popüler
tarih
www.populertarih.com.tr Haziran 2005 Sayı 58 4 YTL / 4.000.000 TL

VATİKAN
Papaların politikaları

Hıristiyanlıkta ilk görüş ayrılıkları

Ruhanî bir hendese: 'Hüsnü hat'

Kanunî'nin son seferi: Sigetvar

1 Haziran 1930: Müjde! Köprü parası kalktı...

Ekranlarımızdaki ilk diziler...

Uzaya çıkan ilk kadın: Valentina Tereşkova

ISSN 1302-6577
212323 05/06

DENİZE NASIL GİRDİLER?

www.populertarih.com.tr
YAYINDAYIZ...

İçindekiler

Haziran 2005

KAPAK

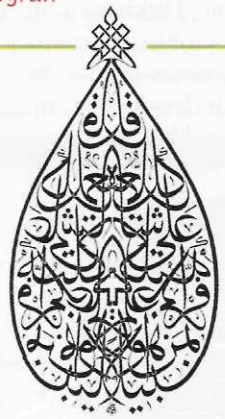

KAPAK İLLÜSTRASYONU: MÜNİF FEHİM

48 Denize nasıl girdiler?
Osmanlı insanı, harem ve selâmlık geleneğini denize de taşıdı. 'Deniz hamamları' sonrasındaki plajlarda bile, bu gelenek, yer yer sürdürüldü.
Lütfü Tınç

5 Editörden
8 Ayın Tarihi
12 Basında Bu Ay
14 İnteraktif Kürsü
20 Müzeler artık eğitecek...
Erkan Ildız
24 Eski Türk devletlerinde 'halkla ilişkiler'
Emine Kazan
28 On Soruda: Sigetvar seferi
Erhan Afyoncu
34 Hıristiyan dünyasında ilk ayrılıklar
Birsel Küçüksipahioğlu
42 Papalık: Vatikan'ın politikaları
M. Tanju Akad
54 Müjde! Köprü parası kaldırıldı!
Ertan Ünal
68 'Bir Zamanlar'ın şarkıları
Hakan Tok
74 Dizi merakı nasıl başladı?
Erdener Koyutürk
78 Teknoloji: Yel değirmenleri
Fatih Toptan
82 Bilim Tarihi: Valentina Tereşkova
Fatih Toptan
86 Kırk Ambar: Kozmetik ilanları
Feza Kürkçüoğlu
88 Dergilerden
Lale Uçan
90 Kitap
Lütfü Tınç
94 Altın Orda ve varisleri
Lütfü Tınç
96 Ajanda
Erkan Ildız
102 Televizyon
Olkan Özyurt
104 Bulmaca
Sedat Yaşayan
106 Ayın Fotoğrafı

GÜZEL SANATLAR

60 Osmanlı'da bir doruk: Hüsnü hat
'Hattatların Gecesi' romanıyla gündeme gelen hat sanatı, aslında Osmanlı sanatının en özgün doruk noktasıdır; çünkü, diğer sanatlarda olduğu gibi, bu alanda, Batı'nın rekabetiyle karşılaşılmamıştır.
Feza Kürkçüoğlu
65 Yasmine Ghata ile 'Hattatların Gecesi' üzerine...

Batılı bir sanat tarihçisi olmasına rağmen, Doğulu köklerine ve İslâm Sanatı bilgisine güvenerek Yasmine Ghata, 'Hattatların Gecesi' romanında, çok zor bir işe soyunuyor: Okuru hat sanatının ruhanî atmosferine sokmak.
Sibel Yıldız

popüler tarih

Yıl: 6 Sayı: 2005/58 Haziran 2005

Kurucusu
NEZİH DEMİRKENT

İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT

Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT

Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ

Editör
DEVRİM ÇAKIR

Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ

Reklam Sorumlusu
GÜLNUR GÜZEL

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
ÜMİT BAYAZOĞLU • YÜCEL DEMİREL
IŞIN DEMİRKENT • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • MURAT KORALTÜRK
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
MİRHAN BİLİR, ERKAN ILDIZ, ZAFER ÖZER, SAKIP SABANCI MÜZESİ, KAPLAN TANEROĞLU

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN

Yayın Türü
YAYGIN SÜRELİ
Her ayın başında yayınlanır

DÜNYA Yayıncılık

Ofset Hazırlık ve Baskı
DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.
"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Yazı İşleri: 0.212. 440 22 77 - 78
Santral Tel: 0.212. 440 24 24
Reklam: 0.212. 440 20 64
Abone: 0.212. 440 21 47 - 48 - 49
Fax: 0.212. 440 23 69
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

Dağıtım
DPP A.Ş.
DÜNYA SÜPER DAĞITIM A.Ş.

Türklerin Balkanlar'dan sökülüp atılması

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Nisan ve Mayıs aylarında, sanatsal ve kültürel etkinliklerin yanı sıra, Popüler Tarih'in ilgi alanlarına giren birçok faaliyet de gerçekleştirildi. Biz, her ay olduğu gibi, önümüzdeki dönemin etkinliklerini, arkadaşımız Erkan Ildız'ın hazırladığı 'AJANDA' sayfalarımızda yansıtmayı sürdürürken, geride bıraktığımız günlerin önemli etkinliklerine de başka sayfalarda yer ayırmadan edemedik...

Bunlardan biri, Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı'nın 22-24 Nisan tarihleri arasında gerçekleştirdiği ve Türk dünyasının önemli bir tarihî dönemine, 'Altın Orda' devletiyle onun mirasçılarına ilişkin döneme yönelik uluslararası konferans idi. Diğer ikisinden biri, İzmir'deki 28 lise arasında gerçekleştirilen 'tarih projesi yarışması' etkinlikleri; diğeri de Ankara'daki ODTÜ G.V. Özel İlköğretim Okulu'nda yürütülen bir 'uygarlıklar tarihi projesi' idi.

Söz konusu bu etkinliklere de, yeni oluşturduğumuz ve web sitemizin dallanıp budaklanmasına da hizmet edeceğini düşündüğümüz 'İNTERAKTİF KÜRSÜ' sayfalarında yer verdik.

Aslında, yine Nisan ve Mayıs aylarında, yakından ya da uzaktan tarihle ilgili başka etkinliklerde oldu... Sayfalarımızda yer ayıramadığımız bu etkinliklerden biri de, Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği'nin Mayıs ortalarında İstanbul'da düzenlenen kongresiydi.

Tabii ki bu etkinlik bizi, 'kongre' yönüyle değil -elbette bunun da, bir haber değeri vardı; ama bu, günlük basının işiydi- kongreye katılanların Rumeli'nin bugününe ve dününe bakışları, dile getirdikleri yeni fikirler yönüyle ilgilendiriyordu.

Tarih dergisiyiz, ama 'bugüne bakış' diyoruz. Bunda bir çelişki yok; çünkü bugüne nasıl bakıyorsanız, düne de öyle bakarsınız diye düşünüyoruz. Bu çerçevede, Türklerin bir zamanlar 'kurucu unsur' olarak yer aldığı geçmişin Rumeli'sine, bugün sadece 'etnik milliyetçi' bir açıdan bakmamalıyız. Bunu, özellikle bizler, uzun ve ıstıraplı bir "Balkanlar'dan sökülüp atılma" yaşamış olan Türkler yapmamalıyız.

Türklerin Balkanlar'dan sökülüp atılması, bir etnik temizliktir ve bugüne kadar, uluslararası platformlarda pek fazla dile getirilmemiştir.

Kongre'de konuşan bir Rumelili, eski diplomat Mehmet Ali Bayar, şunları ifade etti bu konuda: "Bizim Balkanlar'dan çıkarılma hikâyemiz, 20. Yüzyıl'da Avrupa'nın vicdanını lekeleyen soykırım gibi kötülüklerin nedeni olmuştur. Avrupa'yı uyarmalıyız. Etnik milliyetçilik azdırılarak kurulmak istenen her düzen, felâket getirir."

Evet; Türklerin Balkanlar'dan sökülüp atılması, bir etnik temizliktir ve bugüne kadar, uluslararası platformlarda pek fazla dile getirilmemiştir...

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle...

Bu arada, okurlarımıza hatırlatalım ki, elinizdeki bu sayı ile, Popüler Tarih dergimiz, 5. yaşını bitirip 6 yaşına girmiş bulunuyor!

Nice yıllara... ■

1 HAZİRAN

1930

Resmi ve özel bütün kurumlarda Arap harflerinin kullanılış izni sona erdi.

1943

İstanbul Radyosu, radyo müdürü Vedat Nedim Tör gözetiminde bir aylık deneme yayınına başladı.

1958

Fransa'da General De Gaulle başbakan oldu.

1987

Lübnan Başbakanı Raşit Kerami öldürüldü.

2 HAZİRAN

1793

Fransa'da Jakobenler iktidarı ele geçirdi.

1935

Türkiye'de ilk kez pazar günü resmi tatil uygulamasına başlandı.

1953

İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth taç giydi.

3 HAZİRAN

1925

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasına karar verildi.

1965

Uzayda ilk yürüyüş, Edward White tarafından gerçekleştirildi.

4 HAZİRAN

1876

Sultan Abdülaziz, Feriye Köşkü'ndeki odasında ölü bulundu.

1961

ABD Başkanı John F. Kennedy ile SSCB Başkanı Nikita Kruşçev, Viyana'daki zirvede bir araya geldi.

5 HAZİRAN

1883

Orient Express Paris'ten İstanbul'a hareket etti.

1964

Hükümetin Kıbrıs'a müdahale kararı üzerine ABD Başkanı Johnson, İnönü'ye, müdahalede ABD yardımından silahların kullanılamayacağını belirten bir mektup gönderdi.

6 Haziran 1968: ABD senatörü R. Kennedy vurularak öldürüldü.

6 HAZİRAN

1944

Müttefikler Normandiya'ya çıkarma yaptı.

1968

ABD Senatörü ve başkan adayı Robert Kennedy vurularak öldürüldü.

7 HAZİRAN

1557

Mimar Sinan tarafından inşa edilen, Süleymaniye Camii açıldı.

1914

Atlas Okyanusu'yla Büyük Okyanus'u birbirine bağlayan Panama Kanalı gemilere açıldı.

8 HAZİRAN

1632

IV. Murat, yeniçerilere karşı 'baskı' dönemini başlattı.

1958

İstanbul'da Beyazıt Meydanı'nda Kıbrıs için 'Ya Taksim, Ya Ölüm' mitingi yapıldı.

9 HAZİRAN

1940

Almanya, Norveç'i işgal etti.

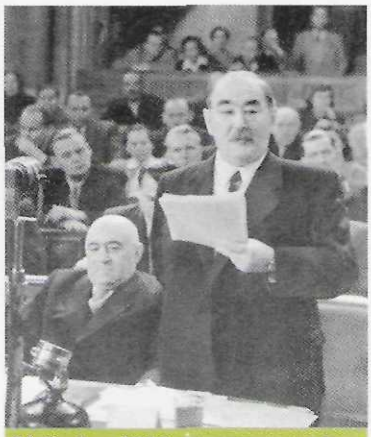
1959

ABD donanması, nükleer de-

MİDHAT PAŞA İSTANBUL'DA...

I.Meşrutiyet'in kurucularından Midhat Paşa'nın Taif'te bulunan mezarı, 26 Haziran 1951'de, törenle, İstanbul'daki Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ne nakledildi. 1881'de Sultan Abdülhamid tarafından Abdülaziz'i öldürtmekten suçlu bulunarak Taif'e sürgüne gönderilen Midhat Paşa; burada, 1884'te Abdülhamid'in emriyle boğdurulduktan sonra bir 'hürriyet simgesi' haline gelmişti *(üstte; Midhat Paşa'nın cenazesi İstanbul'da gemiden indiriliyor...)*

16 Haziran 1958: İmre Nagy, gizli bir yargılama sonucu idam edildi.

17 Haziran 1926: Amelia Earhart, Atlantik Okyanusu'nu uçakla aşan ilk Amerikalı kadın oldu.

11 Haziran 1868: Kızılay Cemiyeti kuruldu.

nizaltı George Washington'u suya indirdi.

10 HAZİRAN

1930

Türkiye ile Yunanistan arasında 'Ahali Mübadelesi Antlaşması' imzalandı.

1960

Celal Bayar ve Adnan Menderes, Yassıada'ya götürüldü.

11 HAZİRAN

1868

Kızılay, 'Mecruhin ve Mardayı Askeriyye İmdat ve Muavenet Cemiyeti' adı altında kuruldu.

1903

Sırp Kralı I. Alexander ile Kraliçe Draga, yatak odalarında öldürüldüler.

12 HAZİRAN

1924

Türkiye'nin ilk sanatoryumu olan Heybeliada Sanatoryumu kuruldu.

1966

Keban Barajı'nın temeli atıldı.

13 HAZİRAN

1878

Berlin Kongresi toplandı.

1957

Siyahî lider Martin Luther King, ABD Başkan Yardımcısı Nixon ile görüştü.

14 HAZİRAN

1926

İzmir'de, Mustafa Kemal Paşa'yı hedef alan bir suikast girişimi ortaya çıkarıldı.

1982

Falkland Adaları'nı işgal eden Arjantin birlikleri teslim oldu.

15 HAZİRAN

1215

İngiltere Kralı John, Magna Carta sözleşmesini mühürledi.

1826

Yeniçeri Ocağı kaldırıldı, yerine 'Asakir-i Mansure-i Muhammediye' adıyla yeni bir askerî teşkilat kuruldu.

16 HAZİRAN

1903

Henry Ford , 'Ford Motor' fabrikasını kurdu.

1958

Macar ayaklanmasının lideri İmre Nagy gizli bir yargılama sonucu idam edildi.

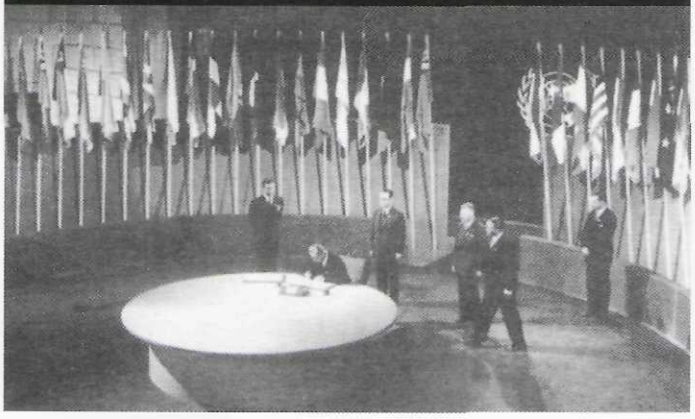
17 HAZİRAN

1926

Amelia Earhart, Atlantik Okyanusu'nu uçakla aşan ilk

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANTLAŞMASI

San Francisco Konferansı, 26 Haziran 1945'te, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 51 devlet tarafından imzalanmasıyla sona erdi. Antlaşmayı ilk olarak, elinde bir bambu dalıyla Çin adına Doktor Welllington Koo, sonuncu olarak da ev sahibi ABD adına Dışişleri Bakanı Edward Stettinius imzaladı *(altta; Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Türkiye adına antlaşmayı imzalıyor).*

21 Haziran 1908: Londralı kadınlar miting yaptı.

18 Haziran 1815: Napolyon Bonapart, Waterloo Savaşı'nda İngiliz ve Prusya ordularına yenildi.

20 Haziran 1837: Kraliçe Viktorya tahta çıktı.

Amerikalı kadın oldu.

1932

Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü ile Milliyet gazetesi tarafından ilk kez düzenlenen otomobil yarışı, İstinye-Zincirlikuyu arasında yapıldı.

18 HAZİRAN

1815

Napolyon Bonapart, Waterloo Savaşı'nda İngiliz ve Prusya ordularına yenildi.

1941

Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalandı.

19 HAZİRAN

1885

Özgürlük Heykeli, Fransa'dan New York'a getirildi.

1978

Çizgi bant 'Garfield', 21 gazetede birden yayımlanmaya başlandı.

ÜNİVERSİTELERDE BOYKOT VE İŞGAL...

Üniversite öğrencileri, eğitim ve yönetim sorunlarını kamuoyuna duyurmak için, 1968 Haziran'ı boyunca bir dizi eylem yaptı. 10 Haziran'da, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, ertesi gün de Hukuk ve Fen fakülteleri işgal edildi. 12 Haziran'da, İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde boykot kararı alındı; eylemler 17 Haziran'da üniversitenin bütün fakültelerine yayıldı. Üniversite yönetimlerinin, öğrenci isteklerini görüşmeyi kabul etmesi üzerine, öğrenciler, 22 Haziran'dan itibaren üniversiteleri boşalttılar.

20 HAZİRAN

1837

Kraliçe Viktorya, 18 yaşında İngiltere tahtına çıktı.

1938

'Dağ Başını Duman Almış' marşı, Gençlik ve Spor Bayramı marşı olarak kabul edildi.

21 HAZİRAN

1908

Londra'da iki yüz bin kadın, seçme ve seçilme hakkı için yürüdü.

1934

Soyadı Kanunu TBMM'de kabul edildi.

22 HAZİRAN

1919

Amasya Genelgesi yayımlandı.

1937

Bir siyah ilk kez ağır sıklet boks şampiyonluğunu kazandı; 23 yaşındaki Joe Luis, dünya şampiyonu oldu.

1941

Dünya radyoları, sabahın erken saatlerinde Alman birliklerinin Sovyet sınırlarını geçtiğini duyurdu.

23 HAZİRAN

1868

ABD'li mucit Latham C. Sholes, daktilonun patentini aldı.

1939

Hatay'ın anavatana ilhakına

27 Haziran 1956: Miller ve Monroe evlendi.

30 Haziran 1971: Dünyaya dönen uzay aracı Soyuz II'deki üç kozmonot ölü bulundu.

26 Haziran 1541: Peru fatihi Pizarro, Lima'da öldürüldü.

ait antlaşma Ankara'da imzalandı.

24 HAZİRAN

1859
Henri Dunant, İtalya'da Solferino savaşı sonrası uluslararası Kızılhaç'ı kurmaya karar verdi.

1947
Bir Amerikalı gökyüzünde uçan nesneler gördüğünü bildirdi. Nesnelerin fincan tabağına benzediğini iddia etti. Basın ilk kez, 'uçan daire' terimini kullanmaya başladı.

25 HAZİRAN

1950
Kuzey Kore, sabahın erken saatlerinde Güney Kore'ye saldırdı; Kore Savaşı başladı.

1974
Başbakan Süleyman Demirel, "ABD, Türkiye'yi cezalandırırsa böyle dostu bir daha bulamayacaktır" dedi.

26 HAZİRAN

1541
Peru fatihi Francisco Pizarro, kurduğu şehir Lima'da öldürüldü.

1924
Verem aşısı, Valmette tarafından keşfedildi.

27 HAZİRAN

1905
Çarlık Rusya'sının Karadeniz'deki en büyük savaş gemisi Potemkin'de bozuk kumanyaya karşı isyan başladı.

1693
İlk kadın dergisi 'The Ladies' Mercury' Londra'da yayımlandı.

28 HAZİRAN

1862
'Tasviri Efkar' gazetesi, Şinasi tarafından çıkarılmaya başlandı.

1968
Yunus Nadi Armağanı'nı, 'Yorgun Savaşçı' romanıyla Kemal Tahir aldı.

29 HAZİRAN

1923
Fenerbahçe, işgal kuvvetleriyle oynadığı 'General Harrington' kupasını kazandı.

1956
Amerikalı oyun yazarı Arthur Miller ile Aktris Marilyn Monroe Londra'da evlendi.

30 HAZİRAN

1913
II. Balkan Savaşı başladı.

1930
Dünyada ilk kez İngiltere'de kadınlar renkli mayolarla denize girdi.

1936
Margaret Mitchell'in 'Rüzgar Gibi Geçti' adlı kitabı yayınlandı.

1938
'Superman', çizgi roman kahramanları arasına girdi.

1971
Dünyaya dönen uzay aracı Soyuz II'deki üç kozmonot ölü bulundu.

ROSENBERG'LER İDAM EDİLDİ

Atom bombasının sırlarını çalmak ve Sovyetlere vermekten yargılanan ve suçlu bulunan Ethel ve Julius Rosenberg çifti, 19 Haziran 1952'de, ABD'nin ünlü Sing Sing Hapishanesi'nde idam edildi. New York'taki Union Square'de, 5 bin kişilik bir kalabalık, 5 Nisan'da ölüme mahkum edilen Rosenbergler'i affetmeyi reddeden Başkan Eisenhower'ı protesto etti.

100 YIL ÖNCE

Beşiktaş-Haydarpaşa hattı

Şirket-i Hayriye İdaresi'nin Beşiktaş ve Haydarpaşa iskeleleri arasında vapur işletilmesi konusunda izin talep ettiği ve bunun için yetkili makamlara başvuruda bulunduğu daha önceden haber alınmıştı. Şirket-i Hayriye'nin vapurları Beşiktaş ile Haydarpaşa iskeleleri arasında işletildiği takdirde, ahali için fevkalade kolaylık hasıl olacağı ve halkın, Haydarpaşa üzerinden köprüye gitmek gibi bir zahmet ve külfetten kurtulacağı açıktır.

(İkdam, 20 Haziran 1905)

Roma'da konferans

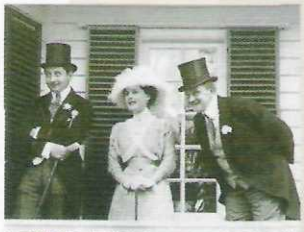

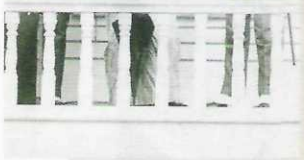
Roma'da toplanan Zirai Müesseseler Konferansı'nın resmî açılışı, Kral Viktor Emanuel ve eşi Kraliçe hazretleri hazır bulundukları halde icra edilmiştir. Merasimde, ülkelerin sefirleri ile ecnebi delegeler hazır bulunmuştur. Evvelemirde Roma Belediye Reisi, 150 kişiden ibaret bulunan yabancı delege heyetine, hoş geldiniz töreni düzenlemiştir. Bundan sonra, sefirler heyetinin en kıdemlisi olan Osmanlı sefiri Mustafa Reşid Beyefendi tarafından kral hazretlerine hitaben bir nutuk irat edilmiştir.

(İkdam, 4 Haziran 1905)

Alman prensin izdivacı

Almanya Prensi Frederik hazretlerinin izdivaç merasimlerinde hazır bulunmak üzere Belin'e özel bir heyet gönderilmişti. Berlin'den gelen bir telgraftan haber alındığına göre, bu tören vesilesiyle, Heyeti Mahsusa-i Osmani'nin Reisi Turhan Paşa hazretleriyle Birinci Ferik Abduh Paşa hazretlerine birinci rütbeden nişan ita edilmiştir.

(İkdam, 6 Haziran1905)

75 YIL ÖNCE

Türkiye İş Bankası

Türkiye İş Bankası, baş döndürücü bir süratle büyümeye ve gelişmeye devam etmektedir. Bankanın 28. şubesi olan Beyoğlu Şubesi, dün saat 11'de törenle açılmıştır. Açılışa bankanın İstanbul Şubesi Birinci Müdürü Muammer Bey başkanlık yapmıştır. Açılış töreninden sonra davetlilere büfede ikramda bulunulmuştur.

(Cumhuriyet, 17 Haziran 1930)

Son lig maçları

1929-1930 senesi lig maçlarının son müsabakası, dün Fenerbahçe ile İstanbulspor arasında yapılmış ve Fenerliler, bu müsabakayı 1'e karşı 6 sayı ile kazanmışlardır. Fenerbahçe Takımı, bu seneki lig maçlarında en çok puan alan takım olmak itibariyle İstanbul şampiyonu olmuştur.

(Cumhuriyet, 7 Haziran 1930)

Çiftçiye müjde

Çiftçiliğimizle ilgili olarak, İktisat Vekaleti, yeni bir kanun layihası hazırlamaktadır. Bu layihada, Ziraat Bankası'nın köylüye vereceği kredi konusu ele alınmıştır. Şimdiye kadar, köylü bankadan para almak için şehre gitmek mecburiyetinde idi. Bundan böyle, köylüye para vermek üzere köylere memur gönderilecek, muamele ve para dağıtımı köylünün ayağında yapılacaktır.

(Cumhuriyet, 1 Haziran 1930)

50 YIL ÖNCE

SOFYA'YA KAÇIRILAN UÇAK

İstanbul-Bursa arasında dolmuş seferleri yapan, Vecihi Hürkuş'un havayolları şirketine ait bir yolcu uçağı, Sadık Saygun ve Fevzi Gökdeniz adlı pilotlar tarafından, komşumuz Bulgaristan'ın başkenti Sofya'ya kaçırıldı. Hükümet, uçağın ve pilotların iadesi için Bulgaristan hükümeti nezdinde gerekli girişimlere başladı.
(13 Haziran 1955)

KIBRIS'TA ÇATIŞMA

Kıbrıs'ta, Rum tedhişçilerin İngiliz askerlerine karşı giriştikleri saldırılar Türklere de yöneldi ve çıkan çatışmalarda bir Türk polisi öldürüldü, 20 Türk yaralandı. Postayla gönderilen bombalar nedeniyle postanelerdeki paketlere el kondu; adada bulunan İngiliz birliklerine 'hazır ol' emri verildiği öğrenildi. Gelişen olaylar üzerine Kıbrıs Türk Millî Birliği Genel Sekreteri Fazıl Küçük, Birleşmiş Milletler'e başvurdu.
(22 Haziran 1955)

İSTANBUL'A YILDIZ YAĞDI!

İstanbul, Hilton Oteli'nin açılışı nedeniyle tam bir yıldız yağmuruna uğradı. Otelin sahiplerinden Conrad Hilton, 'Uçan Halı' isimli özel uçağıyla ABD'nin tanınmış yıldızlarını İstanbul'a getirdi. Otelin açılış töreninde, kapı altın bir anahtarla ve 'Açıl susam açıl' sözleriyle açıldı. Lüks otel büyük beğeni topladı.
(10 Haziran 1955)

25 YIL ÖNCE

CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ

TBMM'de cumhurbaşkanlığı seçimi için nafile turlara devam edildi. Adalet Partisi, 60. turda da cumhurbaşkanı seçilemeyen Sadettin Bilgiç'in yerine, emekli general Faik Türün'ü aday göstermiş; 87. turda CHP'nin adayı Muhsin Batur 293, AP'nin adayı Faik Türün, 211 oy almıştı. Son olarak CHP, Millet Meclisi Başkanı Cahit Karakaş'ı cumhurbaşkanlığına aday göstermeyi kararlaştırdı.
(25 Haziran 1980)

FARUK SÜKAN AP'YE DÖNDÜ

4 Mayıs'ta kendini feshetden Demokratik Parti'nin Genel Başkan Vekili Faruk Sükan, 10 yıl aradan sonra, törenle Adalet Partisi'ne katıldı. Sık sık Demirel ailesinin mal varlığıyla ilgili açıklamalar yapan Sükan'ın giriş beyannamesini, Süleyman Demirel imzaladı ve Sükan'la birlikte fotoğraf çektirdi.
(8 Haziran 1980)

ECEVİT SALDIRIYA UĞRADI

Birgün önce öldürülen Nevşehir eski milletvekili ve CHP İl Başkanı Zeki Tekiner'in cenaze törenine katılmak için Nevşehir'e giden CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, kent girişinde bir grup tarafından saldırıya uğradı. 20 dakika süren çatışmadan sonra Başbakan Demirel'le ve Genelkurmay Başkanı Evren'le telefonla görüşen Ecevit, "Nevşehir'de devlet yok mu?" diye sordu.
(18 Haziran 1980)

Rus generali Skobelev: Kişiliği tartışmalı bir komutan

'93 Harbi'ni konu alan ve Rusya'da gişe rekorları kıran 'Türk Gambiti' adlı Rus filminin gündeme getirdiği General Skobelev tiplemesinden Rusya Savunma Bakanlığı şikayetçi...

FATİH ALTAN

Kısa bir süre önce, gazetelerde, 1877 Osmanlı-Rus Savaşı'nı (diğer adıyla '93 Harbi'ni) konu alan ve Rusya'da gişe rekorları kıran 'Türk Gambiti' adlı Rus filmine ilişkin yazılar okuduk.

Rusya Savunma Bakanlığı, Boris Akunin'in romanından uyarlanan filmde, Rusya'nın efsanevî komutanlarından General İvan Nikitich Skobelev'in (1843-1882) çapkın, kendini beğenmiş biri olarak tanıtıldığından şikayetçi ve tarihsel gerçeklerin çarpıtıldığından söz ediyor.

General İvan Nikitich Skobelev'in gençliği (üstte) ve son yıllarındaki görüntüsü (sağda, en üstte). **Dönemin Rus çarı II. Alexandr** (sağ üstte).

Pekiyi, kim bu General Skobelev?

1843 yılında kimilerine göre Moskova, kimilerine göre St. Petersburg'da doğmuş, asker kökenli bir aileden gelen Skobelev'in babası da Çar'ın ordusunda generaldi.

Tahsili için yatılı olarak Paris'e gönderilen Skobelev 1861'de St. Petersburg Üniversitesi'ne girer; fakat öğrenci hareketlerine katıldığı tespit edilince, okuldan uzaklaştırılır. Sonunda Çar'ın muhafız bölüğüne askerî öğrenci olarak girer ve 1863'de teğmen olur.

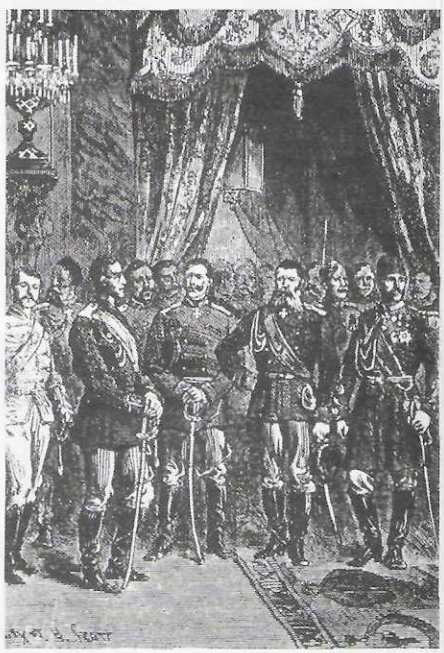
Sekiz yabancı dil bilen ve çok iyi piyano çalan Skobelev, geleceğin generali olarak, ilk muharebe deneyimini 1863'te Polonyalı asilere karşı kazanır. Bu arada, bir bataklıkta tuzağa düşmüşken kendisini kurtaran beyaz atından sonra, beyaz atlara düşkünlüğünden ve hep giydiği beyaz üniformadan dolayı, kendisine 'Beyaz General' lakabı takılır.

İki metreye yakın boyu, iri sakalı, geniş omuzları ve apoletleriyle gerçekten etkileyici bir görüntüsü vardır Skobelev'in ve Türkler de kendisine 'Ak Paşa' adını takarlar.

Askerî Akademi'de eğitim gördükten sonra Türkistan eyaletine atanan Skobelev, 30 yaşlarında albay rütbesindeyken Kiva Seferi'nde gösterdiği yararlılıklardan sonra, generalliğe terfi ettirilir.

Bu başarısı ona Kokana Hanlığı'nda valilik getirir; fakat hızlı terfileri rakiplerinin kıskançlığına yol açar, halka zulmetmek ve rüşvet suçlamalarıyla görevinden uzaklaştırılır.

Kendisini temize çıkarmak için belgeler toplayan Skobelev, Osmanlı-Rus Savaşı'nın hemen başında Romanya'ya

doğru yola çıkan Çar'ın peşine takılır, fakat söylentilerin etkisinde kalan Çar, kendisine komutanlık vermez. Bunda, doğu eyaletlerinde görev yapanları küçümseyen batı eyaletleri generallerinin de payı olur. Fakat sonunda Çar'ın ordusunda bir Kazak tümenine komuta eden babasının kurmay başkanlığını yapmasına izin verilir...

Ruslar, savaşın başlamasıyla Tuna'yı geçip Bulgaristan topraklarına girerler. Rusların saldırı planı aslında çok basittir: Hitler'den 63 yıl önce uygulanması düşünülmüş bir yıldırım savaşı... Ancak planın zayıf noktası, sayıca az olan Türk ordularının savaş alanında imha edilmesinden çok, aşılması zor doğal engeller ve ağır kış koşulları olur. Rus orduları, Gazi Osman Paşa'nın savunduğu Plevne şehrinin önünde takılıp kalırlar.

1837 doğumlu Osman Paşa, Plevne Kuşatması sırasında 40 yaşındadır; Kırım Savaşı'nda Ruslara ağır kayıplar verdirmiş, 1876'da Sırp ihtilâlcilere karşı önemli zaferler kazanmıştır.

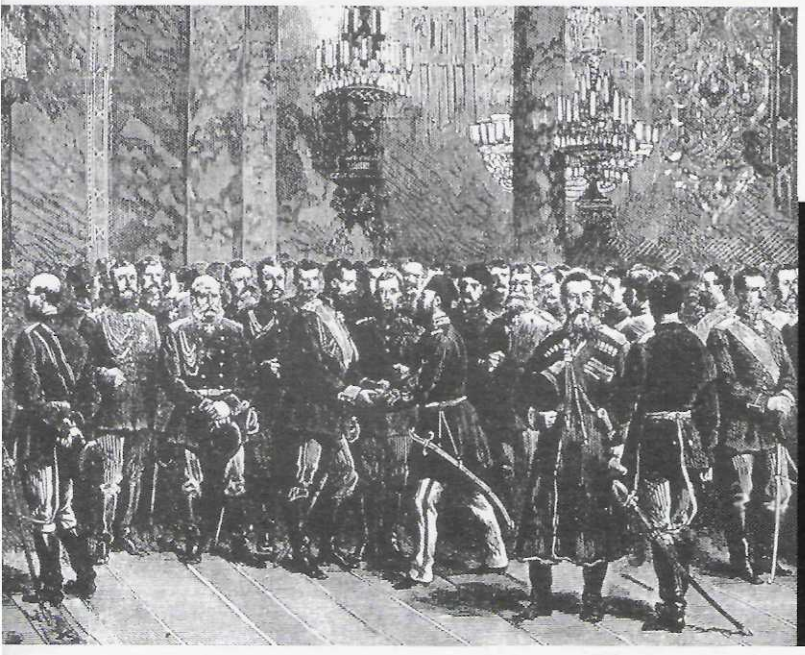
Ufak tefek, ağır başlı, az konuşan, gösterişsiz bir insan olarak Osman Paşa, Rusların harekât planını altüst edecektir... Daha önce iki saldırı teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlanan Ruslar da, Skobelev'in komuta ettiği üçüncü denemede başarılı olurlar; 4 ay 23 gün süren kuşatma sonucu, ağır kayıplar verdirdikten sonra, Türkler, yardım gelmemesi üzerine, çaresizlikten teslim olur. Bu savaşla birlikte Skobelev bütün dünyada tanınır ve "Rusya'nın en başarılı askeri" olarak Çar tarafından onurlandırılır.

Rusya'ya döndükten sonra, Orta Asya'da görevlendirilerek 1881'de Gök-Tepe'nin Türkmenlerden alınmasını sağlayan Skobelev, 7 Temmuz 1882'de, Moskova'da bir otel odasında ölü olarak bulunur.

Skobelev'in ölümünde 'bir kalp krizi' söylentisinin yanı sıra 'bir kadın parmağı' da hep konuşulagelmiştir. Son dönemde, kimi arşiv belgelerinden elde edilen bilgilere göre, Skobelev'in bir sado-mazoşist olduğu, kendini iki kadına kırbaçlatırken kalp krizi geçirerek öldüğü öne sürülmektedir.

Bu söylentileri kuvvetlendiren bir veri de, son zamanlarında, bütün malını ve mülkünü sattığının bilinmesidir. Skobelev sadece kendine değil, askerlerine de son derece zalim davranmasına rağmen, muharebelerde onlara cesaret vermesi ve askerleriyle omuz omuza düşmana saldırmasıyla da ünlüydü.

Bu yüzden de, ölümüne ilişkin söylentilere rağmen, günümüz Rusya'sında Skobelev, 'gelmiş geçmiş en parlak generallerden biri' olarak tanınır.

Osmanlı-Rus Savaşı'nın komutanları

Beylerbeyi Sarayı'nda, Ayestefanos Barışı nedeniyle yapılan törende, Osmanlı ve Rus kumandanları bir arada: Bir Fransız gazetesinde yer alan çizimin sol başındaki genç, Grandük Nikola'nın oğlu Nikola Nikolayeviç, çizimin sağ bölümünde, el sıkışan iki komutan, Skobelev ile Gazi Osman Paşa; onların sağındaki, gözlüklü ve Kazak kıyafetli Rus ise 'baba' Skobelev.

Türk Gambiti rekor kırdı

Osmanlı-Rus Savaşı'nı anlatan film, Rusya'da 2 günde 2 milyon dolar hasılatla Harry Potter'ı bile geride bıraktı

CENK BAŞLAMIŞ Moskova

Türkiye'de '93 Harbi' olarak da bilinen 1877 Osmanlı-Rus Savaşı'nı konu alan 'Türk Gambiti' adlı film, 2 günde 56 milyon ruble (yaklaşık 2 milyon dolar) gişe hasılatıyla rekor kırdı.

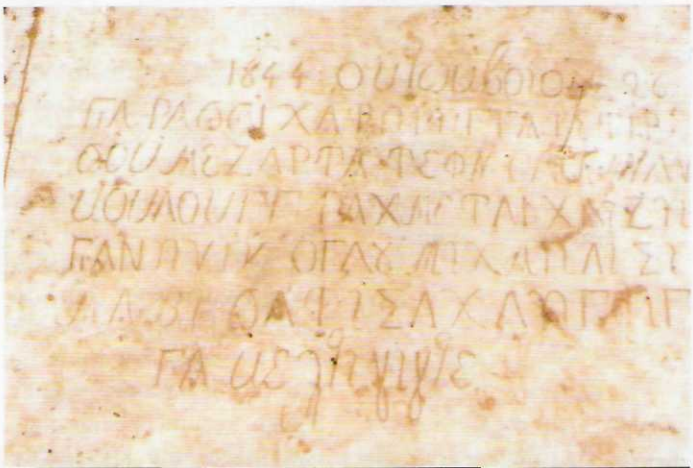
'Türk Gambiti' şu ana kadar Rus tarihinde en çok hasılat elde eden film unvanını da elde geçirdi. Ülke çapında 317 sinemada birden gösterime girecek bu alanda da rekora imza atan film, gişe başarısıyla ünlü Harry Potter serilerini de geride bıraktı.

İlklerin filmi

Filmde Türk casusu Enver Efendi'nin Sultan Abdülhamid'in talimatıyla yanlış istihbarat yaymak için Rus cephesine sızması ve Plevne Savaşı çevresinde gelişen olaylar anlatılıyor. 'Rus sinemasının Hollywood'u' yazısı' olarak takdim edilen film 3,5 milyon dolara çekildi. 'Türk Gambiti'nde ayrıca bir Rus filminde olmadığı kadar bilgisayar grafikleri kullanıldı.

'Türk Gambiti' adlı Rus filmine ilişkin haberler, Şubat 2005 sonlarında basında yer almıştı (solda). Plevne kahramanı Müşir Gazi Osman Paşa'nın bir portresi (sol altta).

Kula'da Karamanîce mezar taşları...

26 Ekim 1844 tarihli mezar taşının Türkçe transkripsiyonu şöyle: "YA RAPi HARP? ZiYARET SU MEZARDA TEFN OLUNAN GIULUN RAHMETLi HATZİ YANiNiN OGLU MIHAİL (BEKIM UNUTMA?) YA (TIRIT?) PATISAHLIGINDA GELTİYİNDE"
[Metindeki "padişahlığa geldiğinde" sözü ile muhtemelen 1839'da tahta geçen Sultan Abdülmecid kastedilmektedir. Bu tahmini doğru kabul edersek, adına mezartaşı dikilen Mihail, 1839'da doğmuştur ve 5 yaşında vefat etmiştir.]

AHMET ÇELİKKOL

Karamanca, Karamanlıca, Karamanîce, Yunanca Karamanlidika, 18. Yüzyıl'da Osmanlıca olarak 'Zımmiyan-ı Karaman', Rumca 'Karamanian' adı verilen Ortodoks Hıristiyanların konuştuğu Türkçe'dir.

Ayırt edici özelliği, yazılışında Yunan alfabesinin kullanılması, yılın Miladî, ayların Yunanca kökenli oluşudur. Başlıca Karaman ili ve çevresinde yaşadığı için bu ad verilmiştir. Türkiye ve Avrupa'da, Karamanlıca birçok basılı eser vardır.

Anadolu'nun birçok yöresinde, *Konya ve Ürgüp çevresinde*, birçok müzede, örneğin Alanya Müzesi'nde, Niğde Müzesi'nde, Yunan alfabesiyle yazılmış Türkçe kitabelere rastlanmaktadır.

Karamanlıca konuşanların, Selçuklu döneminde Türkçe konuşmaya başlayan Hıristiyan Rumlar mı, yoksa Hıristiyan dinini kabul eden Türkler mi olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmekle birlikte, Türkçe'nin Karamanlıca ağzını konuşan Rumlar olduğu kabul edilir. Özetle; Yunanca yazar, Türkçe konuşurlar.

Fotoğraf sanatçısı Günal Güngör'ün 10 yıl önce Manisa'nın Kula İlçesi'ndeki eski kilise bahçesinde görüntülediği mezar taşlarındaki yazıların, Yunan alfabesiyle yazılmış olmakla birlikte, dilinin Türkçe olduğu sezilebiliyor.

1844, 1862 ve 1886 yıllarında dikilmiş olan ve en eskisi bugün 160 yaşında olan bu taşlar, bugün Kula Belediyesi tarafından muhafaza altına alınmış durumda....

Fotoğraflar elime geçtiğinde, doğru biçimde okuyabilmek için, kendisiyle Türk ve Yunan kültür ve tarihi üzerinde uzun sohbetler ettiğimiz, tartıştığımız Yunanlı dostum Kaplanis Iosifidis'e baş vurdum. Kaplanis, Gelveri'den Yunanistan'a göç eden Kaplan Ağa'nın torunudur; Kaplan(is), Türkçe Kaplan'ın Yunanca söylenişidir.

Buradan da anlaşılacağı

16 Şubat 1862 tarihli mezar taşının Türkçe transkripsiyonu aynen şöyle: "1862 FEBRUARY 16, HATZI IOANNI OĞLU (.....) KIZI RAHMETLU AGELİKİ"

üzere Kaplanis, Lozan Antlaşması ile Türkiye'den Yunanistan'a göçen bir aileye mensuptur. Ailesinin göç ettiği Niğde ve anadili olan Karamanlıca ile yakından ilgilenmekte ve çalışmalar yapmaktadır. Büyük bir Karamanlıca arşivine sahiptir.

Kaplanis Iosifidis, Nea Kalvari Kültür Merkezi'nin müdürüdür. Nea Kalvari, Anadolu'daki Gevyeri (bugünkü Güzelyurt) kasabasından göçenlerin Yunanistan'da kurdukları kasabanın adıdır ve Nea Kalvari Kültür Merkezi, elbette Karamanlıca ile ilgilenir.

Fotoğraflar eline ulaştığında arkadaşım, hemen telefona sarılmış, mezar taşı yazıtlarının Karamanlıca olduğunu, ayrıca mezar taşlarının Manisa, Kula'da bulunuşunun heyecan verici olduğunu ifade ederek Latin alfabesine çevirmişti.

Yüzyıllarca Orta Asya'dan Orta Avrupa'ya kadar konuşulan Türkçe'nin, tarih boyunca kullandığı alfabeler, Göktürk Alfabesi, sonra Uygur Alfabesi, ardından Arap Alfabesi, herhalde Hindistan Babür Devleti'nde Hint Alfabesi, Sovyetler döneminde Orta Asya'nın Türk devletlerinde Kril Alfabesi ve 18. Yüzyıl'dan sonra Karamanlıca'da Yunan Alfabesi, Cumhuriyetle birlikte Latin Alfabesi ve şimdilerde, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığa kavuşan Türkî cumhuriyetlerde de Latin Alfabesi; muhteşem, heyecan verici...

14 Aralık 1886 tarihli mezar taşının Türkçe transkripsiyonu aynen şöyle: "BU MEZARDA TEFN OLUNAN PAXMETLI HATZI GEORGI TZILOS ALLAH AF ETSİN (O THEOS SINHORISE)..."

Mezar taşlarındaki Türkçe metin, Latin harflerine çevrildiğinde, Miladî yıl ve Rum ayları kullanıldığı dikkati çekiyor. Metin, Yunan Alfabesi ile yazıldığına göre, elbette özel isimlerin Rum ismi olması gerekiyor.

Popüler Tarih'in web sayfası ve okur anketi

Popüler Tarih, Mayıs 2005'ten itibaren, okurları ve meraklılarıyla internet ortamında da buluşuyor. Daha önce de var olan; ama geçen ay, kapasitesini genişleterek yayınını güçlendiren www.populertarih.com.tr web adresinde, her ay güncelleştirilerek yayımlanan haber özetlerine ulaşabileceksiniz.

Ayrıca, internet sayfalarımız aracılığıyla, okurlarımız bizimle daha çabuk ve daha kolay bir iletişim kurabilecekler.

Popüler Tarih'in web sitesinde, interaktif bir anket de yer alıyor. Mayıs'ta başladığımız bu anket, Mayıs 2005 sayısında dergimizin konuları arasında olan 'İran Dosyası'ndan esinlenerek, şu sıralar gündelik basında da sıkça yer alan *"Bu yaz ABD, İran'ı bombalayacak"* söyleminin sorgulanmasına dayanıyor.

Web sitemizdeki bu anketi, okurlarımızın bakış açılarını daha kesin sonuçlarla ortaya koyabilmek için, Haziran ayı boyunca da sürdürecek ve Temmuz 2005'te, Popüler Tarih'in geçmiş ile bugün arasında kurduğu güncellik platformunda, bir başka olayı anket konusu yapacağız.

FOTOĞRAFLAR: ZAFER ÖZER / DÜNYA

Liselerarası tarih projesi yarışması

'Geçmişin Ayak İzleri'

İzmir'deki Özel Bornova Lisesi, 9 Mayıs 2005 günü, iki ayrı olaya imza attı. O gün, hem kendi öğretmen ve yöneticilerinin mimarı oldukları 'Geçmişin Ayak İzleri' başlıklı liselerarası 'I. Tarih Proje Yarışması'nın finaline başarıyla ev sahipliği yaptı, hem de yarışmanın birincisi oldu.

Özel Bornova Lisesi'nin müdürü ve 32 yıllık tarih öğretmeni Nevzat Karaköse, Popüler Tarih'e yaptığı açıklamada, altı aylık bir sürede hazırlıklarını örgütledikleri bu 'proje' yarışmasının aslında bir 'ilk' olduğunu da vurguladı:

Tarih alanında, bugün Türkiye'de, kuşaktan kuşağa süregelen bir gelenek çerçevesinde, 'bilgi' yarışmalarının hep yapıldığını belirten Karaköse, proje bazındaki yarışmaların ise, fen bilimleri alanıyla sınırlı kaldığını, tarih alanında, bugüne kadar hiç proje yarışması yapılmadığını söyledi.

Tarih projesi yarışması, İzmir'de, metropoldeki 9 ilçenin liselerine duyurulmuş; 29 lise başvurmuş ve 28 lise yarışmaya katılmış. 7 Mayıs 2005'te gerçekleştirilen ön elemede 10 lise finale kalmış.

Yarışmanın 'Ön Eleme Komisyonu'nda Ege ve Dokuz Eylül üniversiteleri öğretim üyeleri yer alırken final jürisinde de Prof. Dr. İsmail Aka, Prof. Dr. Toktamış Ateş, Prof. Dr. Ergun Aybars, Prof. Dr. Şadan Gökovalı, Prof. Dr. Önal Sayın, Prof. Dr. Sabri Sürgevil, Popüler Tarih dergisi Yazı İşleri Müdürü Lütfü Tınç ve Prof. Dr. Necmi Ülker bulundular.

Tarih ve sanat tarihi alanında gerçekleştirilen bu liselerarası tarih proje yarışmasına katılan ve yarışan 28 lisenin 9 ya da 10. sınıf öğrencileri, kendilerine rehberlik eden öğretmen-

İlk üçe giren İzmir liselerinin proje yarışması ekipleri, rehber öğretmenleriyle birlikte (üstte). Yarışmanın mimarları: Özel Bornova Lisesi tarih öğretmenleri Pınar Sözer, Sevi Şeneken ve Elçin Yarış, okulun müdürü Nevzat Karaköse ile birlikte (sağda). Jüri üyeleri soluklanıyor: İlk sıralarda, Şadan Gökovalı, Toktamış Ateş, Ergun Aybars (en sağda).

lerle birlikte, siyasî tarihten kültür ya da teknoloji tarihine, çok farklı konu başlıkları altında yarıştılar.

Finale kalan liselerin konu seçimleri şöyle sıralanıyordu: Kemeraltı Tarihi *(Ahmet Adnan Saygun Lisesi)*, Avrupalı Devletlerin Batı Anadolu'daki Demiryolu Faaliyetleri *(Bornova Anadolu Lisesi)*, Batılılaşma Süreci ve Avrupa Birliği *(Çakabey Okulları)*, İzmir Millî Kütüphane *(İzmir Özel Türk Fen Lisesi)*, Evrenselliğin Çocuk Dünyasındaki Adı: Oyuncaklar *(Karşıyaka Anadolu Lisesi)*, Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu *(Karşıyaka Emlakbank Süleyman Demirel Lisesi)*, 20. Yüzyıl Türk Dünyası *(Konak Anadolu Lisesi)*, İzmir'de Salgın Hastalıklar *(Seyit Şanlı Meslek-Teknik ve Anadolu Teknik Lisesi)*, Akdeniz'in Savaş Gemisi Kıbrıs'ta Komuta Kimde? *(Özel Avni Akyol Lisesi)*, Unutulan Kültürümüz Nevruz *(Özel Bornova Lisesi)*.

Sonuçta jüri, Özel Bornova Lisesi'nin 'Unutulan Kültürümüz Nevruz' adlı projesini birinciliğe, Karşıyaka Anadolu Lisesi'nin 'Oyuncaklar' projesini ikinciliğe ve İzmir Özel Türk Fen Lisesi'nin projesini de üçüncülüğe lâyık bularak ödüllendirdi.

İzmir'deki Özel Bornova Lisesi'nin düzenlediği bu ilginç proje yarışmasının sponsorları, Popüler Tarih dergisi, Türkiye Tarih Vakfı, Armada Öğretim ve Ercan Kitabevi idi.

'Uygarlıklar Köprüsü'

Ankara'da, ODTÜ G.V. Özel İlköğretim Okulu'nda, öğrencilerin Anadolu tarihinde yer alan uygarlıkları tanımaları için, özel bir proje çalışması yürütülüyor. Geçmişten bugüne bir köprü oluşturduğu için de, proje 'Uygarlıklar Köprüsü' adını taşıyor. 1996'da tüm Anadolu uygarlıklarını müzecilik pedagojisi açısından inceleyen çalışma, 2004'te Hitit uygarlığını ve bu yıl da Troya ve İyon uygarlığını ele alıyor.

ODTÜ GV Ankara Okulları Genel Müdürü İ. Hakkı Mergenci ve okul müdürü Güllü Bingöl'ün bilgi ve denetiminde yürütülen projede yer alan Sosyal Bilgiler, Resim, İş Eğitimi, Müzik ve Drama dersi öğretmenleri, proje içinde bilgiye ulaşma süreçlerinin yanı sıra, öğrencilerle bilgi panoları, drama, resim, müzik, kil ve seramik çalışmaları; maketler, haritalar, mozaikler, oyuncaklar, mobilyalar gibi sayısız ürünün oluşturulduğu atölye çalışmaları yürütüyorlar.

Yetkililer bu konuda, Popüler Tarih'e şu açıklamayı yaptılar: "Anadolu tarihi içinde yer alan Hitit, Troya, İyon, Urartu, Frig ve Lidya uygarlıkları 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders programları içinde yer almamaktadır. Bu yüzden, yapılan araştırmalarla elde edilen bilgilerin çoğunluğu, öğrencilere yeni ve farklı gelmektedir. Örneğin, bugün Troya bölgesi köylerinde hâlâ bin yıllar öncesinden gelen seramik motifleri kullanılmaktadır. Bazen tek bir arkeolojik buluntu tarihteki anlaşmazlıklara son verir. Örneğin, Luwi dilindeki bir mühür, Troya'nın Anadolu uygarlığı olduğuna işaret etmektedir."

Ayrıntılı bilgi için:
merceis@odtugvo.k12.tr

'Uygarlıklar Köprüsü' projesinin bu yılki konusu Troya ve İyon uygarlığı (üstte).

'Yaşayan ve yaşatan' mekânlarda...

Müzeler artık eğitecek

'Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı' projesi, öğrenciyi, tarihsel ve sanatsal nesnelerle buluşturmayı ve ezberciliğin önüne geçmeyi hedefliyor.

FOTOĞRAFLAR: ERKAN ILDIZ

ERKAN ILDIZ

Müzeciliğimiz, bu günlerde yeni arayışlar içinde. 'Müzelerin temel işlevi nedir? Müzeler, klasik anlamda salt korumacılıkla mı uğraşmalılar, yoksa, buna ek olarak halkı da eğitmeliler mi?' sorularına yanıt arayan uzmanlar, bu konuyla ilgili olarak, Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Yüksek Lisans Programı'nın öncülüğünde, okul-müze ilişkisinin geliştirilmesi amacıyla bir eğitim projesi başlattı.

'Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı' adıyla yürütülen proje, Müzecilik Yüksek Lisans Programı ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin koordinatörlüğünde, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Çağdaş Drama Derneği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Turist Rehberleri Birliği ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın işbirliğiyle sürdürülüyor.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Şubat 2004'te gerçekleştirilen bir atölye çalışmasıyla başlayan ve Kasım 2003-Haziran 2004 tarihleri arasında pilot uygulaması tamamlanan 'Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı Projesi', ülkemizde müze-toplum ilişkisinin güçlendirilmesi ve toplumumuzun eğitim ve kültürüne katkıda bulunabilmek için; müze eğitim yöntemleri geliştirmeyi, müze ve müzecilik konusunda farkındalık ve bilinç düzeyini artırmayı amaçlıyor.

GÖNÜLLÜLER İŞ BAŞINDA

'Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı Projesi'yle geliştirilecek okul-müze ilişkisinin sürdürülebilirliği için, ilk aşama olarak, 'Okul-Müze Günleri / Öğretmen ve Öğrenci Eğitim Paketi' hazırlanmış. Bu eğitimin yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla, 50 gönüllüye 'müze eğitimcisi eğitimi' verilmiş. Proje kapsamında hazırlanan 4 günlük 'Gönüllü Müze Eğitimcisi Eğitim Progra-

Müzedeki nesnelerden birinin adını alan öğrenciler, müze gezileri sırasında, pandomimle bu nesneleri canlandırıyorlar (üstte). Projeye katılan gönüllü eğitimciler, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin bahçesinde (sağda).

Gönüllü eğitimcilere İstanbul Arkeoloji Müzeleri bahçesinde, uygulamalı eğitim veriliyor (solda).

mı'; 19 Mart 2005 Cumartesi günü, Yıldız Teknik Üniversitesi Oditoryum Sergi Salonu'nda; 20-26-27 Mart 2005 tarihlerinde ise İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde gerçekleştirilmiş.

Müze pedagojisi ve iletişim, dönem ve nesne bilgileri, gezi-sanat-drama atölyeleri ve ilk yardım eğitiminden oluşan programa katılan 50 gönüllü, eğitim programının uygulaması niteliği taşıyan 'Okul-Müze Günleri'nin ardından, birer katılım belgesi almaya hak kazanacaklar...

Projenin önemli bir aşaması olan 'Okul-Müze Günleri'nin amacı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde 'Çağlar Boyu İstanbul Sergi Salonu'ndaki müze nesneleri ve ortamı aracılığıyla, 4.-5. ve 6.-7. sınıf öğrencilerinin, İstanbul'un tarihiyle ilgili olguları bilmelerine, kültürel önemini kavramalarına, tarih bilinçlerinin gelişmesine ve kültür varlıklarını koruma bilinçlerinin oluşumuna katkıda bulunmak... Yapılan müze gezileriyle, müze öncesi ve sonrası hazırlanan eğitsel etkinlikler, görsel, bedensel ve sözel olarak geniş kapsamlı bir öğrenme ortamıyla destekleniyor. Öğrenciyi, tarihsel ve sanatsal nesne ve belgelerle buluşturarak oluşturulan deneyim, hiçbir kalıcılığı ve etkinliği olmayan ezberciliğin önüne geçmeyi hedefliyor.

Gönüllülerin gözetiminde, 3-13 Mayıs tarihleri arasında, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde, 'Okul-Müze Günleri' başlığı altındaki uygulamalar gerçekleştirildi. Proje, bu uygulamalarda kullanılmak üzere hazırlanan 'Eğitim Paketi'nin basılması ve projenin sürdürülebilirliği için öğretmenlere yönelik bir hizmet içi eğitim programı hazırlanmasıyla, Eylül 2005'te sonuçlanacak...

MÜZE BAHÇESİNDE EĞİTİM

Yıldız Teknik Üniversitesi'nin 'Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı' projesinde görev alan gönüllüler ve İstanbul'un çeşitli ilköğretim okullarından gelen öğrenciler, 3 Mayıs günü İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin bahçesinde buluşarak, o güne kadar proje kapsamında aldıkları eğitimin uygulamasını yaptılar.

Güneşli, pırıl pırıl bir bahar gününde, müze bahçesinde toplanan öğrenciler, eğitmenler ve müze gezi rehberleri, önce bazı oyunlar oynadılar. Çağdaş Drama Derneği eğitmenleri etrafında halka oluşturan öğrenciler, müzede tarihöncesi zamana ait nesne

"Hedef kitlemiz çocuklar olmalı..."

Yıldız Teknik Üniversitesi'nden Prof. Tomur Atagök *(altta)*, 'Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı' projesiyle ilgili olarak şunları söylüyor:

"Bence, bizim hedef kitlemiz çocuk olmalıdır. Gençlere yatırım yapılmalı; gençler aracılığıyla ailelerine de uzanabilirsiniz. Dolayısıyla, bizim eğitmemiz gereken insanlar öğretmenlerdir, çocuklardır ve müzecilerdir... Bir diğer temel amacımız, çocukta İstanbul kimliği ile ilgili bir bilinç yaratmak. İstanbul nüfusunun yarısından fazlası, son 20 yılda buraya göç etmiş ailelerden oluşuyor. Çocuk, kendi mahallesi, ilçesi dışında İstanbul'u tanımıyor; dolayısıyla müzelerini de... Öğretmeni çocuğu müzeye götürse bile, çocuk o geziden zevk alamıyor. Müzelerde çocuğun gezerken eğlenebileceği programlar olmalı. Ve elbette her müzenin bir eğitim birimi olmalı... Önümüzdeki Eylül ayından itibaren, müze ve gönüllü işbirliği, Milli Eğitim Bakanlığı'nın da projeye olumlu bakmasıyla daha da ilerleyecek. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde başlattığımız bu uygulamanın, ileride diğer müzelerde de ufak değişikliklerle kullanılabileceğini düşünüyoruz."

Emine ve Hasan Aytaçman İlköğretim Okulu öğrencileri, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği üyesi Ayşe Yücel ile müzeyi dolaşıyorlar (sağda).

ve kavramlardan birer isim seçtiler ve o nesneyi hareketlerle canlandırdılar...

Daha sonra, İstanbul'un tarihöncesi zamana ilişkin yerleşim yerlerinden birer isim seçtiler kendilerine. Kimi Fikirtepe dedi, kimi Pendik, kimi de Yarımburgaz... Bu kez ikişerli gruplar halinde oynadıkları oyunun ismi, 'tavşan yuvası'; kaçma-kovalama temelli bir oyun bu. Çocukların şen bağırışları, müzenin diğer ziyaretçilerinin de dikkatini çekti ve onlar da meraklı gözlerle oyunları seyrettiler...

Şadan Selvi

Sonrasında, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin gönüllü rehberleri eşliğinde müzenin içinde dolaşıldı. Her nesne, didaktik anlatımdan mümkün olduğunca uzak durularak, çocuklarda ilgi ve merak uyandırılarak anlatıldı...

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Maltepe Şubesi'nden Asuman Çataltepe, çalışmalarının geçen yılın Şubat ayında başladığını ve 16 çocuğu gezdirdiklerini belirtiyor. 2004 Aralık'ında 2. projenin hazırlıklarına başladıklarını ifade eden Çataltepe, projeyle ilgili olarak şunları söylüyor:

"Aslında bunlar, birer pilot çalışma. Bu sene hizmet içi eğitim alan 50 öğretmen ve 40 gönüllü müze eğiticisiyle birlikte, gelecek sene asıl proje uygulamaya konulacak. Hedefimiz, yeni bir yöntem oluşturmak. Müze gezerken öğretmenlere, gönüllü müze gezdiricilerine rehber olacak yeni yöntemler vermek ve bu şekilde, müzelerimize de katkıda bulunmak... Benim ütopyam, bu çalışmalarımızın

Ayşe Yücel

tüm Türkiye çapında uygulanabilecek bir yöntem olarak ele alınması; Anadolu'daki gönüllü kuruluşlarla işbirliği içinde, her şehirde öğrencilerin bu yöntemle müzelerde gezdirilmesi..."

DRAMANIN İŞLEVİ...

Projenin dramayla ilgili etkinliklerini gerçekleştirmeyi üstlenen Çağdaş Drama Derneği İstanbul Şube Başkanı Şadan Selvi, "Dramanın asıl hedefi, yaşayarak ve yaparak insanlara bir şeyleri öğretebilmek" diyor ve derneğin projedeki işlevini şöyle açıklıyor:

"Çocuklar, özellikle ilköğretim öğrencileri, müzeleri dolaşırken, genellikle tek sıra halinde gezerler; 'dokunma', 'elleme', 'ilişme' emir komutası altında olurlar... Biz onları müzenin bahçesinde karşılıyoruz; onlarla oyunlar oynayarak, müzede bulunan

Gönüllü eğitimciler, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin bahçesinde çalışıyorlar (sağda).

Asuman Çataltepe

nesneleri kendi bedenleriyle, kendi yaşamlarıyla örtüştürmeye çalışıyoruz. Bunu yaparken de, çocukların bu nesnelere farklı bir bakış açısıyla yaklaşmalarını sağlamaya; buranın sadece, taş ve metal nesnelerden ibaret, soğuk bir yer olmadığını anlatmaya çalışıyoruz. Buradan geçmişe yönelik öğrenecekleri çok şey olduğunu, eğlenceli bir şekilde gösteriyoruz. Çocuklar burada yaşayarak, yaparak; bedenleriyle dokunarak, içselleştirerek ve eğlenerek öğreniyorlar..."

Projenin gönüllü gezdirme sorumlularından biri olan Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği üyesi Ayşe Yücel de, "Bilgiyi somutlaştırarak, çocuklara müzeleri sevdirmeye çalışıyoruz" diyor:

"Bu projede, gönüllü gezdirme görevlisi olarak, Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Bölümü'nden ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nden eğitim aldık. Çocukların tarih merakını uyandıracak tarzda, müzede nasıl dolaştırılacağı gösterildi bizlere. En fazla 15 kişilik öğrenci gruplarını, 1 saat süreyle müzede dolaştırıyorum. Çocukların merakını uyandırmaya çalışıyorum; müzeye bir kez daha gelme isteği yaratmayı amaçlıyorum..."

Proje kapsamında, müzedeki geziye katılan, Emine ve Hasan Aytaçman İlköğretim Okulu (Kartal) 5 A Sınıfı öğrencilerden 11 yaşındaki Rümeysa Küçük'ün izlenimleri, projenin işlevini yerine getirdiğinin önemli bir göstergesi gibi: "Burada, tarihöncesi çağlarda, insanların neler kullandıklarını öğrendik. Buraya kendi kendimize gelseydik, herhalde sadece levhaları okumakla yetinecektik. Ancak şimdi, anlatılanlardan çok şey öğrendik. Benim için çok yararlı oldu."

Aynı okulun öğrencilerinden Özge Çelik de "Bugün, tarihöncesi çağlarda insanların hangi araçları kullandıklarını, yemek yapmakta kullandıkları çanak çömlekleri gördük ve bu kaplarda aynı zamanda yiyeceklerin saklandığını da öğrendik" diyor... ■

Proje kapsamında, müzedeki geziye katılan, Rümeysa Küçük [sağ başta] ve arkadaşları (solda).

"Müzecilerin görevi halkı eğitmektir"

Müzelerin eğitim işleviyle ilgili görüşlerini aldığımız İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde müzecilik dersleri veren Doç. Dr. Sümer Atasoy *(sağda)*, halkı bilgilendirmenin, müzecilerin temel görevlerinden biri olduğunu söylüyor:

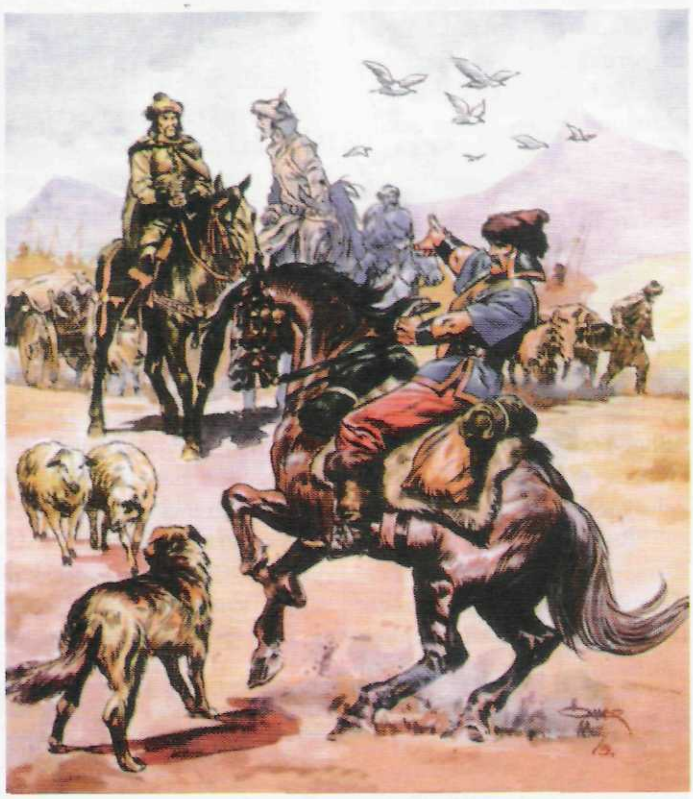
"Müze ziyareti alışkanlığını vermek ve müzeleri sevdirmek, çocuk yaştan itibaren verilecek eğitimle mümkün olur. Batı'da çocuk, çok küçük yaştan itibaren bunun eğitimini alıyor. Orada, her çeşit müze var ve insanlar o müze mekânlarında aileleriyle eğleniyor. Çocukları eğlendireceksiniz, eğlendirirken de öğreteceksiniz... O mekânlarda halkı eğitebiliyor ve eğlendirebiliyorsak, onlar da müzelere tekrar tekrar gelmek isteyeceklerdir. Bunu uyguladığımız zaman, müzeleri fosillerin saklandığı ölü bir salon ve 'can sıkıcı bir yer' olmaktan kurtarırız. Çevrenizdeki insanlara sorun; ilkokulda, ortaokulda gelmiştir müzeye, ama sonra bir daha uğramamıştır. 'Neden?' diye sorulduğunda, size o mekânda sergilenenlerden bir şey anlamadığını söyleyecektir. O halde, müzecilerin görevi halkı eğitmektir."

Eski Türk devletlerinde 'halkla ilişkiler'

Yöneticiler, nasıl mesaj verirdi?

Türklerin devlet geleneğinde, halkın görüşlerini almak ve hükümdarın halka aktaracağı mesajları duyurmak amacıyla birçok 'halkla ilişkiler' yöntemi kullanılmıştır.

EMİNE KAZAN

Türklerin göç destanını anlatan çağdaş bir illüstrasyon (üstte).

Dünya ölçeğinde 'halkla ilişkiler' kavramı, soyut anlamda 1800'lü yıllarda kullanılmaya başlanmış olsa da, 'halkla ilişkiler' anlayışının, insanların toplu halde yaşamaya başlamasıyla oluştuğunu düşünmek, kaçınılmazdır.

Kavram olarak çok geniş bir yelpazeyi içine alan 'halkla ilişkiler', yöneticilerle yönetilenler arasında bir iletişim yolu, üreticilerle tüketiciler arasında bir pazarlama tekniği olarak da karşımıza çıkar.

Kitle iletişim araçlarının yaygın olmadığı, hatta hiç kullanılmadığı dönemlerde yapılan duyurular, I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı dönemlerinde uygulanan propagandalar, ticarette karşımıza çıkan pazarlama ve satış teknikleri tek tek ele alındıklarında, birer 'halkla ilişkiler' çabasıdır.

Tarihte kurulan tüm devletlerin yöneticileri, halkla bütünleştiği sürece ayakta kalmıştır. Bir şekilde yıkılsalar da, bir başka isim altında varlıklarını günümüze kadar devem ettirmişlerdir.

Bunun en güzel örneği ise, Hun devleti ile başlayıp, Türkiye Cumhuriyeti ile varlığını devam ettiren Türk devletleridir. Bu noktada, üzerinde durmamız gereken konu, bir millete, 'devlet' ve 'bağımsızlık' bilincini kazandıran iletişim çabaları olmalıdır.

HÜKÜM SÜREBİLMEK İÇİN...

'Yöneten' ve 'yönetilen' ayrımının ortaya çıkmasından bu yana, halkla ilişkiler uygulamalarına rastlanmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse,

halkla ilişkiler tarihi, özünde insanlık tarihiyle yaşıttır.

Eski devirlerden bu yana, devlet başkanları halka ulaşmak, onların fikirlerini almak ve egemenliğini halka kabul ettirmek amacıyla 'halkla ilişkiler' adı altında, kavramsal bir biçimde olmasa da, bu tür etkinliklere girişmişler; günümüz yöneticilerinin uyguladıklarına benzer çalışmalarda bulunmuşlardır.

Türklerin devlet geleneğinde, halkın görüşlerini almak, onlara hizmet götürmek ve hükümdarın halka aktaracağı mesajları duyurmak amacıyla birçok 'halkla ilişkiler' yöntemi ve kimi iletişim araçları yer alabilmiştir.

BİR SÖZLÜ ARAÇ: DESTAN

Türk tarihi içerisinde önemli bir yeri olan destanlar sayesinde, Orta Asya'nın geniş bozkırlarında tarih sahnesine çıkan ve birçok devlet kuran Türklerin çetin mücadeleleri, gündelik yaşantıları, sözlü rivayetler biçiminde, kuşaktan kuşağa aktarılabilmiştir.

Türk destanlarının en eskisi Oğuz Kağan Destanı'dır. Uygurca ve Farsça olarak günümüze kadar gelmiştir. Destanda, Türk devlet geleneği ve Türklerin sosyal yaşantısı anlatılmaktadır.

Türk destanlarının en genişi de, Manas Destanı'dır. Dünyanın en uzun destanı da olan Manas Destanı, Kırgızların yaşayışı, örf ve adetleriyle inançları hakkında geniş bilgiler aktarır.

Destanları günümüz 'halkla ilişkiler' uygulamaları açısından ele aldığımızda, yansıttıkları toplumun örf ve adetleri, inançları, sosyal hayatı ve devlet geleneği hakkında bilgi verdikleri dikkati çeker.

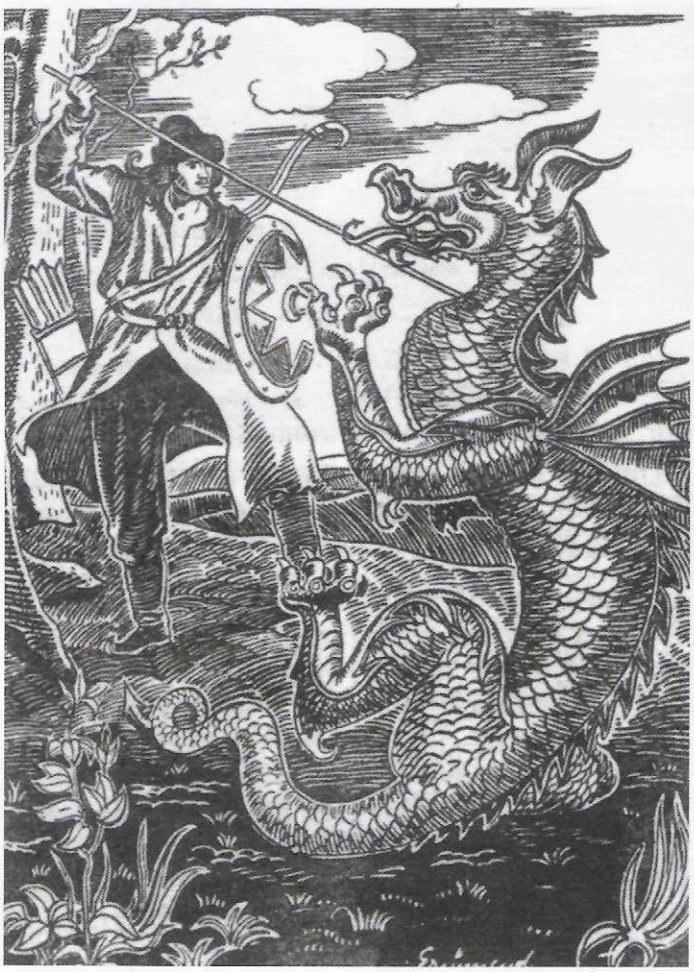

Bir ülkenin veya toplumun tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılması için, destanların önemli bir yeri olduğu açıktır.

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

Türk dili ve kültürünü en iyi yansıtan ve bir sonraki nesillere aktaran eserlerden bir diğeri de hikâyelerdir. Konu bakımından hikâyeler, baştan başa Türk toplum yapısının birer aynasıdır.

Hikâyelerin en önemlileri Dede Korkut

Oğuz Han'ın ejderi öldürmesini temsil eden destansı bir çizim (soida). Türklerin yaradılış destanından bir sahne: Tanrı Kayra Han, şeytanın dünyasını yıkmak için, elinde şimşeklerle, Mandişire'yi gönderiyor (altta). Almanya'nın Dresten Eyalet ve Üniversite Kütüphanesi'nde bulunan 'Kitab-ı Dedem Korkut Âlâ Lisan-ı Taife-i Oğuzan' (sol altta).

Bugünkü Moğolistan'da yer alan Bilge Kağan yazıtı (üstte). Gültekin Anıtı'nın kitabesinden bir bölüm (sağ üstte).

hikâyeleridir. Sözlü olarak anlatılan hikâyeler daha sonra kitap haline getirilmiş ve 'Dede Korkut Kitabı' adını almıştır. Kitap, destansal Oğuz hikâyelerini bünyesinde toplamaktadır.

Dede Korkut hikâyeleri Türkiye'den Türkistan'a kadar, tüm Türk ülkelerini yaygın ve canlı bir şekilde yaşatmaktadır. Yani Dede Korkut, bütün Türk devletlerinin millî kültürünü günümüze kadar aktaran bir yapıttır...

KİTABELER VE ORHUN ABİDELERİ

Türk devletlerinde halka mesaj vermek, gelecek yöneticilere yol göstermek amacıyla birçok yapıt bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri kitabeler olduğu gibi, yöneticiler için bir 'başyapıt' sayılan 'Kutadgu Bilig'i ve halka Türkçe öğretmek için oluşturulmuş "Divânü Lügâti't-Türk" adlı sözlüğü de saymak gerekir.

Kitabeler, halka seslenmek için hükümdarlar tarafından yazdırılmış kalıcı yapıtlardır. Türklerin devlet kurduğu Doğu Avrupa'dan Türkistan'a kadar uzanan geniş coğrafyada, yüzlerce kitabeye rastlanmaktadır. Ancak bu kitabelerden içerik ve büyüklük bakımından en önemlileri 'Göktürk Kitabeleri' yani diğer adıyla 'Orhun Abideleri'dir.

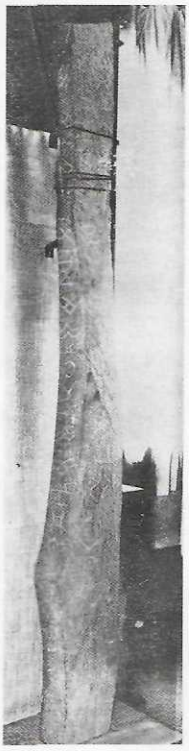
Göktürk devlet başkanı Tonyukuk tarafından diktirilen ilk abideler, iki taştan oluşur. İçerik olarak Göktürk devletinin kuruluşu ve bir kağan olarak Tonyukuk'un girişimlerinin anlatıldığı bu abideler, bizzat kağanın kendisi tarafından yazılmıştır.

Kitabelerin ikincisi, Kül-tegin (Gültekin) adına, Bilge Kağan tarafından diktirilmiştir. Kül-tegin'in ölümünden sonra diktirilen bu abidelerde, Göktürk devletinin kuruluşu, genişlemesi, Kül-tegin'in kahramanlıkları, Türk milletinin olanlardan ders alması ve bir daha yanılmaması için, hem halka hem de kurulacak yeni Türk devletlerine tecrübe aktarabilmiş kaynaklardır.

Kitabelerin üçüncüsü ise, Bilge Kağan için oğlu tarafından yaptırılmıştır. Bunlar da, Tonyukuk ve Kül-tegin kitabelerinin içeriğine benzemektedirler. Kitabelerde Bilge Kağan'ın hizmetleri, kahramanlıkları anlatılmaktadır.

Orhun Abideleri'nin içeriğini en geniş çerçevede ele alırsak, şunu görürüz: Bu yazıtların hepsinde, Türk kağanlarının yaptıkları işler ve kahramanlıkları anlatılmış; 'gelecekte aynı hatalara düşülmemesi endişesiyle' geçmiş olaylardan çarpıcı ibret dersleri aktarılmış ve bu anlamda, özellikle Çin entrikalarına dikkat çekilmiştir.

Orhun Abideleri'nde, devletin kurucu unsuru ve sahibinin 'millet' olmasından yola çıkılarak, ne kağanlara, ne beylere ne de aristokrat bir aileye gönderme yapılmaz; devletin sahibinin 'millet' olduğu her fırsatta vurgulanır. Bu kitabeler, halkı hedef alarak oluşturulmuştur.

Çağdaş bir çizimde Oğuz Han (üstte). Orhun Abidesi'nin Helsingfor Ulusal Müzesi'ndeki bir parçası (sağda).

KUTADGU BİLİG

'Kutadgu Bilig' sözü, 'kutlu kılıcı bilgi' anlamına gelir. Bu yapıt, Karahanlılar döneminde, Balasagunlu Yusuf tarafından kaleme alınmıştır. Yusuf Has Hacib'in bu eserinde Türk dili ve edebiyatından başka, Türklerin sosyal yaşantısı, Türk tarihi ve genellikle, Türk kültür tarihi ele alınıp işlenmiştir.

'Kutadgu Bilig', Türklerin bugün ait bulundukları kültür çevresine giriş dönemlerini içine alan bir zamanda yazılmış

olduğundan, onların dünya görüşünü, değer yargılarını ve karşılaştıkları sorunları çözüm biçimlerini ortaya koymaktadır.

'Kutadgu Bilig', eski Türk kavimlerinin ilişkide bulundukları diğer kavimler için de bilgi verici yönlere sahiptir. 1070 yılında tamamlanmış olmasına rağmen, Kutadgu Bilig yalnızca yazıldığı dönemde değil, günümüz şartları için de geçerliliğini koruyan bir yapıttır.

'Halkla İlişkiler' kavramı çerçevesinde ele alındığında, Kutadgu Bilig'in halka bilgi verme açısından da belirli bir ağırlığa sahip olduğu görülecektir. Çünkü 'halkla ilişkiler', yalnızca yöneten ve yönetilenler arasındaki iletişimi sağlamak açısından değil, halkın devlet yapısı ve kamusal konularda bilgilendirilmesini sağlamak açısından da görevler yüklenmiştir. Kutadgu Bilig bu anlamda da halkı aydınlatıcı bir yapıttır.

DİVÂNÜ LÜGÂTİ'T-TÜRK

Divânü Lügâti't-Türk, özgün ve kapsamlı bir yapıt olarak kaleme alınmış; bu niteliğini de günümüze kadar koruyabilmiştir. Filoloji alanında çağının önemli uzmanlarından biri olan Kaşgarlı Mahmut tarafından kaleme alınan Divânü Lügâti't-Türk'de, Türklerin yaşadığı alanlar haritalarla verilmiştir.

Bu sözlükte, kelimelerin yüzde 43'ü fiildir. Bu ise, tam 3 bin kelimeye tekabül etmektedir. Geri kalan 4 bin kelime ise, fiilden türetilmiş isimler, sıfatlar, zarf niteliğindeki fiilimsilerdir.

Sözlükte, Türkçe kelimeler Arapça karşılıklarıyla birlikte yer almakta ve haritalarda, Türklerin ilişkide bulundukları diğer devletlere de yer verilmektedir.

Kaşgarlı Mahmud, bu sözlüğünde yalnızca Türkçe sözcüklerin Arapça karşılıklarını vermekle kalmaz, kısaca da olsa; Türk boyları, oturdukları yerler, kültür, felsefe ve edebiyatla ilişkileri açısından bilgiler içerir; 11. Yüzyıl'ın Türk şivelerindeki özelliklere yer verir.

'Halkla ilişkiler' kavramları çerçevesinde alındığında, Divânü Lügâti't-Türk, dili ve kültürü farklı toplumsal çevreler arasında yaymasının yanı sıra sonraki kuşaklara aktarımı açısından da önemli bir rol üstlenmiştir.

Kırgızistan'da, bir mezar heykeli (üstte). Tonyukuk Anıtı: İki parçadan oluşan bu yazılı taş, Orhun Irmağı'nın kollarından Tola suyunun yukarı kısmında bulunmuştur (solda).

İSTİŞARE DİVANLARI VE KURULTAYLAR

Türk devletleri İslâmiyet'i kabul ettikten sonra da, istişare, kurucu bir ilke olarak devlet akidesindeki yerini korudu. İstişare için divan toplanması sistemi uygulandı. Bunlara 'Ayak Divanı' denildi.

Hükümdar haftanın belirli günlerinde halkın şikayetlerini dinler, kadıları tayin eder, devlete karşı işlenen suçlarla meşgul olan yüksek mahkemeye başkanlık ederdi.

Eski Türk devletlerinde de belirli yer ve tarihlerde hükümdarla halk bir araya gelirdi. Törenlerle başlayan toplantılar yemekle devam eder, hükümdar bizzat halkın sorunlarıyla ilgilenirdi. ■

Hun dönemine ait bir altın plakadaki insan sureti (üstte). Gültekin'in Moğolistan'daki anıt mezarı (solda).

Kanunî'nin son seferi: Sigetvar

ERHAN AFYONCU

1. Kanunî neden Avusturya ile mücadele etti?
2. Avusturya ile ilişkiler nasıl gelişti?
3. Sigetvar Seferi neden yapıldı?
4. Kanunî neden bu yaşta sefere çıktı?
5. Sigetvar Seferi nasıl hazırlandı?
6. Sefere çıkmadan önce Kanunî neler yaptı?
7. Seferde rahatsızlanınca Kanunî ne yaptı?
8. Sigetvar kuşatması nasıl başladı?
9. Sigetvar kuşatması nasıl gerçekleşti?
10. Kanunî'nin ölümü nasıl gizlendi?

Kanunî Sultan Süleyman, 71 yaşında Sigetvar Seferi'ne çıkar. Bu, Kanunî'nin son seferi olur. Biz de yazımızda, Sigetvar Seferi'ne hangi şartlarda ve hangi nedenlerle çıkıldığını araştırdık.

1 Kanunî neden Avusturya ile mücadele etti?

Kanunî Sultan Süleyman, Rusya'dan Hint Okyanusu'na kadar, farklı yönlerde askerî harekâtta bulunulmuşsa da, savaşlarının asıl ağırlığı, Avusturya eksenli olmuştur.

Osmanlı kuvvetleri ilk defa 1463-1479 arasında Venedik'le yapılan savaş sırasında Avusturya topraklarına girmişti. Asıl mücadele ise, Osmanlıların Hırvatlara ağır bir darbe vurduğu 1493'te başladı. Hırvatlara yardım etmek isteyen Avusturya kuvvetleri, Osmanlı topraklarına girdiler ve ilk çatışmalar meydana geldi.

Kanunî döneminde Macaristan'ın alınması Osmanlıları Habsburglarla komşu yapmıştı. 1526'da, Mohaç'ta Macar Krallığı'nı yok eden Osmanlı İmparatorluğu ile Habsburgların doğu kolu olan Avusturya arasında, Macaristan'a kimin hâkim olacağı konusunda bitip tükenmek bilmeyen savaşlar başladı.

İki devletin ilişkilerinin ilk döneminde Avusturya, meydan savaşlarındaki üstünlükleri nedeniyle Osmanlı ordularının karşısına çıkmamış; sınırlarını küçük, orta ve büyük çaplı birçok kale yaparak koruma yoluna gitmişti.

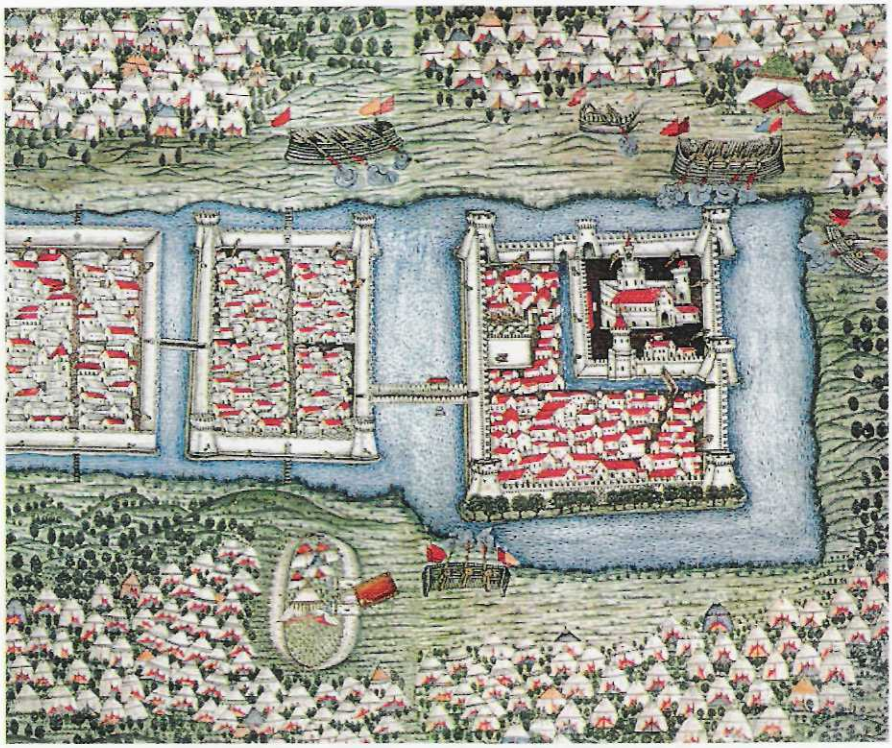
Kanunî'yi son yıllarında görüp resmetmiş Nigarî'nin bir minyatürü (üstte). Avusturya İmparatoru II. Maximilian (sağda).

Bu kaleler Dal-

maçya'dan başlayarak, Hırvatistan ve Batı Macaristan'a, oradan Kuzey Tuna'daki dağ şehirlerinden geçerek Transilvanya'ya kadar uzanmakta ve Osmanlılara karşı bir tür askerî sınır oluşturmaktaydı.

1532'de Güns, 1566'da Sigetvar, 1594'te Yanık, 1663'de ise Uyvar kaleleri Osmanlı ordularının Viyana'ya yürüyüşünü engelledi. Viyana'nın surları ve tahkimatı zayıfken, Osmanlı ordularının bu kalelerle uğraşarak zaman kaybetmeleri yüzünden, büyük fırsatlar kaçırılmıştı.

1566'da Osmanlı'nın Avusturya'ya büyük bir darbe vurmasını engelleyen Sigetvar Kalesi ise, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir dönemin kapandığı yer oldu.

2 Avusturya ile ilişkiler nasıl gelişti?

Semiz Ali Paşa'nın veziriazamlığında, 1562'de Avusturya ile 8 yıllık bir barış antlaşması yapıldı. Ancak bu antlaşmaya rağmen, iki devletin sınır sorunları bitmedi. Avusturya, elinde bulunan Macaristan toprakları için Osmanlı'ya ödediği vergiyi de, üst üste iki yıl vermedi.

1564'te Avusturya İmparatoru Ferdinand öldü. II. Maximilian'ın tahta çıkması dolayısıyla yapılan görüşmelerde, Osmanlı devlet adamları ve elçileri iki yıllık vergiyi talep ettiler. Vergi meselesi gündemdeyken, Osmanlı'ya tâbi olan Erdel Kralı Zsigmond Janos, Avusturya'nın elinde olan Szatmar'ı aldı.

Durumu şikâyet için İstanbul'a gönderilen Avusturya elçisi Michel Czernowicz ise, Komarom'da, Budin Beylerbeyi Aslan Paşa tarafından durduruldu; gecikmiş olan 60 bin duka altını vergi ödenmedikçe, kendisinin İstanbul'a gitmesine müsaade edilmeyeceği bildirildi. Öte yandan yine Aslan Paşa, Avusturya İmparatoru'na gönderdiği elçi Hidayet Çavuş ile, vergi ödenmedikçe hiçbir elçinin gitmesine müsaade olunmaması yönünde padişahının emirleri olduğunu söyledi.

Bu baskı üzerine Avusturya, 1565 Şubat'ında vergi borcunu ödedi. Böylece barış antlaşmasının uzatılması ve Erdellilerin ele geçirdiği topraklarla ilgili görüşmeler başladı.

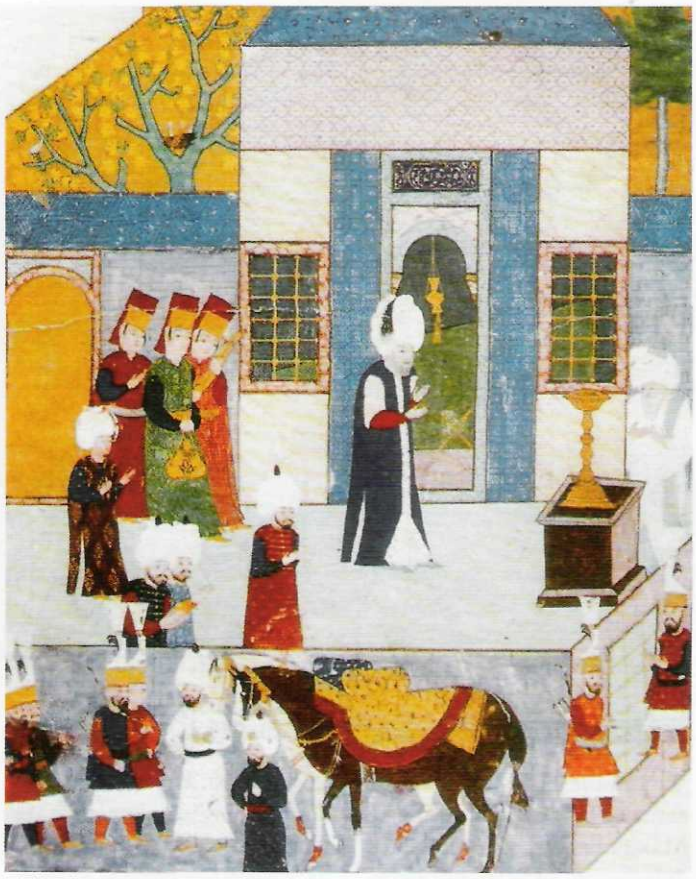
Veziriazam Semiz Ali Paşa barış taraftarıyken, İkinci Vezir Sokollu Mehmed Paşa, Erdellilerin tarafını tutuyordu. Antlaşma sağlanamadı.

3 Sigetvar Seferi neden yapıldı?

Tam bu sırada, Avusturyalılar, Tokaj'ı zapt ettiler. Avusturya elçisi Czernowicz, ikinci kez İstanbul'a geldi. Fakat İstanbul'da farklı bir hava vardı. Ali Paşa'nın ölümü üzerine Sokollu Mehmed Paşa veziriazam olmuştu ve Avusturya ile barış taraftarı değildi.

Macaristan'daki Osmanlı kuvvetleri Erdel'e yardıma gönderilmişti. İki taraf arasındaki görüşmelerden bir sonuç çıkmadı ve Avusturya elçileri

Sigetvar'ın üçlü kalesi (üstte). **II. Maximilian'dan önceki Avusturya İmparatoru Ferdinand** (solda).

Kanunî son seferine çıkmadan önce Eyüb Sultan Türbesi'ni ziyaretinde (sağda): Kanunî 46 yıl boyunca, en uzun süreyle hükümdarlık yapmış Osmanlı padişahıydı ve çoğu Avrupa'da 13 sefere çıktı, bu seferlerde 10 yıl başkentten uzak kaldı.

ülkelerine geri döndüler.

1566 başlarında iki taraf arasındaki gerginlik iyice arttı. Avusturya İmparatoru, barış için son bir hamle yaparak Hosszuthoty'yi İstanbul'a gönderdi; ama gecikmiş olan vergi Osmanlı'ya verilmedi ve Avusturya'nın işgal ettiği Tokaj hakkında da bir açıklama yapılmadı.

Bunu üzerine elçi kaldığı evde hapsedilerek Avusturya'ya savaş ilan edildi.

4 Kanunî neden bu yaşta sefere çıktı?

Kanunî'nin sefere çıkma kararında, 1565'teki Malta kuşatmasındaki başarısızlığı silme, 'Osmanlı Macaristanı'nı güvence altına alma, 10 yıldır sefere çıkmadığı için asker ve halk arasındaki hoşnutsuzluğu giderme, oğulları arasındaki mücadelelerin kötü izlerini ortadan kaldırma ve sufî çevrelerin yaydığı muhalif düşünceler nedeniyle zedelenen imajını yeniden parlatma amaçları vardı.

5 Sigetvar Seferi nasıl hazırlandı?

Önce, İkinci Vezir Pertev Paşa serdar tayin edilerek Erdel'e gönderildi. Ardından da asıl ordunun harekâtı için hazırlıklar başladı. Sefer güzergâhı üzerinde olan Osmanlı vali ve kadılarına emirler yazılarak yol ve köprülerde onarım yapılması emredildi.

Ayrıca ordudaki asker ve hayvanların ihtiyacı için, sefer yolu üzerindeki mahallî yöneticilere emirler gönderilerek, 'menzil' adı verilen belli noktalardaki ambarlarda depolama sağlandı.

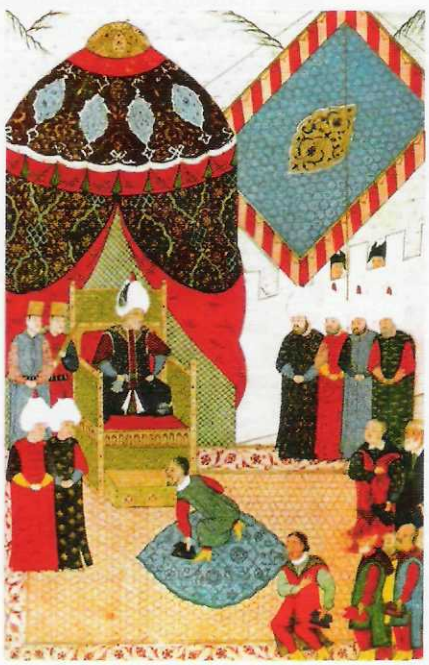
6 Sefere çıkmadan önce Kanunî neler yaptı?

Eyüb Sultan'ı ve atalarının türbelerini ziyaret eden Kanunî, gittiği türbelerde fakirlere büyük miktarlarda sadaka dağıttı.

5 Nisan 1566 Cuma günü yola çıkılacaktı; ancak padişahın rahatsızlığı bunu engelledi. Ramazan Bayramı İstanbul'da geçirildikten sonra, 29 Nisan günü büyük bir törenle padişah ve devlet ileri gelenleri İstanbul'dan yola çıktılar.

Padişahın yakın maiyetini teşkil eden peykler, solaklar, müteferrikalar bu tören sırasında göz alıcı kıyafetler giymişti. İstanbullular da bu töreni seyre çıkmışlardı.

Rengârenk kıyafetleri, bayrakları ve silahlarıyla, farklı askerî kıtaların geçit töreni, seyreden herkesi kendisine hayran bıraktı. Padişah be-

Erdel'in hâkimi Zsigmond Janos Macaristan'da, Semlin'de Kanunî'ye bağlılığını bildiriyor (sağda).

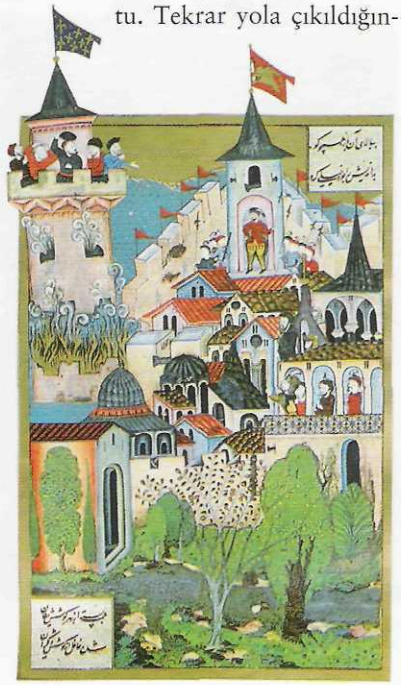

yaz elbiseleriyle at üzerinde, muhteşem maiyeti eşliğinde, İstanbul'dan ayrıldı.

Devrin tarihçileri padişahın beyaz sakallı ve beyaz elbiseli görüntüsünün nurdan bir minareye benzediğini söylerler.

7 Seferde rahatsızlanınca Kanunî ne yaptı?

Osmanlı ordugâhları İstanbul'un dışında kurulmuş olan Otağ-ı Hümâyun'un bulunduğu yerde ilk konaklamayı yaptılar. Padişah sefere çıkmıştı; ama at üzerinde gidecek gücü yoktu. Tekrar yola çıkıldığında, rahatsızlığı artınca, Sokollu Mehmed Paşa'nın yardımı ile Kanunî arabaya geçti.

Padişahın rahatsız olmaması için, arabanın geçeceği yollar düzeltiliyordu. Sigetvar'a kadar araba ile giden Kanunî Sultan Süleyman, şehir merkezlerine gelindiğinde, rahatsızlığına rağmen atına bindi.

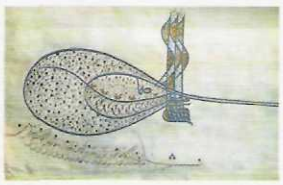
Bir ay sonra, Tatar Pazarcığı'na, 49 gün sonra Belgrad'a gelindi. Seferin 59. günü, Erdel Kralı Zsigmond Janos Osmanlı ordugâhına geldi. Erdel beyine, ordu İstanbul'dan ayrıldığında haber gönderilerek orduya katılması emredilmişti.

Kanunî, Erdel hâkimini Tuna üzerinde Belgrad'ın karşısında Semlin şehrine hâkim bir tepede kurulan otağ-ı hümâyununda kabul etti. Önünde üç defa diz çöken Zsigmond Janos'a kalkmasını emretti ve bir sandalyeye oturttu.

Kanunî kendisine 'Sevgili oğlum' diye hitap ettiği Erdel hâkimine iltifat etti ve Avusturyalıların Erdel'den aldıkları kaleleri geri almasını istedi.

8 Sigetvar kuşatması nasıl başladı?

Belgrad'ta durum değerlendirmesi yapıldı. Daha önceki niyet, Eğri Kalesi iken serhatlardan gelen bilgiler Sigetvar'ın Osmanlı topraklarına büyük zarar verdiği yönünde oldu.

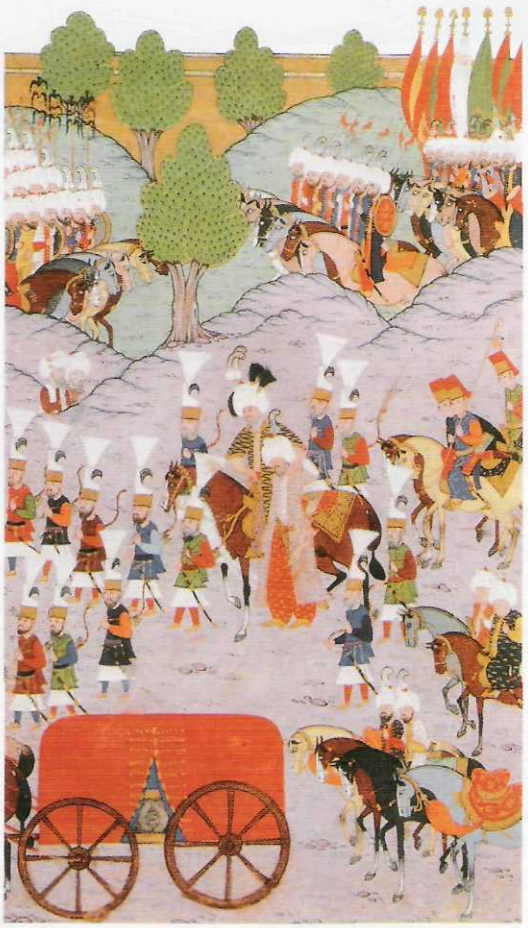

Sigetvar Kalesi komutanı Nicolas Zriny bu sıralarda Sikloş civarında karargâhını kurmuş olan Tırhala Sancakbeyi Mehmed Bey'e saldırarak onu şehit etmişti.

Bunun üzerine ordu Sigetvar'a yöneldi. Sigetvar, ele geçirilmesi çok zor bir kale zinciriydi. Çevresi sularla çevrili birbiriyle bağlantılı dört kaleden oluşuyordu; dört bir yanından da, Almas Nehri, bazı göller ve bataklıklarla çevriliydi.

Kaleler birbirlerine tahta köprülerle bağlantılıydılar. Zaten 'Adalar Şehri' anlamına gelen 'Sigetvar' ismi de kaleye bu konumundan dolayı verilmişti.

Tuna'yı geçmek için Vukovar civarında kurulan köprü dayanamayınca, Drava'da daha sağlam yeni bir köprü kuruldu. Köprüden Tuna'yı geçen Osmanlı ordusu Sigetvar'a doğru ilerlemeye başladı. 3 Ağustos'ta yolda daha önce büyük yararlılıklar göstermiş olan Budin Beyler-

Orijinali Münih'te bulunan ve Tiziano ekolüne mensup bir sanatçının fırçasından çıktığı sanılan yağlıboya bir 'yaşlı Kanunî' portresi (sol üstte; Topkapı Sarayı Müzesi). **Sigetvar yolunda rahatsızlığı artan Kanunî, Sokollu Mehmed Paşa'ya dayanarak atından inip arabaya binmeye hazırlanıyor** (üstte).

Kanunî'nin tuğrası (solda). **Bir minyatürde Belgrad Kalesi** (en solda).

Sigetvar Kalesi kuşatılıyor (üstte). **Büyük minyatür ustası Levnî'nin çizgileriyle Kanunî** (sağ üstte). **Sigetvar'ın fethinden sonra padişahın öldüğü açıklanmadan, ordu Belgrad'a dönüyor** (sağ sayfada: üstte): **Kanunî'nin naaşı arabasında gizli... Batı kaynaklı bir gravürde Sigetvar'ın fethi** (sağda). **Tarih-i Sultan Süleyman'dan iki minyatürde, Sigetvar'ın fethi** (en sağda ve sağ sayfada). **Sokollu Mehmed Paşa, Kanunî'nin ölümüne ağlıyor** (sağ sayfada, ortada).

beyi Yahya Paşalu Aslan Paşa, kendi başına Polata Kalesi'ni fethetmeye kalkıp başarısız oldu ve Avusturya askerlerinin Türk şehirlerine saldırmasına yol açtığı nedeniyle de idam edildi.

Sigetvar'a gelindiğinde, askere moral vermek için ata binen Kanunî, atından inip çadırına yürüyerek gitti. 7 Ağustos 1566'da Sigetvar kuşatması başladı.

Kuşatmanın başında, Osmanlı ordusuna hoş geldin güllesi gönderen kale komutanı Nicolas Zriny, elinde esir olarak bulunan ileri gelen bir Türk'ü de öldürmüştü.

Zriny kendisine ve kalesine o kadar güveniyordu ki, kale istihkâmlarının bir kısmını kırmızı kumaşlarla kaplatmış, kale surlarına da madenî levhalar koydurtmuştu.

Günler geçiyor, kale direniyordu. Padişahın rahatsızlığı ise, günden güne artıyordu. Hastalığından dolayı dışarıya çıkamayan padişah kuşatmayı çadırından takip ediyordu. Padişahın otağı, kuşatmaya hâkim bir yer olan Sigetvar'ın kuzeyindeki Smilehov tepesine kurulmuştu.

Sigetvar kuşatması nasıl gerçekleşti?

Padişahın hastalığı iyice artmıştı; ancak kale de bir türlü alınamıyordu. Yeterli yiyecek, içecek ve savaş malzemesine sahip kalelerde, 3-4 bin asker ve 60 civarında top mevcuttu.

Kanunî, kuşatmanın uzaması üzerine, "Bu kale benim yüreğimi yakmıştır. Dilerim haktan, ateşlere yana" demişti. İlk olarak 'Eski Sigetvar' denilen bölge fethedildiğinde de, Avusturyalılar şehri ateşe vererek asıl kaleye çekilmişlerdi!

Burası zapt edildikten sonra, asıl kale Osmanlı topçuları tarafından dövülmeye başlandı. Bir süre sonra 'Yeni Sigetvar' da ele geçirildi. Bu arada Nicolas Zriny'in Avusturya İmparatoru Maximilian'a yardım için gönderdiği grup da yakalanmış ve kale önünde bayrakları açılarak teşhir edilmişlerdi.

Ancak hiçbir şey dirayetli bir komutan olan Nicolas Zriny'i yıldırmıyordu. Sokollu Mehmed Paşa'nın Almanca, Hırvatça ve Macarca yazdırıp kale içerisine attırdığı

'teslim olun' mektupları da bir işe yaramamıştı. Sigetvar'ın ana kalesi direnmeye devam ediyordu.

Sokollu Mehmed Paşa, kalenin bir an önce fethedilmesi için büyük çaba gösteriyordu. Bazı geceler siperlerde askerlerle beraber yatıyordu. Bir defasında ölümden kıl payı kurtuldu.

Kuşatmanın son günlerinde padişahın hastalığı iyice arttı. Orduda söylentiler yayılmaktaydı. Kalelerin çevresindeki bataklık alan odun ve toprakla doldurularak surların önündeki engeller kaldırılmıştı. Kaleye doğru 'lağım' adı verilen tüneller kazılarak ve surlara 'humbara' denilen bombalar yerleştirilerek surlar tahrip edilmeye çalışılıyordu.

5 Eylül günü surlara tırmanan bir Türk fedaisinin yerleştirdiği bomba, surlarda büyük bir gediğin açılmasına neden oldu. Buradan Osmanlı askerleri içeri girince, müdafaa imkânının kalmadığını gören kale komutanı Nicolas Zriny iç kaleye çekildi. Bunun üzerine iç kaleyi kuşatıldı ve surları ateşe verildi.

10 Kanunî'nin ölümü nasıl gizlendi?

Sigetvar tamamen düşmek üzereyken, 6-7 Eylül gecesi 'Büyük Türk' öldü. Sigetvar ise, düşmek üzereydi. Böyle bir durumda padişahın ölümünün asker arasında duyulması bir aylık çabayı boşa çıkarabilirdi. Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa padişahın ölümünden haberdar olanlara bunun bir sır olarak saklanmasını ve gereken yapıldıktan sonra, padişahın yattığı yerin altına gömülmesini emretti. Kanunî'nin cesedi, iç organları çıkarıldıktan sonra, misk ve anber kokuları sürülerek tahtın altına geçici olarak defnedildi.

Bir 'dublör' de, padişahın yatağına hasta gibi yatırıldı. Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa, böylelikle durumu askerden gizledi. Ancak kalenin bir an önce ele geçmesi lazımdı. Ordu komutanlarına, "Çok şükür padişahın sağlığı düzelmek üzeredir fakat kalenin fethinin gecikmesinden dolayı huzursuzluk duymaktadır. Padişahımızın emri Sigetvar'ın bugün fethedilmesidir" yönünde bir emir gönderdi.

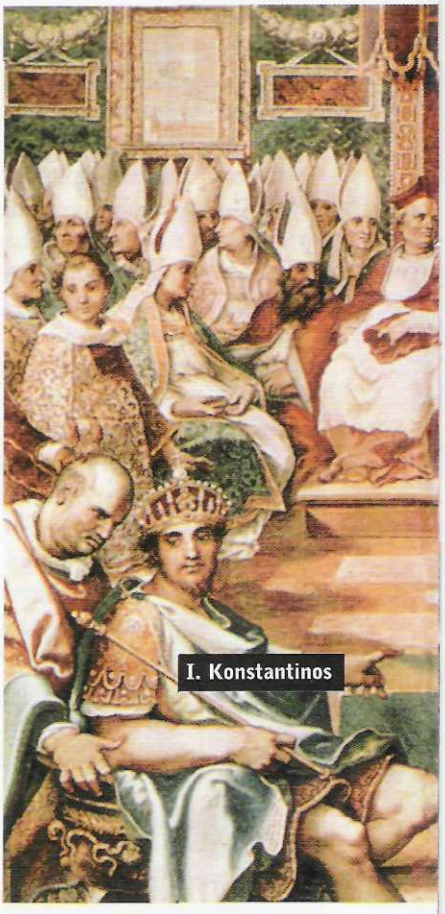
Veziriazamın teşvikleriyle son hücum hazırlıkları yapıldı. Kale komutanı Nicolas Zriny direnmeye devam ediyordu. İç kalenin surları yandığı için son bir gayretle huruç hareketini denedi. Adamlarıyla birlikte kale kapısından çıkar çıkmaz göğsüne iki kurşun, başına da bir ok isabet etti.

Ağır yaralı bir şekilde ele geçirilen Nicolas Zriny, yeniçeri ağasına götürüldü. Orada bir topun üzerinde başı kesilerek idam edildi. Huruç hareketini püskürten Osmanlı, kısa sürede Sigetvar'ın direnen son noktası olan iç kaleyi de ele geçirdi. Böylece 7 Eylül'de Sigetvar tamamen fethedilmiş oldu. ■

BİBLİYOGRAFYA

- İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, II, İstanbul 1971
- M. Tayyib Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman'ın 1566 Szigetvar Seferi Sebepleri ve Hazırlıkları", Tarih Dergisi, sayı: 21 (İstanbul 1966), s. 1-14
- Stanford J. Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, I, çev. Mehmed Harmancı, İstanbul 1982
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, II, Ankara 1988
- Mustafa Cezar vd., Mufassal Osmanlı Tarihi, II, İstanbul 1958
- Zeynep Tarım Ertuğ, XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri, Ankara 1999
- Zeynep Tarım Ertuğ, "Minyatürlü Yazmaların Tarihî Kaynak Olma Nitelikleri ve Nüzhetü'l-Esrâr", Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri, İstanbul 1997, s. 31-46
- Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Sigetvarnameler", A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2-3 (Ankara 1952), s. 124-130
- Süheyl Ünver, "Kanunî Sultan Süleyman'ın Son Avusturya Seferi'nde Hastalığı, Ölümü, Cenazesi ve Defni", Kanunî Armağanı, Ankara 1970, s. 301-306

Hıristiyan dünyasında ilk ayrılıklar

I. Konstantinos

Hıristiyan dünyası daha V. Yüzyıl'da, Doğu ve Batı Kiliseleri arasında patlak veren anlaşmazlıklara çare bulamadı. Sonunda, Doğu ve Batı Kiliseleri, 1054'ten itibaren, birbirlerine rakip olacaklar ve her biri diğerine, Hıristiyanlığın en yüksek lideri olduğunu kabul ettirmek için uğraş verecekti.

BİRSEL KÜÇÜKSİPAHİOĞLU

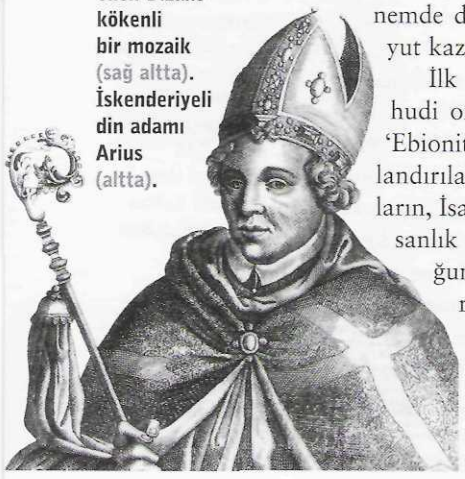
'İsa Mesîh' anlayışını temel alan Hıristiyanlık, I. Yüzyıl'dan itibaren İsa'nın beşerî ve ilâhî tabiatı üzerinde yapılan tartışmalarla uğraşmaya başladı. Bu tartışmalar her dönemde değişik bir boyut kazandı.

İlk başlarda, Yahudi orijinli olan ve 'Ebionite'ler diye adlandırılan Hıristiyanların, İsa'da sadece insanlık vasfının olduğuna, ilâhî unsurun bulunmadığına ve İsa'nın Meryem'den mucize olarak doğmadığına inandıkları görüldü.

'Doketist'ler denilen bir diğer Hıristiyan grup ise, Tanrı'nın madde ile ilişkiye girmesinin söz konusu olamayacağını belirterek, İsa'nın beşer olmadığı görüşünü savundu.

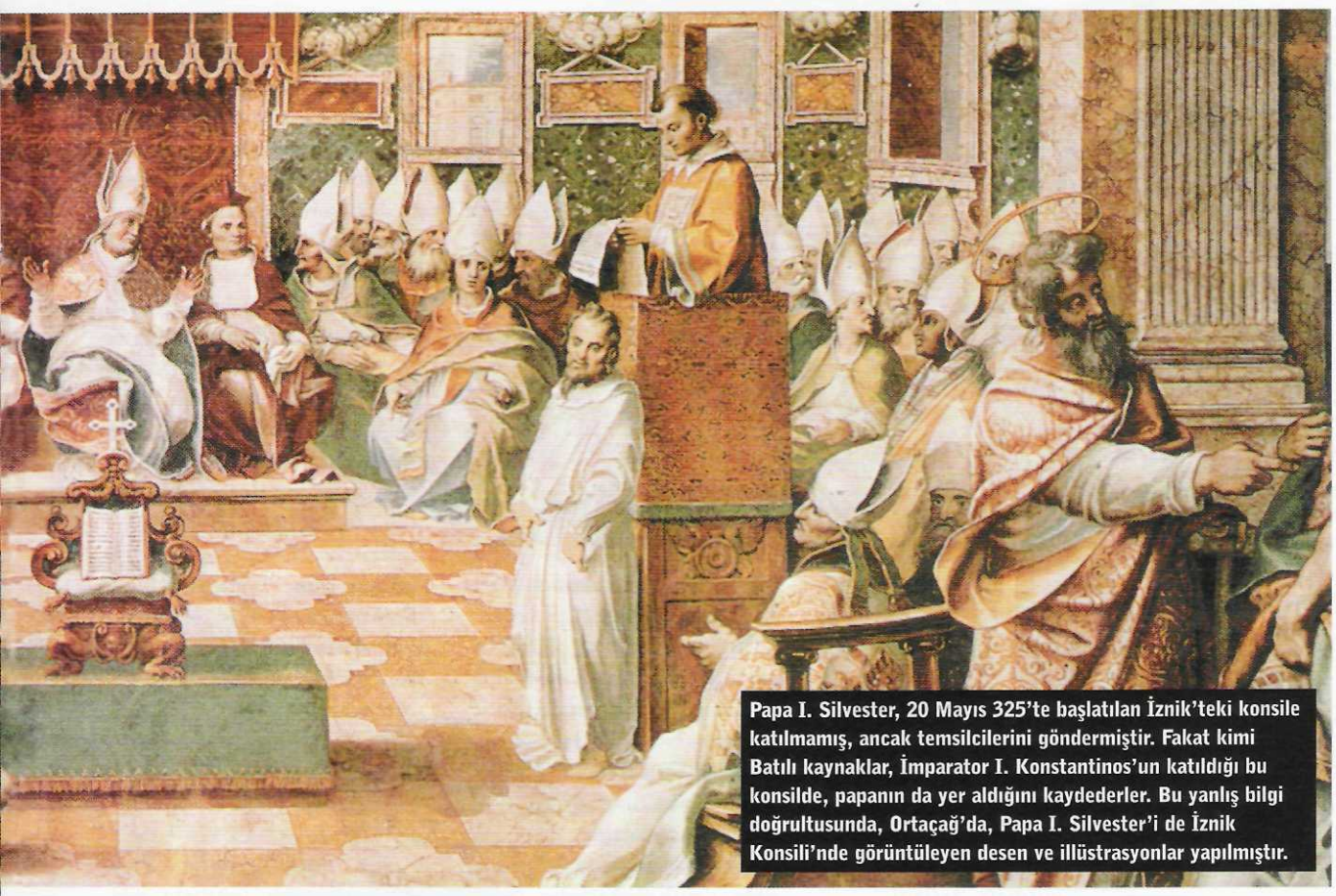
Hıristiyanlığın zamanla Roma İmparatorluğu topraklarında yayılmasıyla birlikte, İsa üzerine yapılan tartışmalar da artarak devam etti. IV. Yüzyıl'da İskenderiyeli din adamı Arius, ilerleyen yıllarda, 'Arianizm' adı ile anılacak olan tezini ortaya attı.

Aruis'a göre, Tanrı 'bir' olup, doğurulmamış, ezelî ve ebedî, ilim, irade, hikmet ve kelâm sahibi bir varlıktı. Tanrı, ezelden beri 'Baba' değildi ve kendi iradesi ile 'Oğul' İsa'yı yarattığında 'Baba' ol-

Papa I. Silvester'i maiyyetiyle birlikte temsil eden Bizans kökenli bir mozaik (sağ altta). İskenderiyeli din adamı Arius (altta).

Papa I. Silvester, 20 Mayıs 325'te başlatılan İznik'teki konsile katılmamış, ancak temsilcilerini göndermiştir. Fakat kimi Batılı kaynaklar, İmparator I. Konstantinos'un katıldığı bu konsilde, papanın da yer aldığını kaydederler. Bu yanlış bilgi doğrultusunda, Ortaçağ'da, Papa I. Silvester'i de İznik Konsili'nde görüntüleyen desen ve illüstrasyonlar yapılmıştır.

muştu. 'Kutsal Ruh' da, 'Oğul' aracılığı ile yaratılmış olup, ondan aşağı derecedeydi...

Yani Arius, Tanrı'nın 'Baba'; 'Oğul' ve 'Kutsal Ruh'un ise Tanrı'nın yarattıkları olduğunu savunuyordu. Arius'un bu fikrine İskenderiye Piskoposu Alexander karşı çıktı. Bu ikisi arasındaki teolojik anlaşmazlığın Roma Kilisesi'ni olumsuz etkilemesi üzerine, Hıristiyanlığı kabul etmiş bulunan ve 313 yılında yayımladığı Milano Fermanı ile Hıristiyanlara diğer dinler yanında serbestlik tanıyan İmparator I. Konstantinos (324-337) bir çözüm arayışına girdi.

Sonunda İmparator, doğu ve batının tüm piskoposlarını, İznik'te toplamaya karar verdiği ilk genel konsile davet etti. Bizzat kendisinin başkanlık ettiği bu konsil, 20 Mayıs 325'te 300 piskopos ve çok sayıda rahibin katılımı ile başladı.

Papa Silvester'in katılmadığı ancak temsilcilerini gönderdiği konsilde, Arius'un görüşü reddedilerek Baba ile Oğul'un aynı olduğu fikrine varıldı ve Hıristiyanlığın iman esasları, ilk kez bu konsil ile ortaya çıkmış oldu.

Ancak İznik Konsili'nde mahkûm edilmesine rağmen, Arius'un görüşü varlığını sürdürmeye devam etti ve taraftarlarının çalışmaları sonucu, İmparatorun kızkardeşi Konstantina aracılığı ile Arius affedildi. Onun 336'daki ölümünden sonra, bu görüş VI. Yüzyıl'a kadar mevcudiyetini korudu.

I. Konstantinos'un ölümünden sonra, oğulları inanç meselesi yüzünden sorunlar yaşadılar. İmparatorluğun Doğu yarısına hükmeden Konstantios, Aryanizm'i kabul ederken, Batıda hüküm süren Konstantinos ile küçük kardeş Konstans İznik Konsili'nde kabul edilen inancı benimsediler.

343'te Sofya'da bir uzlaşmaya varmak için toplanan konsilden de sonuç alınamadı. Konstantios, İstanbul'un Roma ile hukukî anlamda eşitliği prensibini savundu. Roma'yı ziyaret etmek sureti ile Aryanizm'in zaferini göstermek istedi. Hatta İmparator, muhalif piskopos İskenderiyeli Athanasius'u bertaraf ederek 358'deki Sirmium ve

Adına darp edilmiş parada, İmparator Konstantinos (sol üstte).

İmparator Marcianus devrinde, 451'de 4. Genel Konsil, Kadıköy'de toplandı: İstanbul Kilisesi'nin Roma Kilisesi yanında yer alması kabul edildi (üstte).

359'daki Rimini synodlarında (dinî meclis, toplantı) Aryanizm'i devlet inancı olarak ilan ettirdi.

Konstantios'dan sonraki imparator Iulianos (361-363) zamanında, ülkede putperestlik inancı imparatora dayalı olarak genişledi ve imparator açıkça Hıristiyanları düşman görmeye başladı.

Daha sonra başa geçen imparator Iovianos (363-364) ise, İznik Konsili taraftarıydı ve Aryanizm'in devlet inancı olarak kabul edilmesinden sonra Mısır'a kaçmış olan Athanasius'u İskenderiye başpiskoposluğuna tayin etti. Jovianos'un 364'te ölümünden sonra başa geçen kardeşler I. Valentinianos (364-375) ve Valens (364-378) dönemlerinde farklı inançlar göze çarptı. Devletin batısını idare eden Valentinianos, İznik iman formülünü benimserken Doğu'yu idare eden Valens, aryanist kaldı. Ancak Valens'in ölümü ile Aryanizm darbe aldı.

Roma İmparatorluğu'nun hem doğusunda hem de batısında tek başına hüküm süren İmparator I. Theodosios (379-395) Hıristiyanlığı, İmparatorluğun resmi dinî olarak tanıyan ilk imparator oldu.

Onun döneminde, 381'de İstanbul'da 2. Genel Konsil toplandı. Papa'nın ve onun temsilcilerinin katılmadığı bu konsilde, İznik kararları aynen kabul ve tasdik edildi.

Böylece, 'doğru inanç' yani Ortodoksluk doğmuş oldu. Bundan sonra, imparator I. Theodosios, Ortodoks inancın dışında kalan her türlü Hıristiyan görüşü yasakladı.

Theodosios'un 395'teki ölümü ile devlet, oğulları arasında idarî bakımdan ikiye ayrılınca Hıristiyanlığın batıdaki temsilcisi Roma (Katolik), Doğu'daki temsilcisi ise İstanbul (Ortodoks) Kiliseleri oldu...

V. Yüzyıl'ın başlarında, özellikle Antakya ve Mısır'da Nestûrîlik ve Monofizit inanca dayalı yeni mezhepler ortaya çıkmaya başladı. Bu mezhepler en hararetli çatışmalarını da, imparator II. Theodosios (408-450) döneminde yaşadılar.

II. Theodosios çocuk yaşta olduğu için, imparatorluğu onun adına ilk başlarda önce Prefektus Anthemius, 415'ten itibaren ise, ablası Pulcheria idare etti.

Dindar bir kadın olan Pulcheria, Ortodoks inancı kabul etmeyen Nestûrîleri ve Monofizit inançlıları devamlı takibata uğrattı.

II. Theodosios tek başına imparatorluğa hükmetmeye başladığı zaman, bu iki mezhep arasındaki münakaşalar en üst noktaya varmıştı.

İstanbul Patriği Nestori-

Adlarına bastırılan paralarda, imparator Iulianos (üstte) ve I. Theodosios (sağ üstte). İtalyan ressam Beato Angeliko'nun 1400'lerde yaptığı bir tabloda, Kadıköy Konsili kararlarına karşı çıkarak Mısır'a göç eden keşişlerin yaşamı (sağda).

us'un, İsa'da ilâhî ve beşerî tabiatın birbirine karışmadan durduğunu, ancak İsa'da beşerî tabiatının daha güçlü olduğunu söylemesi ve bundan dolayı Meryem'in diğer kadınlar gibi bir kadın olduğu, bu nedenle Allah'ı doğuran değil de, İsa'yı doğuran diye adlandırılabileceğini belirtmesine karşılık; İskenderiye piskoposu Cyrill, ilâhî ve beşerî tabiatın ezelden beri bir denge içinde birbirinin yanında olduğunu ve İsa'da yalnızca ilahlık unsurunun bulunduğunu ileri sürmekte ve Meryem'i, Allah'ın annesi (theotokos) olarak kabul etmekteydi.

İşte bu düşünceleri tartışmak ve bir sonuca varmak için, II. Theodosios zamanında Efes'te genel konsil toplandı. 431'de toplanan bu konsile Nestorius ve Cyrill de katıldı.

Efes piskoposu Memnon ve şehir halkı tarafından desteklenen Cyrill, konsilden zaferle çıkarken; Nestorius aforoz edildi. Efes Konsili kararları, İmparator II. Theodosios ve Roma piskoposu Coelestin tarafından kabul edildi.

Cyrill'den sonra İskenderiye piskoposu olan Dioskoros da Cyrill'in doktrinine sahip çıktı ve bu görüşü savunmaya başladı. Ancak İstanbul Patriği Flavianos ile Papa I. Leo bunu tanımadılar.

Dioskoros'un isteği üzerine, imparator 449'da Efes'te yeni bir konsil toplanmasını emretti. Tarihe 'Haydutlar Konsili' (Efes Şekaveti) olarak geçen bu konsile, yanında çok sayıda okçu birliği ile gelen Dioskoros ve adamları, İsa'nın iki tabiatını kabul eden İstanbul Patriği'ni dövüp öldürdüler.

Theodosios bu konsilin kararlarını kabul etti; ancak bu kararlar Papa I. Leo tarafından kabul edilmedi. II. Theodosios'dan sonra tahta çıkan İmparator Marcianus devrinde (450-457), 451'de Kadıköy'de 4. Genel Konsil toplandı.

Bu konsile Papa kendisi gelmedi; fakat kendisini temsil etmeleri için, piskopos ve rahiplerini gönderdi. Konsilde, İsa'nın iki tam teşekkül etmiş birbirinden ayrılmaz, fakat birbirine karıştırılamaz tabiatı düşüncesi kabul edildi. Monofizit inanç ve Nestûrîlik reddedildi.

Ayrıca bu konsilde, Roma ve İstanbul piskoposlarının birbirine eşit olduğu belirtilerek İstanbul Kilisesi'nin, Roma Kilisesi'nin yanında, ikinci kilise olması kabul edildi.

Bu durum, sonraki yüzyıllarda iki kilise arasındaki rekabetin de başlangıcını teşkil etti. Diğer yandan Kadıköy Konsili kararları, Monofizit ve Nestûrî inanca sahip doğu eyaletlerinin merkezle arasını açtı ve siyasî olarak bu bölgeleri devletten uzaklaştırdı.

İmparator Zenon döneminde (474-491) imparatorluk içinde dinî çatışmalar yeniden şiddetlendi. 451 yılındaki Kadıköy Konsili'nde reddedilen Monofizitler, Suriye ve Mısır'da Ortodoks inanca karşı muhalefete başlamışlardı.

Bu durum karşısında imparator, devletin birliğini korumak adına Monofizitleri Ortodokslar ile birleştirmeye çalıştı. 482'de İstanbul Patriği Akakios ile anlaşarak 'Henotikon' olarak bilinen 'birlik fermanı'nın çıkmasını sağladı.

Aslında bu ferman, ilk üç konsilin kararlarını benimserken, Kadıköy Konsili'nin kararlarını göz ardı etmekteydi. Henetikon, her ne kadar başlarda İskenderiye'deki olum-

II. Theodosios (sol üstteki çizimde) **zamanında Efes'te 431'de toplanan konsile Nestorius ve Cyrill de** (üstte, bir minyatür detayında) **katıldılar. İmparator I. Iustinianos** (solda).

4. Yüzyıl'dan kalma Yunanca bir elyazmasının tasvirleri: 'Baba' ve 'Oğul'u izleyen Hıristiyan (sağda). 3 Ocak 1521'de Papa X. Leo tarafından aforoz edilen ve 'sapkın' ilan edilen Luther, 18 Nisan'da Worms'da, İmparator Şarlken'in önünde fikirlerini açıklıyor. Bu açıklamanın ardından da zindana atılacak (en sağda). 27 Eylül 787'de İznik'te toplanan 7. Genel Konsil (sağda), Kraliçe Irene'nin gayretleriyle, tasvir kırıcılık hareketini mahkûm eder.

suz havayı biraz yumuşatır gibi olsa da, Monofizitleri ve Ortodoksları memnun edemedi. Sonunda Papa, Henetikon'u reddetti ve İstanbul patriğini de aforoz etti.

Papa tarafından aforoz edildiğine kızan patrik de, onun adını Diptychon'lardan sildi ve böylece Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki ilk ayrılık ortaya çıkmış oldu.

518-527 yılları arasında hüküm süren I. Iustinus, imparator olur olmaz Papalık ile imparatorluğu barıştırmak istedi:

İmparator bir taraftan Kadıköy Konsili kararlarını kabul ederken, diğer taraftan Monofizitlerle olan mücadeleyi elden bırakmadı ve onun zamanında tekrar Ortodoks inanca dönüldü. I. Iustinus'un 527'deki ölümünden sonra yerine geçen yeğeni imparator I. Iustinianos (527-565) zamanında dinî meseleler yine gündeme geldi.

İznik'teki iki konsilin yapıldığı Ayasofya Kilisesi'nin kalıntıları (sağda).

Iustinianos, Hıristiyan inançlıydı. Kendi devrinde sayıları oldukça fazla olan Monofizit ve Nestûrîleri ortak bir noktada uzlaştırmaya çalıştı fakat başarılı olamadı.

Bunun üzerine 553'te Papa V. Vigilius'un da katıldığı bir konsil topladı. Hıristiyanlar tarafından 5. Genel Konsil olarak kabul edilen bu konsilde, Nestûrîlerin 'Üç Bab' olarak adlandırdıkları görüşleri reddedildi ve İsa'nın tabiatı ile ilgili Kadıköy Konsili'nde alınan kararlar aynen kabul edildi.

Aslında Iustinianos, Monofizitlere karşı ılımlıydı fakat Kadıköy kararlarını benimsemek zorunda kaldı.

Monofizit inanç, bugün bilinen şekline, bu imparator zamanında ulaşmıştı. Bu mez-

hebi özellikle Anadolu ve Yakın Doğu'da yaymaya çalışan kişi, Urfa piskoposu Jacob Baradaeus oldu.

Baradaeus'un 542'den 578'deki ölümüne kadar süren faaliyetleri, oldukça etkili olmuş ve Suriyeli monofizitler ona nispetle, 'Yakûbî' olarak anılmaya başlanmışlardı.

Doğu Roma İmparatorluğu'nda 6. Konsil, imparator IV. Konstantinos zamanında (668-685) İstanbul'da yapıldı. 7 Kasım 680'de başlayıp 16 Eylül 681'e kadar devam eden ve 18 genel toplantının yapıldığı bu konsilde, İsa'da bir tek tabiatın olduğunu ileri süren ve 'Monotheletismus' diye bilinen görüş reddedildi...

Bitmek bilmeyen Trente Konsili
Papa III. Paulus'un inisiyatifiyle gerçekleştirilen bu konsil, 1545'ten 1563'e kadar sürecek ve daha 1520'de X. Leo'nun *(sağda)* mahkûm ettiği protestanlığın yayılmasına karşı çıkacıktı.

VIII. Yüzyıl'dan itibaren imparatorluk içerisinde tasvirlere bağlılığın hızla yayıldığı görüldü. Bunun üzerine İmparator III. Leo (717-741) bu gidişatı durdurmak için önlemler almaya başladı.

İmparator 726'da bir ferman yayımlayarak kiliselerde bulunan bütün aziz tasvirlerinin ortadan kaldırılmasını istedi. İmparatorun başlattığı bu tasvir kırıcı hareket [ikonoklazma], Papa II. Gregorius tarafından benimsenmedi ve bu şekilde Doğu ile Batı arasındaki ayrılık daha da derinleşmiş oldu.

II. Gregorius'un 731'de ölümü üzerine, yerine geçen Papa III. Gregorius (731-741) imparatorun tasvirlerle ilgili fermanını reddetti.

III. Leo'dan sonra başa geçen oğlu V. Konstantinos'un (741-775) babasından daha fazla tasvir düşmanı olduğu anlaşıldı. İmparator 10 Şubat 754'de tasvir kırıcılık lehine bir konsil topladı ve bu konsilde alınan kararları aynen yerine getirdi.

Tasvir kırıcılığı onaylamayan keşişler bu dönemde takibata uğradı ve pek çok resim, heykel ile kutsal emanetler yok edildi. V. Konstantinos'un 775'teki ölümünden sonra yerine geçen oğlu IV. Leo devrinde (775-780), ikonoklazma hareketinin yavaş-

Vatikan I: Yarım kalmış bir konsil
1869'da Papa IX. Pius *(sağda)*, Katolik Kilisesi'nin örgütlenmesi için, yarım kalan bir girişiminde bulundu.

II. Vatikan Konsili: Reformcu bir adım

1962-65 arasındaki II. Vatikan Konsili'nde, Hıristiyanlık dışındaki dinlere bakışla ilgili kararlar gözden geçirildi.

lamaya başladığı ve imparatorun tasvir yanlılarına sıcak baktığı fark edildi.

Hatta İmparator, tasvir taraftarlarına yapılan takibatları durdurmuş ve onlara uygulanan cezaları da en aza indirmişti. IV. Leo'dan sonra yerine geçen oğlu VI. Konstantinos (780-797) küçük olduğu için, onun adına ülkeyi annesi Irene idare etmekteydi.

Irene çok sıkı bir tasvir taraftarıydı. Bundan dolayı 786'da İstanbul'da tasvirlere yapılan ibadetin yeniden başlatılması için, bir konsil toplandı. Ancak bu konsil tasvir kırıcılar tarafından basılarak dağıtıldı.

Fakat Irene pes etmedi ve İznik'te 24 Eylül 787'de 7. Genel Konsil'in toplanmasını sağladı. Bu konsilde tasvir kırıcılık hareketi mahkûm edildi.

İlk kez 325'te İznik'te yapılan 1. Konsil ile başlayan ve 787'de yine İznik'te gerçekleştirilen 7. Konsil'in de dahil olduğu ilk yedi konsil, hem Katolik hem de Ortodoks dünya tarafından genel konsiller olarak kabul edilmişlerdir.

İmparator I. Basileos zamanında (867-880), 869-870 arasında İstanbul'da toplanan 8. Genel Konsil ise, sadece Batı Kilisesi tarafından 'genel konsil' olarak kabul edilmekte, Ortodoks inanca mensup kesim tarafından kabul edilmemektedir.

Papa II. Hadrianus'un (867-872) elçilerini gönderdiği bu konsilde, İstanbul patriği Photios aforoz edilirken, önceleri Roma'ya yakınlaşmış olan Bulgar Kilisesi'nin daha sonra kararından vazgeçerek İstanbul'a yaklaştığı ve bu konsilde de İstanbul Patrikliği'nin yüksek hâkimiyetini tanıdığı görülür.

8. Genel Konsil'den 1965'e kadar, Hıristiyan dünyasında konsiller devam edegelmiştir. Örneğin, 1545-1563 arasındaki Trente Konsili'nde Protestanlık mahkûm edilirken; 1962-65 arasındaki II. Vatikan Konsili'nde, Hıristiyanlık dışındaki dinlere bakışla ilgili kararlar gözden geçirilmiştir.

Kendileri dışındaki dinlere nasıl bakmaları gerektiği hususunda konsil düzenleyen Hıristiyan dünyası, ne yazık ki, Doğu ve Batı Kiliseleri arasında, daha V. Yüzyıl'da başlayan anlaşmazlıklara çare bulamadı ve iki kilise giderek birbirinden uzaklaştı. Sonunda İmparator IX. Konstantinos Monomakhos (1042-1055) ve İstanbul Patriği Mikhail Kerullarios zamanında (1043-1058), 1054'te, iki kilise arasında kesin ayrılık (schisma) gerçekleşti...

Artık Doğu ve Batı Kiliseleri, 1054'ten itibaren, birbirine rakip olacaklar ve her biri diğerine, Hıristiyanlığın en yüksek lideri olduğunu kabul ettirmek için uğraş verecekti. ■

Tasvir kırıcılara karşı çıkan Kraliçe Irene'nin adına darp edilen parada, Irene'nin görüntüsü (sağ üstte). 1054'te Papa IX. Leo (sağda), İstanbul Patriği Mikhail Kerullarios'u aforoz eder ve iki kilise arasında kesin ayrılık başlar.

popüler
tarih
www.populertarih.com.tr Haziran 2005 Sayı 58 4 YTL / 4.000.000 TL

VATİKAN
Papaların politikaları

Hıristiyanlıkta ilk görüş ayrılıkları

Ruhanî bir hendese: 'Hüsnü hat'

Kanunî'nin son seferi: Sigetvar

1 Haziran 1930: Müjde! Köprü parası kalktı...

Ekranlarımızdaki ilk diziler...

Uzaya çıkan ilk kadın: Valentina Tereşkova

DENİZE NASIL GİRDİLER?

212323 08/05
ISSN 1304-6877
9 771302 657001

www.populertarih.com.tr
YAYINDAYIZ...

Vatikan'ın politikaları

Napolyon'dan Bismarck'a, Hitler'den Mussolini'ye, iki yüzyıl boyunca, Avrupa liderleri Vatikan ile özel anlaşmalar yaptılar. 'Soğuk Savaş' döneminde ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonrasında da Vatikan uluslararası özel siyasî işlevler yüklendi.

M. Tanju Akad

Dünyanın en küçük devletlerinden Vatikan, Çin'i saymazsak, varlığını kesintiye uğramadan sürdüren en eski politik kurumlardan birisidir. Öyle ki, bu özelliği tarih boyunca çoğu zaman dinî otoritesinin önüne geçmiş, papalar aynı zamanda hükümdarlık yapmışlardır.

Papalık 19. Yüzyıl'a kadar, sadece Vatikan'a değil, Güney Avrupa'nın birçok yerine dağılmış irili ufaklı topraklara sahip, siyasî varlığı ile dünya politikalarında önemli rol oynayan 'dünyevî' bir hükümdarlıktı. Siraküza, Palermo, Cenova, Ravenna farklı zamanlarda Papalığa bağlı küçük devletler olarak yaşamışlardı.

Hazreti İsa'nın 12 havarisinin ilki olan Aziz Petrus, ilk kilise önderidir. Aziz Petrus, M.S. 43 yılında Roma'ya geldi ve kentin başrahibi oldu (sağda).

Ancak Avrupa ihtilâlleri bu toprakları papaların egemenliğinden koparttı ve onları sadece Roma'daki küçük araziye hapsetti. Ama papalar, politikanın içerisinde yer almaya devam ettiler.

Kilisenin, Napolyon ve Hitler gibi kıtaya hâkim diktatörlerin bile hesaba katmadan geçemeyeceği bir gücü vardı. Bu güç, geçmişte Haçlı Seferleri'ni ve 'Kutsal İttifaklar'ı hazırlamış, dünyanın paylaşımında rol oynamış, nice hükümdarı kapısında süründürmüştü.

Ayrıca papalık, yüzyıllara yayılan bir süreçte, sadece Avrupa'da değil, Asya, Afrika ve

Güney (Latin) Amerika'da da, güç sahibi olmuş, Katolikliği yayarak bu kıtalarda da politik mücadelelere girme imkânına kavuşmuştur...

Dünyevî bir devlete dönüşümünü, 781 yılında Karlman'a borçlu olan 'Papalık Devleti'ne ait toprakların yanı sıra, Katolik Kilisesi'nin Avrupa'daki topraklarının önemli bir bölümü, farklı dönemlerdeki savaş ve ayaklanmaların da başlıca nedenlerinden birisi olmuştur.

Ayrıca Papalık bu güce kavuştuktan sonra, aşağı yukarı bin yıl boyunca, Avrupa, Roma Kilisesi'nin baskısı altında yaşamak zorunda kalmıştır...

Fransız İhtilâli, Papalık devletine en büyük darbeyi vuran olaydır. İhtilâlciler bir yandan kilise topraklarını dağıtıp eğitimi laikleştirirken, diğer yandan da bazı Papalık topraklarını Fransa'ya ilhak ettiler.

Napolyon, 'Birinci Konsül' olduktan sonra bu eylemlerin Katolik dünyasında yarattığı tepkileri hesaba katarak, papalık ile uzlaşma politikası izlemeye karar verdi. Bu sayede Katoliklerin desteğini almayı umuyordu. 1801 yılında yapılan 'Konkordat' kilise ile Fransız ihtilâlcileri arasındaki çatışmaya son veriyor ve Katolikliği devletin desteklediği bir din haline getiriyordu.

Ne var ki, Papa VII. Pius bir süre sonra bu antlaşmadan dönünce, Napolyon onu Fransa'ya getirterek ev hapsine alacak, İtalya'daki Papalık

2 Nisan 2005'te yaşamını yitiren Papa II. Jean Paul'ün San Pietro Meydanı'nda 2003'te yönettiği bir ayinin genel görüntüsü (üstte). Vatikan'ın büyük salonlarından birinde Kardinaller Meclisi toplu halde (sol üstte). İlk kez 11. Yüzyıl'da Papa VII. Gregorius, 'Papa' unvanını Aziz Petrus'un takipçileri için kullanmaya başladı (solda).

Napolyon'un VII. Pius'a karşı tavrı
Kendini imparator ilan eden Napolyon ile Papa VII. Pius arasındaki en dramatik çekişme, taç giyme törenlerinde yaşanır: Napolyon gerek kendisinin gerekse de kraliçesinin tacını Papa'nın elinden alıp kendi elleriyle başlarına yerleştirir.

Bismarck, XIII. Leo ile anlaşıyor
1878'de IX. Pius'un ölümünden sonra, XIII. Leo'nun seçimi, Sistine Şapeli'nde yapıldı *(üstte):* Bu seçimin hemen ardından Bismarck, yeni papa ile anlaşma yollarını arayacaktı.

topraklarını yeniden ilhak edecekti...

Papa ile Napolyon arasındaki en dramatik an ise, belki de imparatorluk tacını giydiği törende, tacı onun önünden alıp kafasına kendi elleriyle koymasıydı!..

Napolyon'un tarih sahnesinden çekilmesinin ardından, Papalık da, Toscana hariç olmak üzere, Po Nehri'nden Roma'nın güneyine kadar uzanan geniş topraklarına tekrar kavuştu.

Bu dönemde, Avrupa'yı saran muhafazakârlık dalgasının üzerinde, Papalık yeniden güç kazanmaya başladı. Ancak bu kez yeni bir tehditle karşı karşıya idi: 'İtalyan Birliği', ülkenin kuzeyini güneydeki Napoli ve Sicilya krallıklarından ayıran Papalık devletçiklerini ilhaka kararlıydı.

1859'da İtalyan Birliği'ne karşı olan Avusturya, Fransızlara yenilince tüm Papalık devletleri İtalyan Birliği'ne katıldılar ve Papalık'ın elinde,

Attilâ'nın önünde diz çöken papa

430'da Roma Başpiskoposu olan I. Leo, Papa II. Celestinus ve III. Sixtus'a danışmanlık görevinde bulunduktan sonra Fransa'da (Gallia) görev yaptığı sırada, 440'ta papa seçildi. Dönemi, Roma İmparatorluğu'nun doğusu ve batısı arasındaki kilise sürtüşmelerine sahne oldu. Roma'ya bağlı piskoposluk merkezlerini sıkı bir denetim altında tutan I. Leo, Afrika'da da Hıristiyanlığın güçlenmesini sağladı. Papa I. Leo'nun tarihte iz bırakan davranışı, onun Batı Roma imparatoru III. Valentinianus tarafından, Avrupa içlerine kadar girmiş bulunan ve o sırada Kuzey İtalya'da görünen büyük Hun hükümdarı Attilâ'nın İtalya'ya girmesini ve Roma'yı zaptını önlemek üzere, bir sefaret heyetiyle birlikte Attilâ'nın huzuruna gönderilmesidir. I. Leo, 452'de Attilâ'dan Roma'ya girmemesini istemiş, Hun hükümdarının önünde yere kapanıp yakarmıştı *(üstte).*

Nazilerle ittifakın papası

Papa XII. Pius döneminde Vatikan, Hitler'e destek vererek onun diktatörlüğe geçişini kolaylaştırdı: Hitler komünizmi engelleyecekti...

Soğuk Savaş'ın ardından esen yeni rüzgarların önünde

Yıl 1995: Papa II. Johannes Paulus (II. Jean Paul), ABD'de Başkan Clinton tarafından karşılanıyor *(üstte)*. Bugün, ardından yapılan değerlendirmelerde "Soğuk Savaş'ın papası" diye anılan II. Jean Paul, tek kutuplu bir dünyanın politikalarına da ayak uydurmayı bilecekti.

sadece Roma'nın yakın havalisi olan Latium kaldı ki, bu da Fransa İmparatoru III. Napolyon'un eşi Eugènie'nin sağladığı koruma sayesinde mümkün oldu.

1870'te ise, Fransa'nın Almanya'ya yenilmesiyle, Roma da 'İtalyan Birliği'ne katıldı ve Papalık, sadece Vatikan Sarayı'ndan ibaret kaldı...

Papa IX. Pius, bunu protesto ederek buradan hiç ayrılmadı ve "Vatikan'ın mahpusu" olarak anılmaya başlandı; ama papalar, dünyevî devletleri küçüldü diye, politikadan kopmadılar.

Papa IX. Pius, İtalya'da ve Avrupa'da milliyetçi ve laik güçlerin baskısı altına girdikçe, zor durumuna rağmen, daha 1864 yılında milliyetçilik ve sosyalizmi mahkûm etmiş; Papalık kurumunun, "ilerleme, liberalizm ve modern uygarlık" olarak tanımlanan anlayışlarla asla uzlaşmayacağını ilan etmişti.

1870'te dünyevî güçlerine darbe vurulunca da, Vatikan Konseyi 'Papanın Yanılmazlığı' dogmasını getirmişti.

Böylece Papalık bir anlamda, modern zamanların yeni dünyasına meydan okuyordu...

Bunları, 1854'te getirilen "Meryem'in bâkire olarak çocuk sahibi olduğu" dogması ile birleştirince, Papalık kurumunun 19. Yüzyıl'ın ortalarındaki muhafazakâr tepkisi daha iyi anlaşılır.

Papa Vatikan'daki gönüllü hapisliğini yaşarken, laiklik mücadelesinin liderliği, o dönemde Avrupa'nın yükselen gücü olan Alman milliyetçiliğine geçmekteydi.

Alman Birliği'ni kuran Bismarck, 1875'e kadar çıkardığı laik kanunlarla, eğitimi kiliseden alıp devlete veriyor; ama o da, yıllar geçtikçe giderek artan Katolik muhalefetten yorularak, uzlaşma gereği duyuyordu.

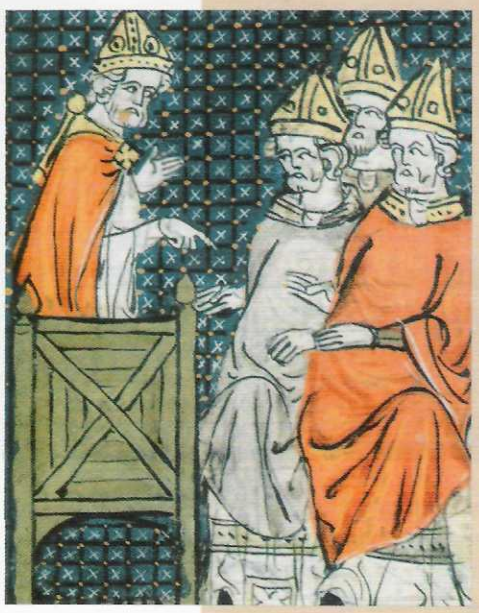
1878'de Bismarck, yeni Papa XIII. Leo ile anlaşmaya giderek bir 'orta yol' aradı. Bu sırada Almanya'da 'Merkez Partisi' olarak adlandırılan bir Katolik partisi kurulmuş ve 1871 seçimlerinde Reichstag'a 57 milletvekili ile girmişti.

Fransa İmparatoru III. Napolyon'un eşi Eugènie, 1859'da Papalık kurumunun en büyük destekçisiydi (solda). 1929'da, XI. Pius döneminde Vatikan, Mussolini İtalya'sı ile, Lateran Antlaşmaları'nı yaptı: Papalar, 'en kötü' düşmanları komünistlere karşı, 'daha iyi' düşmanları faşistlerle uzlaşma politikasını benimsediler (solda).

Haçlı Seferleri'ni başlatan II. Urbanus

Asıl adı Odo de Lagery olan Papa II. Urbanus 1088'de Papalık tahtına çıktı *(altta)*. Göreve başlar başlamaz bütün dikkatini Doğu'daki sorunlar üzerinde toplayan II. Urbanus, Bizans imparatoru I. Aleksios Komnenos'un Anadolu'ya yerleşmekte olan Selçuklu Türklerine karşı yardım istemesi üzerine, Avrupa'dan Doğu'ya büyük ordular göndermeyi ve Anadolu ile birlikte, Suriye ve Filistin bölgelerini Türklerin elinden alarak Ortadoğu'da Katolik Kilisesi'ne bağlı bir Hıristiyan devleti kurmayı planladı. Bu düşüncesini gerçekleştirmek için de, 'Haçlı Seferleri' adı verilen ve binlerce Müslüman ile yerli Hıristiyan halkın ölümüne neden olan kanlı savaşları başlattı. 1096-1291 yılları arasında Ortadoğu'da yerleşen Haçlılar, Kudüs merkez olmak üzere bir krallık, Urfa, Antakya ve Trablus'da birer kontluk, hatta Kıbrıs'ta ve İstanbul'da birer devletçik kurdular... Her ne kadar 200 yıl sonra Haçlı hâkimiyeti Ortadoğu'dan sökülüp atıldı ise de, Papa II. Urbanus'un Haçlı düşüncesi ve Ortadoğu topraklarına hâkim olmak zihniyeti, Batılıların aklından bir türlü silinip çıkmadı.

1875'te Alman Birliği'ni kuran Bismarck önceleri, laik yasalarla Katolik dininin toplumdaki yerini sınırladı; ancak 1878'de, Katoliklerin muhalefetinden usanarak Vatikan ile anlaşıp bir 'orta yol' izledi (sağda). **Muhafazakâr yaklaşımlarına rağmen, Protestanlar ve Yahudilerle iyi ilişkiler kurmaya önem veren son papa II. Jean Paul, 26 Mart 2000'de Kudüs'te Ağlama Duvarı'nın önünde** (en sağda).

Bunlar, imparatorluğun eski ademî merkeziyetçi karakterini koruması için, Bismarck ile çatışmışlar ve onun papa ile uzlaşmasında etkili olmuşlardı.

Aynı Katolik Merkez Partisi, 1933'ün Ocak ayında, Hitler'in şansölye olmasından hemen sonra, onunla pazarlığa oturacak ve Hitler'e diktatörlük sağlayan oy desteğini verecek, Katoliklerin Nazi partisine üye olma yasağı da Vatikan'dan gelen talimatla kalkacaktı.

1933'ün 7 Nisan günü de, o tarihteki şansölye yardımcısı von Papen ile Merkez Partisi başkanı Kaas, büyük bir gizlilik içerisinde, Vatikan'a giderek anlaşma masasına oturdular...

Kaas, 1920'li yıllarda, Vatikan'ın Alman yanlısı elçisi Kardinal Pacelli'nin danışmanı ve sağ koluydu!

Aynı Kaas, 1933'te ise, von Papen ile daha sonra XII. Pius adıyla Papa olacak Pacelli tarafından, 8 Temmuz günü Vatikan'da imzalanacak Konkordat'ın aracılığını yapmaktaydı!..

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, kendilerini daha derin bir şekilde günlük politikanın içerisinde bulan papalar, 'en kötü' düşmanları olan komünistlere karşı, 'kötünün iyisi' düşmanları olan faşistlerle uzlaşma politikasını daha önce de uygulamışlardı!

Dolayısıyla, 1929'da da, Mussolini ile Lateran Antlaşmaları'nı yaparak yeni durumlarına açıklık getirdiler.

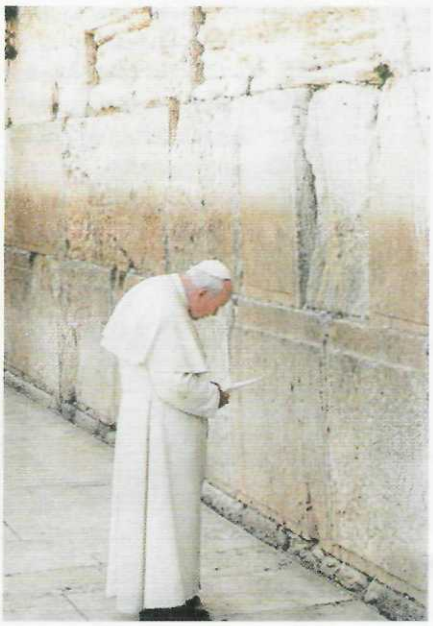
Bu tarihe gelindiğinde, Katolikler, İtalyan Birliği'nin dağılmasını boşuna bekleyeceklerini anlamışlardı. Papa XV. Benedictus 1919'da, Almanya'daki Merkez Partisi muadili olan Katolik 'Partito Populare'nin kurulmasına ön ayak olmuştu.

Onu izleyen XI. Pius, Vatikan'ın Dışişleri Bakanı Kardinal Gasparri'yi Mussolini ile görüşmeye memur etti.

İki yıl süren görüşmeleri takiben, 11 Şubat 1929 tarihinde anlaşmaya varıldı.

Buna göre, Katoliklere 'devlet dini' olarak ayrıcalık tanınıyor ve Vatikan'ın bağımsız devlet statüsü kabul ediliyordu.

Mussolini, iktidarı boyunca, Vatikan dışında Katoliklerin sesini kısma konusunda elinden geleni ardına koymamakla birlikte, Vatikan'a dokunmadı.

27 Ekim 1986: İtalya'da Assisi kentinde son papa II. Jean Paul, farklı dinlerden 200 ruhanî lideri bir araya toplayarak dinler arası diyalog anlayışını, belirli ölçülerde geliştirmeye çalışmıştı (solda).

Faşist İtalyan yönetimiyle yaptıkları antlaşmalar yüzünden, Vatikan dünya kamuoyunda çok eleştiri almıştır.

Örneğin, Papalık 'Kristal Gece' gibi Nazi yağma ve katliamlarını görmezden gelmekle kalmamış; Yahudi karşıtı eylemlerde, çoğu zaman bizzat rol oynamıştır...

Keza 1941-45 yılları arasında, Katolik faşistlerin Hırvatistan'da Ortodoks Sırplar, Çingeneler ve Yahudilere karşı giriştikleri katliamlar konusunda da Vatikan sessiz kalmıştır.

Katolikler bu eleştirilere karşı, 1933 antlaşmasını Almanya'daki varlıklarını korumak için yaptıklarını, eleştirilerin daha çok ölüme yol açacağını söylemişlerdir.

Ancak Nazilerle işbirliğinin daha ileri gittiğini gösteren kanıtlar vardır. Öyle ki, savaşta Almanya'nın ticaretinde İsviçre bankaları ile birlikte, Vatikan Bankası'nın da rolü olduğu, özellikle Güney Amerika ile ilişkilerin bu kanaldan yürütüldüğü bilinmektedir.

Gene, Hırvat Ustaşi altınlarının Vatikan Bankası'na aktarılması ve Avrupa faşistlerinin Güney Amerika'ya kaçırılması operasyonlarında, Katolik kurumların kullanılması bu dönemle ilgili olarak öne çıkan hususlardır.

Nihayet, ölümden kurtulmaları için Katolik manastırlarına bırakılmış Yahudi çocukların vaftiz edildikten sonra Hıristiyan sayılacakları için ailelerine iade edilmemeleri konusundaki Vatikan talimatı da, epey utanca neden olmuştur.

Gerçi 1978'de "20. Yüzyıl'ın en genç papası" olarak göreve gelen ve tam 27 yıl boyunca, muhafazakâr ama karizmatik kişiliğiyle dikkati çeken II. Jean Paul (II. Johannes Paulus), 2000'in Mart'ında San Pietro Meydanı'ndaki konuşmasında, II. Dünya Savaşı'nın acılarından engizisyon uygulamalarına ve Haçlı Seferleri'ne uzanan bir çerçevede, 'toptan' bir özür dilemişti; ama bu özür, Müslümanları kapsamıyordu.

II. Jean Paul, Haçlı Seferleri için, "Katolik olmayan Hıristiyanlardan" yani Doğu Hıristiyanlarından, 900 yıl sonra da olsa, özür dilemiş; ancak 'Müslümanlardan' söz etmemişti.

Zaten bugün 'XVI. Benedictus' adıyla 265. papa olarak seçilmiş bulunan Joseph Ratzinger de, kardinalliği döneminde, "Türkiye'nin AB'ye değil, Araplara katılması gerekir" diyerek Vatikan'daki Haçlı zihniyetinin, 21. Yüzyıl'da da hükmünü sürdürdüğünü göstermiştir. ■

III. Innocentius ve İstanbul'un zaptı

III. Innocentius unvanıyla 8 Ocak 1198'de 37 yaşında papa seçilen Giovanni Lotario, asil bir İtalyan ailesine mensuptu. Paris'te teoloji, Bologna'da hukuk eğitimi görmüştü ve çok ihtiraslı bir karaktere sahipti. İlk kez papa VII. Gregorius tarafından planlanan ve papa II. Urbanus tarafından başlatılan Haçlı Seferleri hareketini, Papalık için tarihî bir misyon olarak kabul ediyor ve bütün laik kralları kilisenin idaresi altında tutmayı hedefliyordu. Bu arada, III. Innocentius *(sağda)*, planlanan bu yeni sefere malî güç temin etmek için, 1199'da yeni bir vergi de koydu. Daha sonraları bu vergi, 'Papalık Gelir Vergisi' haline dönüştü. Ancak papanın Hıristiyanlığı birleştirme politikaları ve Venedik'in Bizans'a düşmanlığı, IV. Haçlı Seferi (1203-04) diye anılacak bu hareketi, Kudüs'e değil, İstanbul'un Latinler tarafından zapt ve yağmasına yöneltecekti.

Umumî deniz hamamlarından halk plajlarına

Denize nasıl girdiler?

Osmanlı insanı yüzme ihtiyacını karşılarken, harem ve selâmlık geleneğini de denize taşıdı. 'Deniz hamamları' ve hatta Cumhuriyet döneminin birçok plajı, bu geleneğin getirdiği çözümlerdi.

LÜTFÜ TINÇ

Denize nasıl girdiler?.. Evet; elbette ki her yalın soruda olduğu gibi, ilk bakışta pek de derinlikli gelmeyen, ama ayrıntılara inildiğinde, Türk toplum yapısı ve tarzlarımız konusunda bize birçok ipucu veren bir soruyla karşı karşıya bulunuyoruz.

Araştırırken, bu konuda önümüze çıkan en eski gravür, Salacak civarında, Kızkulesi hizalarında denize giren, daha doğrusu, "suya atlayan" birkaç 'başıbozuk' tipin yer aldığı bir Allom ya da Bartlett çizimiydi.

Ancak bu tür 'başıbozuk' eğlencelerinin ötesinde, bu toprakların sahil kesimlerinde, ilk örgütlü denize giriş nasıl oldu derseniz, yapılacak iş, Reşad Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi'ne baş vurmaktır.

İLK DENİZ HAMAMLARI

Koçu, bu konuda bir tahmin yapıp, 1826-1850 arasında kurulduğu düşünülen Çardak İskelesi Deniz Hamamı'nın ilk olma şerefini taşıdığını belirtir. Yine Koçu, ikinci hamamın Salıpazarı, üçüncüsünün ise Kumkapı'da kurulduğu tahminini yürütür.

Öncelik hangi semtte olursa olsun, Osmanlı insanı yüzme ihtiyacına çözüm olarak, Ekrem Işın'ın deyimiyle, "geleneği ürkütmeden" ilginç bir sosyo-kültürel proje ortaya koymuştur: Reşad Ekrem'in sözünü ettiği deniz hamamları aslında, harem ve selâmlık geleneğinin denize taşınmasından başka bir şey değildir!..

Şimdi de bu deniz hamamlarının 'teknik' özelliklerini, bir başka İstanbul tutkunundan, Halûk Şehsuvaroğlu'ndan dinleyelim:

"Boğaziçi'nin ve Marmara'nın hangi yerlerinde umumî deniz hamamları yapılacağı Şehremaneti'nce tespit edilmişti. Bu yerlerin şenliğine, masrafına göre, bir, üç, beş sene için müzayede ile ihalesi

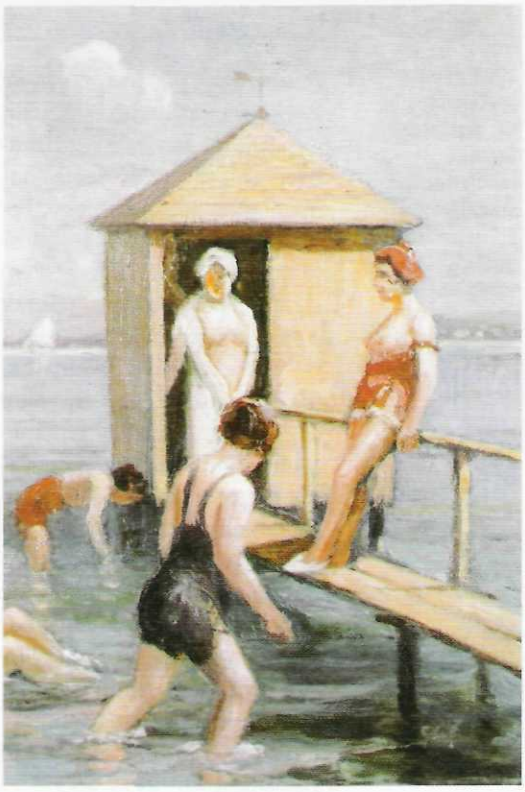

Refet Başokçu'nun 'Sandal Sefası' adlı tablosu (en solda). 1920'lerin ortalarında, Sevimli Ay dergisinin bir kapağı (solda). Ömer Adil'in 1927 tarihli 'Deniz Hamamı' tablosu (altta). Resimli Ay dergisinin Ağustos 1925 tarihli bir sayısı (sol altta).

yapılırdı."

Şehsuvaroğlu, 1867'de İstanbul kıyılarında 62 deniz hamamı bulunduğunu; bazı yerlerde yalnız erkeklere mahsus hamamlar, bazı kıyılarda ise kadın ve erkeklere mahsus ayrı ayrı hamamlar olduğunu; böyle çift hamamların "birbirinden ses duyulmayacak şekilde" yapıldığını yazar.

HAMAMLARIN 'TEKNİĞİ'

Şehsuvaroğlu, daha 'teknik' ayrıntılar da verir: "Deniz hamamları büyüklükleri ve inşaları itibariyle üç sınıfa ayrılmıştı. Bunların bazıları kırk zir'a [yaklaşık 35 metre] boyunda ve yirmi dört zir'a eninde olur, diğerleri de muayyen ölçülerde yapılırdı. Bu hamamlar akıntılı sularda kazıklar üstünde, ahşap olarak, suya dayanır çürümez kerestelerle kurulurdu."

Yaklaşık derinlikleri de bir buçuk metre olan bu hamamlarda, yüzme bilmeyenlere öğretmek ve "icabında" yüzenlerin imdadına koşmak için birkaç usta yüzücü de bulunurdu.

20. Yüzyıl'ın başında, deniz hamamına sahip İstanbul semtlerini, harita üzerinde bir sayalım: Avrupa Yakası'nın Marmara sahillerinden başlarsak; Yeşilköy, Bakırköy, Samatya, Yenikapı, Kumkapı, Çatladıkapı, Ahırkapı diye gelip oradan Salıpazarı ve Fındıklı diyerek, Boğaz'ın Rumeli yakasına geçeriz:

Kuruçeşme, Ortaköy, İstinye, Tarabya, Büyükdere, Yenimahalle deniz hamamlarından

Eski bir kartpostal detayında, Tarabya koyundan, 'zata mahsus' bir deniz hamamı görüntüsü (solda).

1903 yılında postalanmış bir kartpostalda Samsun sahillerinde, erkeklere mahsus bir deniz hamamı (üstte).

sonra, karşı yakaya geçer ve Beykoz, Paşabahçe, Kuleli, Çengelköy, Beylerbeyi, Üsküdar, Salacak'taki deniz hamamlarına göz atıp Moda, Fenerbahçe, Caddebostan, Bostancı, Kartal, Maltepe ve Pendik'e ulaşırız; bir de son durak Tuzla'ya uğrarız.

Tabii, bütün bu deniz hamamları aynı özelliklere sahip değillerdi. Ama Şehremaneti'nin standartlarına göre yapılırlar ve denetlenirlerdi. Sorunlar da çıkmaz değildi; örneğin, 1884 yılının yaz aylarında, Bakırköy sahillerinde 10'dan fazla umumî deniz hamamı kurulmuş ancak bunlardan biri, kurallara uygun olarak yapılmadığı için, Yenikapı Liman Memurluğu tarafından yıktırılmıştı...

Bunlar 'umumî' deniz hamamlarıydı tabii... Bir de özellikle Yeşilköy ve Boğaz sahillerinde 'zata mahsus' hususî deniz hamamları, yalıların önlerinde, ince birer ahşap iskele bağlantısıyla, dizilivermişlerdi...

Burada, toparlanan belgeler ışığında, hep İstanbul'un deniz hamamlarından söz ettik; çünkü daha çok bunların öyküleri önümüze çıktı. Ama biliyoruz ki, çepeçevre Anadolu sahilleri de, 19. Yüzyıl'ın sonlarından 1930'ların sonlarına dek -evet, bu kadar geç bir döneme dek- deniz hamamlarından yararlanmıştır.

Ayrıca şunu da söylemek gerekir ki, Türkiye'de kadınlı erkekli birlikte denize girilen plajlar açıldıktan sonra da, deniz hamamları varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Örneğin, 1926'da Moda Plajı'nın adı, hâlâ 'Moda Deniz Hamamı'dır ve 'Kadınlar Hamamı' kısmıyla, harem ve selâmlık geleneğini sürdürür. Bir başka örnek de Bakırköy'den: "Hebdomon'dan Bakırköy'e" adlı kitabında Turgay Tuna'nın da vurguladığı gibi, 1938'de "Ömer Bey'in gazinosu" erkekler ve kadınlara ayrılmış banyolarıyla müşterilerini ağırlar...

FARKLI KAÇAMAKLAR

Şimdi yine gerilere dönelim: Harem ve selâmlık usulüne uygun olarak faaliyet gösterseler de, deniz hamamlarına gitmeyen, gönderilmeyen

Yeşilköy'ün deniz hamamları

Bazı eski kartpostallarda görüldüğü gibi *(altta)*, Ayastefanos'taki ilk deniz hamamları, Makriköy'dekinin tam tersine, 'umumî'likten öte, semtin tanınmış aileleri tarafından yaptırılan, genelde derme çatma ufak bir iskeleyle kıyıya bağlantısı olan özel küçük hamamlardan meydana geliyordu. Bunlar arasında Parisi ve Ferri ailelerinin özel hamamları vardı. Ancak 1900'lü yılların başlarında, İstanbul genelinde deniz hamamlarının gördüğü büyük ilgi, Ayastefanos'ta da kendini göstermiş, ardından özel hamamların yerini 'umumî hamamlar' almıştır. 1920'li yılların sonlarında Ayastefanos'ta biri erkek, biri de kadınlara ait iki deniz hamamı vardı. Etrafı tahtalarla çevrili 10 metrekarelik havuz gibi bir yerdi. 1930'lu yıllardan sonra, hamamların yerini Deniz Feneri ve Çiroz mevkiinde açılan plajlarla, İstanbul Caddesi üzerindeki Kapri Plajı aldı. [Turgay Tuna'nın yayına hazırlanmakta olan "Ayastefanos'tan Yeşilköy'e" adlı kitabından.]

hanımlar da olurdu. İşte, Sultan II. Abdülhamid'in büyük oğluna özel öğretmen olarak tutulan Bertrand Bareilles, 1890'ların Boğaziçi'nde, yaz aylarında denize girmenin bir başka yolunu bulan yalı hanımlarını anlatır:

Boğaziçi'nin hemen her yalısında, kafesli bir kapıyla denize açılan bir kayıkhane bulunmaktadır. Yaz sıcaklarının bunaltısı Boğaz kıyılarını bile etkilediğinde, yalının kadınları, kayıkhanenin kafesine bir örtü asıp buradan denize girerler...

TABLOLARDAKİ AYRINTILAR

Ama gözden nispeten uzak banliyö semtlerinin kıyılarında, kadınlar, bu dönemde bile, daha rahattır. Bunu, Halil Paşa'nın tablolarında ayrıntılarıyla gözlemleriz:

Türk Resim Sanatı'na 'izlenimci' [empresyonist] paleti kazandıran Halil Paşa (1857-1940), doğal olarak, manzara resmine önem verir ve onun bir deniz kıyısını canlandıran -muhtemelen Suadiye ya da Maltepe sahilleri- 1897 tarihli yağlıboya tablosu, taşlı kumsalda denize giren çocukları görüntüler:

Maşlahlı ve beyaz güneş şemsiyeli anne, kıyıda bir şezlongta oturmakta; 'büyük kız' ise onun civarından fazla uzaklaşmadan, ayaklarını denize sokmaya hazırlanmakta; kimi 'bahriye' elbiseli beş küçük oğlan ise, denize girmekte ya da soyunup suya koşmaya hazırlanmaktadırlar.

Bu tablo Abdülhamid döneminin İstanbul'unda, banliyö sahillerinden tipik bir yaz görüntüsüdür.

Halil Paşa'nın oğlu, 1904 doğumlu Ali Halil de ressamdır ve Cumhuriyet döneminde, Pertevniyal Lisesi'nde resim öğretmenliği yapar. Ali Halil'in 'Sahil Peyzajı' adlı tablosu da, tıpkı babası Halil Paşa'nın resmettiği banliyö kıyısı gibi bir deniz kenarını, ama bu kez, 1930'lu yıllarda resmeder:

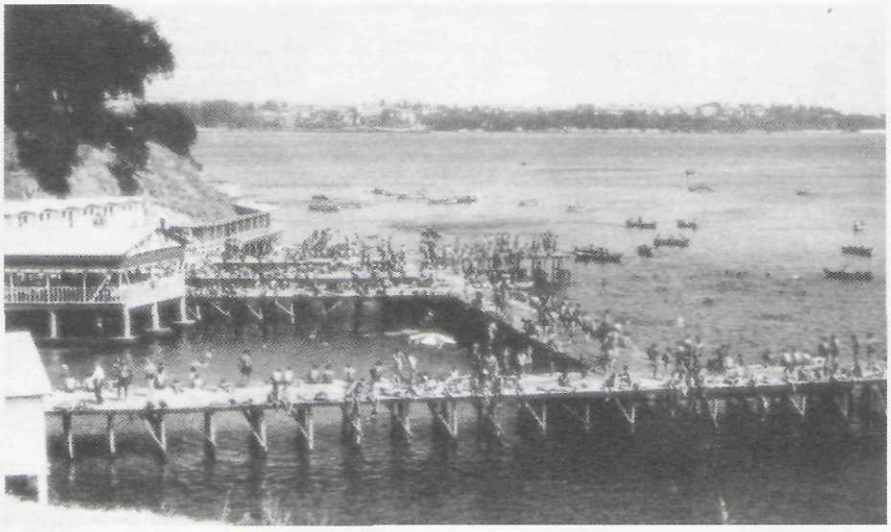
Ya Anadolu kıyılarının Suadiye, Caddebostan tarzı bir semtinde ya da Avrupa yakası sahillerinin, Yeşilköy ile Yeşilyurt arası bir bölümündeyiz; 30'lu yılların modasına uygun geniş kenarlı şapkalarıyla genç hanımlar kumsala havlularını serip güneşlenmeye başlamışlar. Genç kızlar ise, kırmızı, mavi renkli uzun mayolarıyla kıyıdalar. Kumsalın kayalıklara yakın kısmına özel tenteli sahil çadırları kurulmuş; denizde, birinin üstü brandalı iki kayık... Belki de burası, bir büyük köşkün sahili...

Ama kesin olan şu ki, artık

Halil Paşa'nın 1897 tarihli yağlıboya tablosunda, denize giren çocuklar (üstte). Halil Paşa'nın oğlu Ali Halil'in 'Sahil Peyzajı' adlı tablosunda, bir banliyö semtinin kumsallarında deniz sefası (solda).

Moda Plajı'nın genel görüntüsü (üstte). **1950'ler: Artık kadınlı erkekli plaja gidiliyor. Moda Plajı'nın erkekler kısmında, tramplenin üst katından atlayan bir genç hanım** (sağ üstte).

Türkler de, deniz hamamlarına tıkılmadan denize girmenin keyfini çıkarmayı öğrenmişlerdir! Zaten bu dönemden biraz sonra, yani 1930'ların sonu ve 40'ların başında da, Selim İleri'nin deyimiyle, "özünde asrın yeniliğini yansıtmak isteği de yatan" deniz ve plaj resimleri pek moda olacaktır!

Şimdi, tabloları bırakıp hayatın canlı enstantanelerinden izleyelim deniz kültürümüzdeki gelişim çizgilerini...

Deniz kültürü, İstanbul'da bile, adım adım gelişir; önce deniz hamamları terk edilip plajlara geçilir. Bu dönem, İstanbul'un işgali günlerine rastlar. Yeşilköy ve Bakırköy civarlarına işgal kuvvetlerinin kışlaları kurulur. Bu kışlalardaki askerler, İstanbul'un sıcağında, kendilerini Florya sahillerindeki kumsallara atarlar. Üniformalar fora, anadan doğma denize girerler.

Onların ardından da Beyaz Ruslar arz-ı endam edeceklerdir bu kumsallarda: 1920'nin Kasım'ında, Rusya'daki 'Beyaz' kuvvetlerin son ve en etkili komutanı general Vrangel, Kırım'ı boşaltır; 145 bin Rus, İstanbul'a akar. İtilâf kuvvetleri onları Florya civarındaki kamplara yerleştirir.

İşte 1921'in yaz aylarında da, bu Beyaz Ruslar, İstanbulluların meraklı gözleri altında, müstakbel Florya plajlarının mekân tutacağı kumsallarda serinlerler. Üstelik bu kez İstanbullular onlardan, "kadınlı erkekli deniz banyosu" alışkanlığını öğrenirler.

Müteşebbis Rum meyhanecilere de gün doğar; salaş sahil meyhanelerinin yanına, Florya'nın ilk plajları kurulur: 'Solaryum' ve 'Haylayf'...

PLAJLARDA HAREM VE SELÂMLIK NASIL KALKTI?

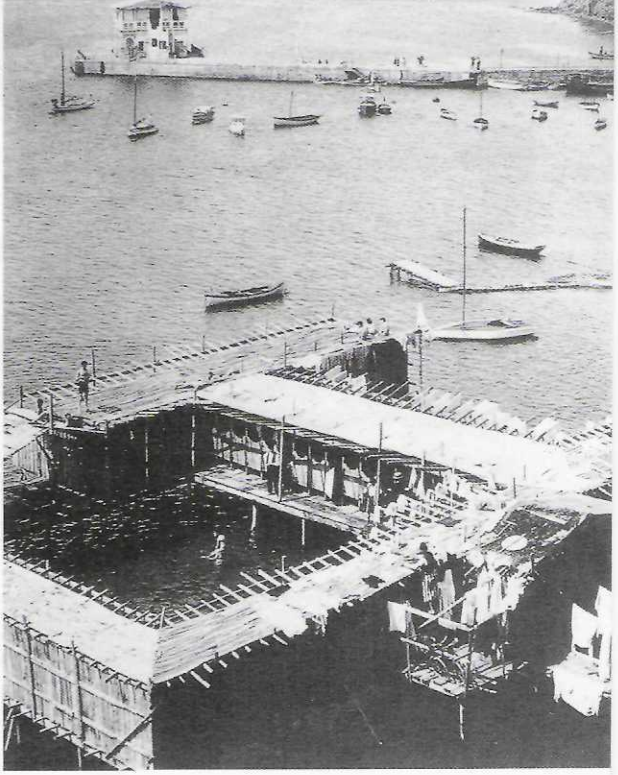
Cumhuriyet rejimiyle birlikte de, bu plajların sayısı, yalnız İstanbul'da değil, Anadolu'nun sahil şeritlerinde de artmaya başlar. Ancak bu dönemde de, deniz kültürümüzün ikinci adımı yaşanacak, plajlarda harem ve selâmlık kalkacaktır!

Bu dönemin öyküsünü de

Büyükdere'deki Beyaz Park gazino ve plaj tesislerinin girişi (sağda).

gelin, Gökhan Akçura'dan dinleyelim:

"Boğaziçi plajları arasında, Büyükdere'deki Beyaz Park Plajı'nın kuruluş öyküsü, deniz hamamlarından plajlara nasıl geçtiğimiz konusunda ilginç bilgiler edinmemizi sağlar. Burası 13 Ağustos 1926 tarihinde 'Beyaz Park Gazinosu ve Deniz Banyosu' olarak kurulmuştur. Arazisi belediyenin olan bu plajın müteşebbisi Rasim Kayra'dır. Denize nazır gazinonun iki yanında, biri kadınlara diğeri erkeklere mahsus deniz hamamları bulunmaktadır..."

Gökhan Akçura'nın anlatımına göre, Büyükdereliler, bu iki deniz hamamının birbirlerine bu kadar yakın olmasından, üstelik de aralarında bir içkili gazinonun yer almasından rahatsız olup durumu "adap ve ahlâka mugayyir" bulurlar. Bir dilekçe verilip Beyaz Park'ın kapatılması istenir.

Rastlantı bu ya; aynı günlerde Gazi de Beyaz Park'a uğrar [ki bu tarih, Mustafa Kemal, 8 yıllık bir aradan sonra, ilk kez Temmuz 1927'de İstanbul'a geldiğine göre, o günlere rastlayan bir tarih olmalı]...

Şimdi yine Gökhan Akçura'ya kulak verelim: "... gazino sahibi, Gazi'nin yanında bulunan Tahsin Uzer vasıtasıyla dilekçe meselesini Mustafa Kemal'e çıtlatır. Gazi çok sinirlenir: 'Kadın erkek ayırımı ne oluyor? Burada doğru olmayan şey, aradaki mesafenin azlığı değil, deniz hamamında hâlâ harem ve selâmlık aranmasıdır' diyerek düşüncesini belirtir..."

İşte bu ilgi sonucu, Büyükdere'nin Beyaz Park'ı "adap ve ahlâka mugayyir" zihniyetinin hışmından kurtulur; harem ve selâmlık deniz hamamları kaldırılarak tesis büyük bir yüzme havuzuyla donatılır. Modernleştirilen plaj tesislerinin 'üç kademeli' atlama kulesi de, deniz ve eğlence kültürü tarihimizin bir 'ilk'i olarak kayıtlara geçer. ■

1920 yılında Çeşme kumsallarındaki halk plajında, kadınlı erkekli denize giren İzmirli Levantenler (sol üstte). Moda Plajı'nın 'kadınlar kısmı' ya da bir başka deyişle "Moda Deniz Banyosu'nun Kadınlar Hamamı" (üstte).

1933 yazının son günleri; Suadiye Plajı'nda modayı takip eden genç kızlar, dönemin ilginç plaj giysileriyle, objektife poz veriyorlar (solda, ortada). Yıl 1933: Deniz hamamları hâlâ yaşıyor ama genç kızlar ve hanımlar artık tahta paravanların ardında gizlenmiyorlar (solda).

1845'te başlayan uygulama sona erdi...

Müjde! Köprü parası kaldırıldı!

İstanbul'da, Galata Köprüsü'nden geçenlerden tam 85 yıl boyunca alınan 'köprü geçiş ücreti', 1 Haziran 1930'da kaldırıldığında, halk bayram sevinci yaşamıştı.

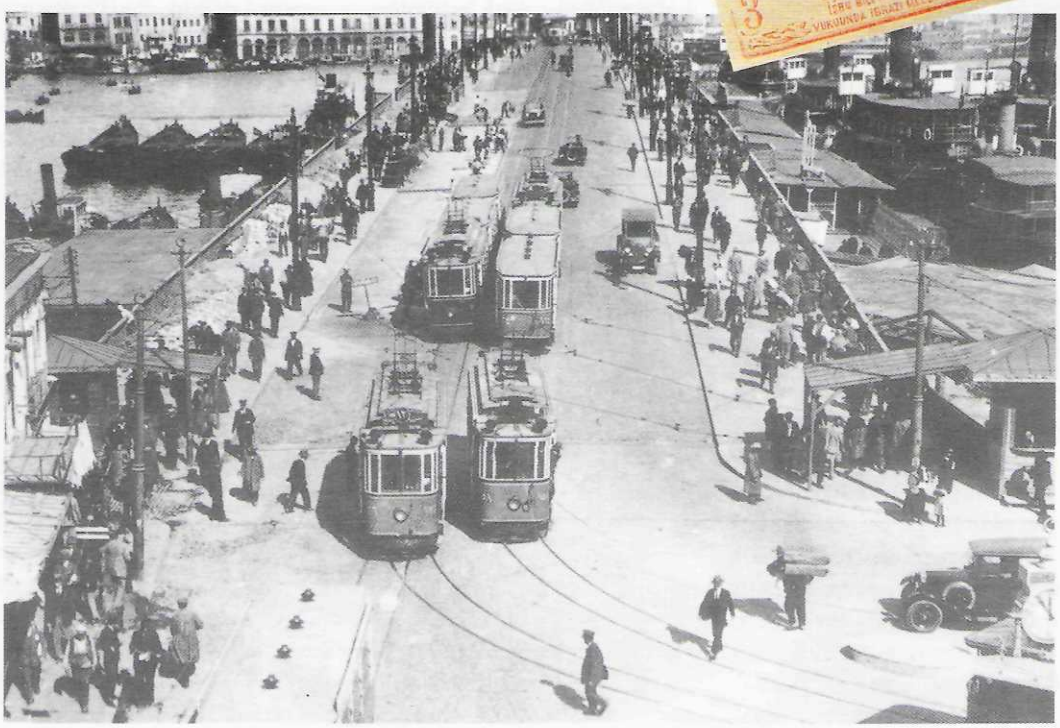
ERTAN ÜNAL

'Kurtulduk!' 'İstanbullulara geçmiş olsun!' 'Bu da tarih oldu!'

O sabah İstanbullular, uyku mahmurluğu içinde kimi gazetelerin birinci sayfalarında okudukları bu başlıkları görünce meraklandılar. Ne oluyordu? Kim, neden kurtulmuştu? O tarihlerde -1930'larda- bile, İstanbul'un sorunları bir hayli fazla olduğundan, bir tahminde bulunmak güçtü. Ama bilmece, bulmaca çözmeyi sevenler düşünmeden yapamadılar... Haber, İstanbul köprülerinden tam 85 yıldır alınmakta olan müruriye (geçiş) ücretinin, 31 Mayıs 1930'u 1 Haziran'a bağlayan gecenin ilk dakikasında kaldırılacağını bildiriyordu...

Yayalar köprüden ellerini, kollarını sallayarak rahatça geçebileceklerdi artık. Mürurivyeci ya da tah-

'Köprü parası'nın kaldırılmasından 3 yıl önce, 1927'de Galata Köprüsü'nde yaya ve araç trafiği (sağda). Üzerinde 'Köprüden tramvayla mürura mahsus bilettir' yazısı bulunan ve köprüden tramvayla geçenlere araçta verilen biletlerden biri (sağ üstte).

Köprü müruriyesi bu gece 24 te kalkıyor!

85 senedir bu 40 paralık belâyı çeken İstanbul'lulara geçmiş olsun!

sildar adı verilen kişilerin yol kesmesine, markajına, para vermekte geciken kişilerin yakasına yapışmalarına, 'kokona', 'babalık' şeklindeki hitaplarına maruz kalmadan köprüyü kat edeceklerdi. Köprücüler yüzünden vapuru kaçırma endişesi de ortadan kalkacaktı. Yani, gazetelerin de yazdığı gibi, bu 'medeni bir devrim'di...

Müruriyenin tarihi ile köprülerin tarihi birbirine bağlı olduğundan, ikisini bir arada incelemek gerekir. İstanbul, ilk köprüsüne ancak 1836'da kavuşmuştu. Batıya dönük reformlarıyla tanınan Sultan II. Mahmut zamanında, halkın da ısrarıyla Haliç'te ilk köprü yapılmıştı. Bizzat II. Mahmut tarafından hizmete açılan köprüden, padişahın emriyle geçiş ücreti alınmıyordu. Bu nedenle köprüye 'hayratiye' adı verildi. Ancak, 1864'ten itibaren, köprünün bakım ve onarım giderlerini karşılamak amacıyla, arabalardan ve hayvanlardan geçiş ücreti alınmaya başlanması üzerine, köprü, 'mahmudiye' diye anılmaya başlanacaktı.

Sultan Mahmut'un ölümünden sonra tahta çıkan Sultan Abdülmecit, Topkapı Sarayı yerine Yıldız ve Dolmabahçe saraylarında oturmayı tercih ettiğinden, köprü trafiği artmış, günden güne eskiyen Haliç Köprüsü de ihtiyacı karşılayamaz olmuştu. Taht sarayını, yani Topkapı'yı bu saraylara yaklaştırmak isteyen Sultan Abdülmecit, bu amaçla Eminönü ile Karaköy arasına bir köprü yapılmasını emretti. Ancak hazinede bu inşaat için para yoktu

Buna rağmen Sultan Abdülmecit kararında direndi ve şehirdeki tüccar ve sarraflara başvurarak onlardan borç almak suretiyle -borca karşılık olarak, köprüden alınacak müruriye gösterilmişti- inşaat için gerekli parayı sağladı. 22 Kasım 1845'te hizmete giren bu köprüden, 25 Kasım

31 Mayıs 1930, 'köprü parası'nın son günü: Tahsildarlar, 85 yıllık uygulamayı o gün de son dakikaya kadar titizlikle sürdürdüler (solda, en üstte). Köprü tahsildarlarının kaba davranışları nedeniyle çıkan olayların çözüm yeri, köprü başındaki Aziziye Karakolu'ydu (üstte). Gazeteler, köprü parasının kaldırılışını İstanbul halkına böyle duyurmuştu (sol üstte). Güçlü kuvvetli kişilerden seçilen tahsildarlar, kuruşu ya da jetonu almadan kimseyi köprüden geçirmiyorlardı (solda).

Beyaz önlüklü, torbalı tahsildarlar, köprüyü tramvaya asılarak parasız geçmek isteyenleri gözetliyorlar (üstte). Akşam gazetesi, 'köprü parası'nın kalkışını müjdeliyor (sağ üstte).

Köprü parası kalktı

Dün gece yarısı halk şapkaları elinde koşarak köprüden geçti

1845'ten itibaren, Bahriye Nezareti'ne bağlı olarak görevlendirilen 'tahsildar' ya da 'mürüriyeci' adı verilen kişiler tarafından geçiş ücreti alınmaya başlandı.

Bu amaçla belirlenen ilk geçiş tarifesine göre, 'piyadekesan'lardan (yayalardan) 5 para alınacaktı. Yüklü hamal, 10 para ödemek zorundaydı. Beygirlerden ise boşsa 20, yüklüyse 40 para alınıyordu. Koyun, kuzu ve keçinin her birinden alınacak ücret ise 3 paraydı. Tarifeye göre, en yüklü ücret at arabalarında saptanmıştı. Boş olan arabalar 100, içinde yolcu olan arabalar ise 200 para ödeyecekti. Köprü parasından muaf tutulan kesimde ilk sırayı milletvekilleri alıyor; onları askerler, polis, jandarma, gümrükçüler, postacılar ve 10 yaşına kadar çocuklar izliyordu.

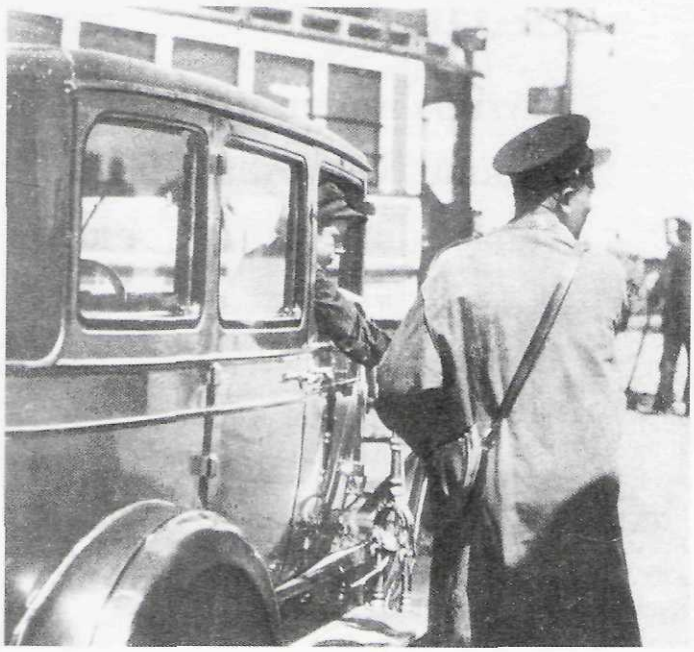
Bir dönem, İstanbul köprülerinden geçiş için Zeytinburnu Askerî Fabrikaları'nda basılmış pirinçten jeton kullanılmıştı (üstte). Otomobillerin yaşamımıza girmesi, köprü tahsildarlarının işini daha da artırmıştı (sağda).

Bu ilk tarife, aynı zamanda, şehirdeki ulaşım durumunu ortaya koyan bir belge niteliğindeydi. Görüldüğü gibi, kentte at arabaları ve sürücü beygirleri adı verilen beygirler, Beyoğlu'nda ise 'sedye'lerle ulaşım sağlamaktaydı. Henüz ne tramvay, ne otomobil, ne de otobüs vardı...

İstanbul halkı, bu emrivakiye karşı koyamadı. Bu yüzden, buradan geçmek zorunda olanlar bütçelerine, yıllara göre değişkenlik gösteren 'köprü geçiş parası' kalemini de eklediler. Müruriyeciler, İstanbulluların yaşamına böyle girdi...

Müruriyeciler, genelde tahsil durumuna bakılmadan, güçlü, kuvvetli; eski deyimle 'tuttuğunu koparan' kişilerden seçilmişti. Kalabalık arasında seçilebilmeleri için, beyaz bir elbise ya da önlük giyer, bellerinde birer çanta ile köprünün iki başında dururlardı. Kimseye göz açtırmayan müruriyeciler, cebinde 5 parası olmayanı kesinlikle köprüden geçirmezlerdi. Koşarak geçmek isteyeni izleyip yakasına yapışırlar; kaba konuşmalar ve hatta küfürlerle herkesi rahatsız ederlerdi. Bu yüzden çıkan tartışmalar kimi zaman kavgaya dönüşür, daha sonra taraflar, köprübaşındaki Aziziye Karakolu'nda barıştırılırdı...

Müruriye, Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan ikinci Galata Köprüsü'nde de devam etmiş, ancak tahsildarların yolsuzluk yaptıkları yolundaki şikayetlerin Padişah'a aksetti-

Köprüden geçişte kim, ne ödüyordu?

Otobüslerden, köprü geçiş ücreti olarak, boşsa 15, doluysa 20 kuruş alınıyordu. Ayrıca tarifeye göre, boş at arabaları 100 para, dolu at arabaları da 200 para ödüyorlardı.

Daha çok Beyoğlu'ndaki Levantenler tarafından kullanılan 'sedye'ler de, köprüyü geçtiği takdirde ücrete tâbiydi. İçinde 'adem olsun olmasın', 'sedye'ler için 1 kuruş ödenmek zorundaydı.

19. Yüzyıl'ın sonlarında görülmeye başlanan otomobiller, başlangıçta kent halkını korkuttu, ama tahsildarları yıldıramadı. Onların sürücüleri de köprüden geçerken 10 kuruş ödemek zorundaydılar.

Tarifeye göre, yüklü hamallar köprüden geçerken 10 para ödemek zorundaydılar. *Ancak hamal, askeriyeye ait eşya taşıyorsa,* ücret alınmıyordu.

Galata Köprüsü'nden geçmek isteyen yayalar ilk geçiş tarifesine göre, 5 para geçiş ücreti ödüyorlardı... Elektrikli tramvaylar ise, Galata Köprüsü'nden ilk kez, 10 Ocak 1914'te geçti. Bu uygulamada, tramvayın yolcularından da ayrıca 40 para geçiş ücreti alınıyordu.

Kuruşu bastırıp Galata Köprüsü'ne ayak basanları, bu kez seyyar satıcılar karşılardı (sağda; Köprü'de baloncular).

rilmesi üzerine, bazı tedbirler alınırken tarife de yeniden düzenlenmişti. Yeni tarifede yayalardan alınan ücret değiştirilmemiş; buna karşılık, küçükbaş hayvanların beherinden alınan ücret 3 paradan 5 paraya, eşya taşımaya mahsus manda ve öküz arabalarından alınan ücret 10 kuruşa çıkarılmıştı. Aradan geçen süre içinde vapurların da çalışmaya başlaması, vapurların iskelelerinin köprüde bulunması, yaya trafiğini arttırmış; bu arada, yolsuzluk iddiaları da devam etmişti...

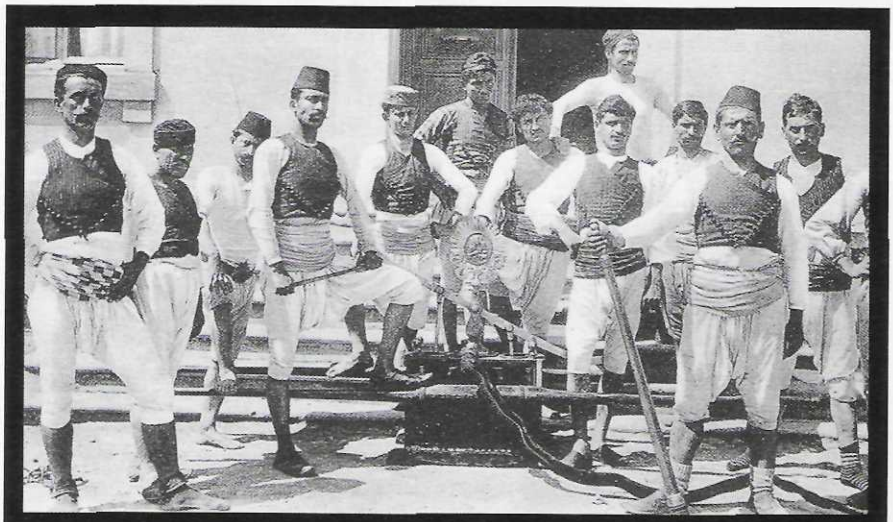
1909 yılı Nisan ayında gazetelerde yer alan bir haberde, 'Şehir Meclisi tarafından verilen bir kararla, Galata Köprüsü'nün iki cihetinde para toplayan memurların gömleklerinin değiştirilmesine başlandığı' belirtiliyor; "Bu gömleklerle suiistimal ihtimalleri de azalmaktadır..." deniyordu.

Bahriye Nezareti'nin kaldırılmasından sonra, köprüler şehremanetine -belediyeye- devredilmiş, böylece şehir hizmetleri için ek bir gelir sağlanmıştı. Nitekim, 31 Mayıs 1918'de çıkan büyük yangında evlerini yitirenlere yardım amacıyla, yaya geçiş ücretleri bir katı daha artırılarak 20 paraya çıkarılmıştı...

Uygulamaya başlandığı günden itibaren şikayet konusu olan 'köprü parası'nın kaldırılması konusunda, II. Meşrutiyet'in ilanından (1908) sonra bazı kişiler tarafından girişimlerde bulunulmuşsa da bir sonuç alınamamış, ancak ilk fiili hareket 1926'da gerçekleştirilmişti.

Şehremaneti, 1926'da bir komisyon oluşturarak köprü parasının kaldırılması konusunun etraflıca araştırılmasını istedi. Hazırlanan rapor, aynı yılın Kasım ayında görüşüldü. Raporda, köprü parasının kaldırılmasıyla belediyenin büyük bir gelir kaybına uğrayacağı belirtiliyor, bunun, karşılığı olmadan kaldırılmaması tavsiyesinde bulunuluyordu. Bu rapor üzerine köprü parasının kaldırılması için bir süre daha beklenmesi kararı alındı. Hemen ardından da zamlı yeni bir tarife hazırlanarak açıklandı.

Yeni -ve son- tarifeye göre, yayalardan 1 kuruş, iki kişilik otomobillerden -yolcu olsun, olmasın- 10 kuruş, boş kamyonetten 15, dolusundan 20 kuruş, otobüs ve omnibüsten

Tulumbacılar da 'bedavacılar' arasındaydı...

Köprü parası alınmayan kişiler arasında, 'Ateş Fedaileri' tulumbacılar ilk sıralardaydı. Tahsildarlar, naralar atarak yangını söndürmeye giden tulumbacıları göğüslemek şöyle dursun, iki yana açılarak yol verirlerdi...

boşken 15, doluyken 20 kuruş, motosikletten 5, bisikletten de 2 kuruş geçiş ücreti alınacaktı...

İstanbul'a gelen turistlerin bile şaşkınlıkla karşıladıkları mürüriye ücretinin, çeşitli gerekçeler öne sürülerek bir türlü kaldırılmaması üzerine, o dönemde İstanbul Milletvekili olan Süreyya (İlmen) Paşa, TBMM Başkanlığı'na bir kanun teklifi sundu. Süreyya İlmen teklifinde, köprü parasının dayanağı olan özel bir yasa bulunmadığını belirtiyor, halkın belediyelerin görevini yapması için gerekli vergileri ödediğini hatırlatıyordu:

"Hükümeti Cumhuriyetimizde şehremanetinden köprülere ait hiçbir vergi talep etmemekte olduğundan İstanbul'da yarüağyara {dosta, yabancıya}karşı pek fena bir tesir icra eden ve dünyanın hiçbir tarafında mevcut olmayan bu müstesna ve çirkin teamülün ortadan kaldırılması hakkında bir kanun neşri zamanı artık gelmiştir".

5 Aralık 1928'de verilen bu teklif, bilinmeyen bir nedenle 2 yıl bekletildikten sonra, Bakanlar Kurulu tarafından kanun tasarısı olarak TBMM'ye gönderildi. Yasa, Meclis'in 24 Nisan 1930 tarihli oturumunda kabul edildi. 3 Mayıs 1930 tarihli Resmi Gazete'de yayınlandı. Buna göre, köprülerden yürüyerek geçenlerden, 31 Mayıs'ı 1 Haziran'a bağlayan gece saat 24.00'ten itibaren mürüriye alınmayacak, herhangi bir taşıtla geçen ise zamlı bilet alacaktı... 'Köprü parası' uygulaması, tam tamına 84 yıl, 11 ay 8 gün sürmüştü. Ve şimdi, bir pazar günü kaldırılıyordu...

Gazeteleri dikkatle izleyen İstanbullular, 31 Mayıs gecesi bir bayram sevinci içinde köprünün iki yakasında toplandılar. Onlara, parasız ilk geçişin mutluluğunu yaşamak isteyen sürücüler de eklenince kalabalık büyüdü. Taksilerin oluşturduğu konvoy giderek büyürken, son geçiş ücretini Çarşıkapı'da kunduracılık yapmakta olan Nuri Bey ödedi. Nuri bey, çevredekilerin 'Bekle!' uyarısına aldırış etmeden kuruşu bastırıp yürüdü gitti...

Saatler gece yarısını, 00.01'i gösterirken, tahsildarlar iki yana çekildi. Köprünün iki başında toplanan kalabalık, şapkalarını sallayarak koşmaya başladı. Köprüden parasız geçen ilk kişi olma onurunu, Tuvan Efendi kazandı... Bu arada bazı kişilerin, tahsildarlara ait kulübelerin güneşliklerini ve oturma mahallerini yaktıkları görüldü. Evet, köprü parası da tarih olmuş, maziye karışmıştı...

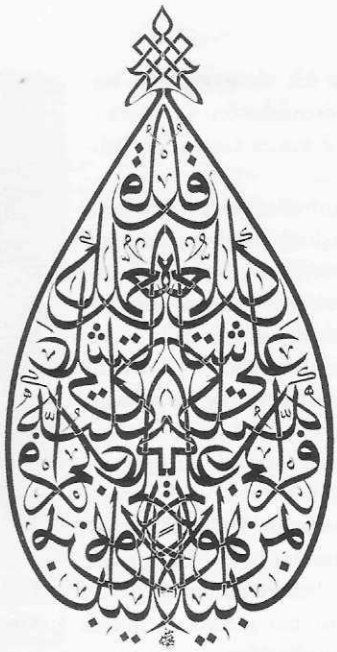
Çok değil, bir hafta sonra gazetelerde yer alan bir haber, İstanbulluların bu parasız geçişten başka türlü yararlandığını açıklıyordu. Haberin başlığı şöyleydi: 'Köprü, deniz hamamı halini aldı'. Köprüye gelen gençler, tam ortada soyunup kendilerini Haliç'in serin sularına atıyordu. Köprüdeki deniz hamamlarına giriş ücreti ise 5 kuruştu. Ve tabii Haliç, o yıllarda bir başka güzeldi... ■

Köprü, deniz hamamı halini aldı

1 Haziran 1930 gecesi, saatler 00.01'i gösterirken, Galata Köprüsü'nün iki başında toplanan kalabalık coşkuyla köprüye akın ediyor (solda). Köprü parasının kaldırılmasının ardından özellikle gençler köprüye akın etmişti (altta).

İstanbul Milletvekili Süreyya ilmen (sol üstte). Köprü geçiş ücreti, Cumhuriyet'in ilanından sonra 7 yıl daha devam etmişti (solda; 1929'da Eminönü'nde bir kalabalık).

Osmanlı'da bir doruk
Hüsnü hat

Yasmine Ghata'nın 'Hattatların Gecesi' romanıyla gündeme gelen hat sanatı, aslında Osmanlı sanatının en özgün doruk noktasıdır; çünkü "cismanî aletlerle meydana getirilmiş ruhanî bir hendese" olan 'hüsnü hat', diğer sanatlarda olduğu gibi, Batı'nın rekabetiyle karşılaşmamıştır.

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Kelime anlamı 'çizgi' demek olan 'hat' ve 'çizgi sanatı' anlamına gelen 'hat sanatı'nın tarifini eski hattatlar yani hat ustaları şöyle yaparlar: "Cismanî aletlerle meydana getirilmiş ruhanî bir hendese"... İslâm kültüründe, estetik kurallara sadık kalınarak güzel yazı yazma sanatına 'hüsnü hat' yani 'güzel yazı' denilir...

Çivi yazısından sonra ilk alfabenin M.Ö. 1200 yılında Fenikeliler tarafından kullanılmasının ardından hızla gelişen yazının tarihi, başka bir yazının konusudur. Biz, İslâm dünyasında Arap harfleriyle daha çok dinî amaçlı yazı sanatını anlatmakla başlayalım Türk Hat Sanatı'nın öyküsüne...

19. Yüzyıl hattatlarından Mehmed Şefik Efendi'nin Bursa Ulucami'nde yer alan müsenna hattı (sağda, en üstte). **Ekrem Hakkı Ayverdi'nin koleksiyonundan, bir 18. Yüzyıl Mevlid-i Şerif'i** (sağ üstte). **Ekrem Hakkı Ayverdi'nin (küçük fotoğraf) koleksiyonunda yer alan seçkin hat levhaları ve bir porselen hokka takımı** (sağda).

Arabistan'da Hazreti Muhammed'in okuma yazmayı teşvik etmesiyle gelişmeye başlayan ve Kuran ile birlikte önem kazanan yazı sanatının serüveni, adını Kufe kentinden alan 'kûfî' yazı ile ilerler. İlk zamanlar çok kullanılan 'Kûfî' yazıdan yola çıkarak geliştirdiği 'sülüs' ve 'nezih' yazılarıyla Kuranlar yazmış bulunan İbn Mukle'den sonra, iyice yaygınlaşır.

Yayıldığı ülkelerde değişime uğrar Kûfî yazı... Daha sonra, 11. Yüzyıl'ın ünlü isimlerinden biri olan ve o zamana dek ağzı düz kesilen kamış kalemin eğri kesilmesiyle hat sa-

natını farklı bir estetik boyuta sıçratan İbnü'l-Bevvab, uzun süre üslubu ile süreci belirler.

Türklerin hat sanatıyla tanışmaları ise, Anadolu'ya geldikten sonra olmuştur diye yazar başvuru kaynakları... Aslen Türk olan Yâkutü'l Musta'sımî'nin 13. Yüzyıl'da Bağdat'ta yazdığı Kuranlar ona haklı bir ün kazandırır ve ardından gelen hattatlar da onun üslubunu yaşatmaya çalışırlar.

15. Yüzyıl'a dek süren Yâkutü'l Musta'sımî ekolü, Türk Hat Sanatı'nın kurucusu olarak nitelendirebileceğimiz Amasyalı Şeyh Hamdullah tarafından geliştirilerek yeni bir üsluba dönüşür.

Şeyh Hamdullah'tan Amasya'da valilik yaparken yazı dersleri alan II. Bayezid, İstanbul'a geldiğinde, hocasını yanına çağırarak ondan Yâkutü'l Musta'sımî'nin yazılarından yola çıkarak yeni bir yazı geliştirmesini ister.

'Hattatların Kıblesi' anlamına gelen 'Kıbletül Küttab' unvanını alan Şeyh Hamdullah'ın geliştirdiği yeni yazı, başka hattatların da onun yolundan gitmesine neden olur.

Şeyh Hamdullah'ın hat sanatındaki yerini, Ahmet Soysal'ın geçen yıl yayımlanan 'Hüsnühat' isimli kitabından okuyalım:

"Hat'ta yeni bir birlik anlayışı vücuda gelmiştir Şeyh Hamdullah'la beraber. Biçimsel yaratı, hizmetinde olduğu kutsal metin düzeyinde bir yetkinliğe ulaşmıştır; yazı, sadece okunmak için değildir burada, ama sadece gözlere bir haz vermek için de değildir, taşıdığı birlik kendi kendine üstün bir anlama sahiptir -bu mürekkep maddeli harfler dünyası insana bir konum, bir 'ev' sunar, onun dengeli ritminde bir an var olmak mutluluk verir. Osmanlı sanatı böyle bir doruğa nadiren erişmiştir."

Şeyh Hamdullah'ın takipçisi hattatların yanı sıra, kendine özgü bir üslup taşıyan ünlü hat ustası Ahmet Karahisarî de 'yakut' tarzını devam ettirir. Karahisarî'yi manevî oğlu Hasan Çelebi ve Yusuf Demircikulu izler.

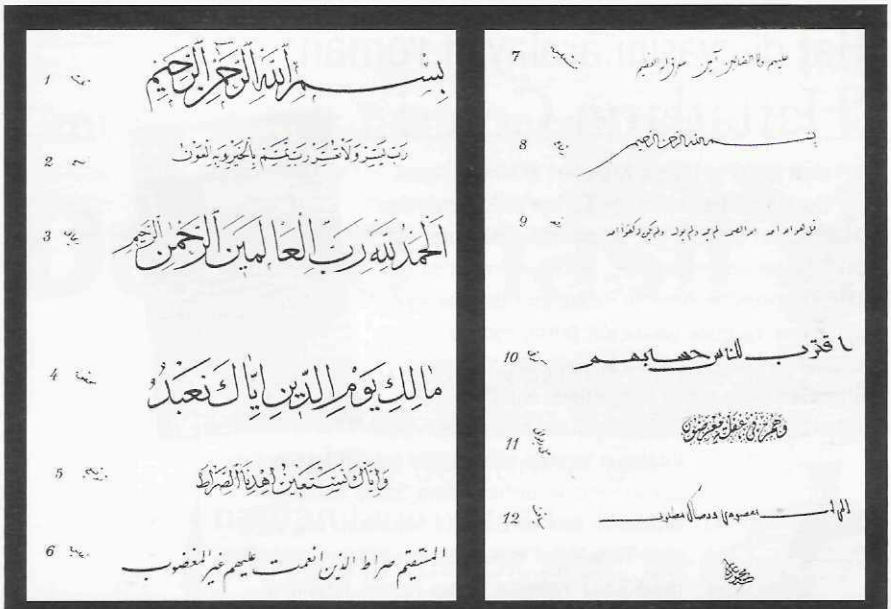
Hat dünyasını aralayan roman: 'Hattatların Gecesi'

Şubat 2005'te Dünya Kitapları arasında, Aysel Bora'nın titiz çevirisiyle Türkçe'ye kazandırılan 'Hattatların Gecesi', hat sanatına ilgi duyanlar için, çok özel bir anlam taşıyor... 2004'te Fransa'da çok satanlar listesine giren ve Renaudot Ödülü'ne aday gösterilen Yasmine Ghata'nın *(altta)* romanı aslında ilk bakışta, bir kadın hattatın, Yasmine Ghata'nın babaannesi olan Rikkat Kunt'un yaşamöyküsü gibi gözüküyor. Ama kendisiyle, kitabının tanıtım günleri için geldiği İstanbul'da tanıştığımız ve birlikte, hem Sakıp Sabancı Müzesi'ni hem de Bayezid Medresesi'nde yer alan Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'ni birlikte gezdiğimiz Yasmine Ghata *(altta)*, kitabının 'biyografik bir roman' olmadığını özenle vurguluyor. Evet, 'Hattatların Gecesi'nde dönem, *30'ların genç Türkiye Cumhuriyet'inden 80'lere* uzanıyor. Ama roman, Rikkat Kunt'un yaşamıyla sınırlı olmadığı gibi, bir dönem romanı da değil; esas olarak bir dönemi anlatmıyor. Zaten anlatamaz da; Türkiye'yi ve Türk toplumunu çok az tanıyan yazar, böyle bir iddiası olmadığını da ifade ediyor. Yasmine Ghata'nın 'Hattatların Gecesi'nde yapmak istediği, "hayal edilmiş ustalıkların sığınağı" diye tanımladığı 'hat sanatı atmosferini' okura yansıtmak; bunu yaparken de hem eski hattat ve müzehhiblerin geleneklerini hem de o ortamın mistik elektriğini okura aktarabilmek. Örneğin romanda, neden hattatın yazısını yazarken mürekkebe üflememesi gerektiğinin anlatıldığı bölüm, yazarın esas amacının okuru nasıl da hat sanatı atmosferine sokmak olduğunu gösteren en ilginç pasajlardan biri... Kökeninde hem Osmanlı İstanbul'u hem de Lübnan'ı taşıyan Yasmine Ghata'nın sanat tarihi eğitimi görmüş ve İslâm sanatları üzerine yüksek lisans yapmış olduğunu anımsarsak, yazarın romanında esas olarak 'hat sanatı atmosferini' öne çıkarmak istediğini daha iyi anlarız. *Lütfü Tınç*

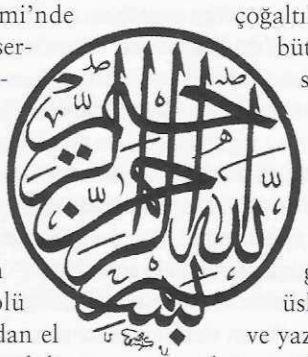
1984'te II. Bayezid Medresesi'nde açılan Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde, hat sanatı alanında, dünyada bir eşi daha bulunmayan çok özel 'parçalar' yer alır (solda).

Hattat Mahmud Yazar'ın eliyle, hatta yazı türleri

1. Sülüs, 2. Nesih, 3. Reyhanî, 4. Muhakkak, 5. Tevki, 6. Talik, 7. Nestalik, 8. Rıkaa, 9. Rık'a, 10. Kûfî, 11. Celî divanî, 12. Siyakat.

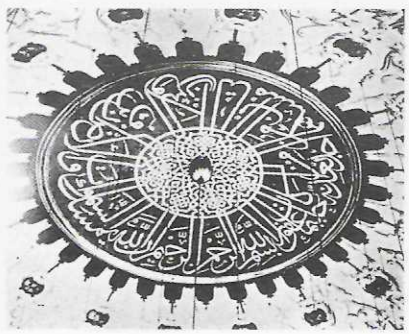
Mimar Sinan yapılarında; Süleymaniye'de, Selimiye'de, Kılıçalipaşa Cami'nde bu hattatların eserleri bulunmaktadır. Ancak Ahmet Karahisarî ekolü uzun süre sürmez ve günümüze dek gelecek olan Şeyh Hamdullah ekolü gelişir. Ustalarından el alan hattatların katkılarıyla daha da güzelleşir bu ekol...

Türk Hat Sanatı'nda Şeyh Hamdullah'tan sonra ikinci durak 17. Yüzyıl'da Hâfız Osman olacaktır. Hâfız Osman ile birlikte, Türk Hat Sanatı'nda yeni bir üslup gelişir ve hat sanatı büyük ilerleme kaydeder.

Döneminin bütün hattatları Hâfız Osman'ın öğrencisi olurlar. III. Ahmed ve II. Mustafa, Hâfız Osman'dan hat dersi alanlar arasındadır. Yazdığı Kuranların taş baskıyla çoğaltılması sonucunda, bütün İslâm dünyasında tanınan ve izinden gidilen bir sanatkâr olur Hâfız Osman...

Şeyh Hamdullah'ın izinden giden ancak kendi üslubunu da yaratan ve yazıya yeni yorumlar katan Hâfız Osman'ı, Mustafa Râkım izler. Özellikle celî yazıdaki atılımıyla tanınan Mustafa Râkım, kitap dışına çıkan çalışmalarıyla hat sanatına yeni bir boyut katar.

Dış mekânlarda; Topkapı Sarayı'ndaki binalarda, camilerde, türbelerde, mekteplerde, çeşmelerde ve mezar taşlarındaki hat sanatımızda, en güzel örneklerinde imzası bulunan Mustafa Râkım, aynı zamanda Osmanlı padişahlarının imza yerine kullandıkları, özel bir biçimi olan ve sembolleşmiş işaret anlamına gelen 'tuğra' alanında da yenilikler yapmış ve tuğra, Mustafa Râkım'ın çalışmalarıyla son şeklini almıştır.

19. Yüzyıl'ın 'celî sülüs' yazısını geliştiren Mustafa Râkım'ı Mahmud Celâlettin, Yesarizade Mehmet Es'ad ve oğlu Mustafa İzzet Efendi izlerler.

Kazasker Mustafa İzzet, Mehmed Şevki Efendi ve Sami Efendi de son dönem Osmanlı hattatları arasında ün yapmış sanatkârlar olarak tarihe geçerler.

Osmanlı döneminin son yıllarında hat sanatına büyük katkıları olan Sami Efendi'nin öğrencisi İsmail Hakkı Altunbezer ve öğrencisi Mustafa Halim Özyazıcı ile Kâmil Akdik, Macid Ayral ve Hâmid Aytaç, Cumhuriyet dönemin-

Kuran'daki bir ayetin başlangıcında yer alan 'Bağışlayıcı Olan Allah' ibaresini içeren bir levha (sağ üstte). Ahmet Karahisarî'nin Süleymaniye Camii kubbesinde ve sütun aralarında yer alan celî yazıları (sağda ve en sağda).

de de Türk Hat Sanatı'nın yaşaması için çalışmışlar ve Osmanlı ile Cumhuriyet arasında bir köprü kurmayı başarmışlardır.

Harf devrimi ile hat sanatı kesilmemiş, Osmanlı dönemindeki ustalarından el alan hattatlar, eserler vermeye, öğrenciler yetiştirmeye önem vermişler ve hat eğitimine devam etmişlerdir.

Osmanlı döneminde medrese ve mekteplerde usta hattatlar tarafından verilen eğitimle yaygınlaşan hat sanatı, Cumhuriyet döneminde de Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olan sanatçılarla ve günümüzde, bunlara yeni sanatçıların katılımıyla sürüp gitmektedir.

Osmanlı döneminde Topkapı Sarayı'nda bulunan Enderun Mektebi'nde verilen hat eğitimi, 1914 ile 1929 yılları arasında bağımsız eğitim veren Medresetülhattatin'de devam eder. Aynı yıl, 'Şark Tezyînî Sanatları Mektebi' adını alan okul, 1936'da da, 'Türk Tezyînî Sanatları Bölümü' olarak Güzel Sanatlar Akademisi'ne bağlanır.

Okul, günümüzde Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin 'Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü' olarak beş ana sanat dalında yani geleneksel cilt tasarımı, hat, halı - kilim - eski kumaş desenleri, tezhip ve çini tasarımı alanlarında eğitimini sürdürmektedir.

'Kitap Sanatları' başlığı altında toplayabileceğimiz gele-

Küçük sözlük

Ahar: Yazı için kullanılacak kağıdın yüzeyine sürülen ve genellikle yumurta akı ve nişasta kullanılarak yapılan özel bir karışım.

Aklâm-ı Sitte: 'Altı Kalem' demektir. Altı çeşit yazıya verilen toplu isimdir. Bu yazılar; muhakkak, reyhanî, sülüs, nesih, tevki ve rıkaa türleridir.

Arap zamkı: Senegal ve diğer Afrika akasyalarının dal ve gövdelerinden elde edilen tutkal.

Celî yazı: Uzaktan okunabilecek şekilde yazılan iri yazı.

Ebrû: Su yüzeyine serpilen toz boyalardan bir desen elde edilerek bu desenin kağıt üzerine geçirilmesi sanatı.

İcazetname: İzinname. Hat hocaları tarafından yazılarının altına imza koyma izni veren diploma.

Ketebe: Hattatın yazdığı yazının altına koyduğu imza.

Kubur: İçine kalemlerin konulduğu dikdörtgen, veya silindir şeklinde kapaklı kutu

Makta: Hat sanatında kalemin ucunu kesmek için kullanılan; kemik, boynuz ve fildişinden yapılan araç.

Mühre: Cam, akik taşı ve deniz kabuğundan yapılan kağıt veya kağıdın üzerine sürülen altını parlatmaya yarayan alet.

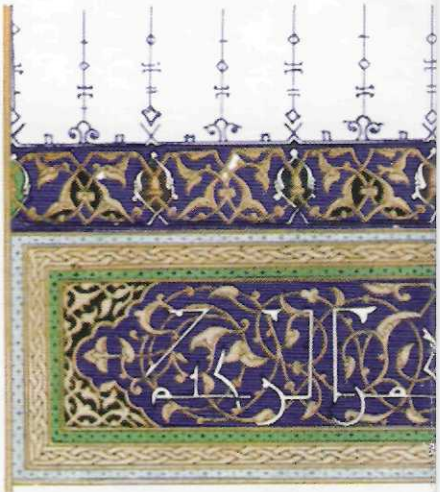
Tashih: Hat sanatında harfin fazla ya da eksik kısmının düzeltilmesi.

Tezyin: Süsleme, bezeme sanatı.

Zerendûd: Koyu renkli zemin üzerine sıvama altın ile yazılan yazı.

20. Yüzyıl'ın en büyük hat üstadı Kâmil Akdik'in elinden çıkma bir hilye-i şerif ve zengin süslemeleri (solda en üstte). Bir hattatın hat malzemeleri kutusu (solda, ortada). Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'ndeki vitrinlerde sergilenen nadide eserler (solda).

Kendilerine 'müzehhib' de denen tezhip sanatçıları, el yazmalarını olduğu kadar, farklı levhaların hatlarını ve tuğraların çevrelerini de, klasik Osmanlı motifleriyle süslerlerdi (sağda). Bir el yazması kitap için hazırlanmış sayfa üstü süslemesi (en sağda).

neksel Türk el sanatlarından biri de tezhip sanatıdır. Yazının gelişimiyle birlikte, cilt sanatı ve yazının etrafını süslemek için de, 'tezhip' ortaya çıkmıştır.

'Tezhip' Arapça'da 'altınlama' anlamında kullanılan bir sözcük. Nureddin Rüştü Bingöl'ün 1939 yılında yayımlanan ünlü "Eski Eserler Ansiklopedisi'nde tezhip şu satırlarla anlatılır:

"Yazma Kuran ve yazma kitaplar, tuğralar, levhalar kenarlarını, ser levhalarını altınlayan ve hususi yazdırılan kıymetli kitap ve Kuranların her tarafını lacivert ve lailelerle süsleyen işlemelere tezhip derler ve bunu yapan ustalara da müzehhib tabir olunur."

El yazmalarında, 'murakka' adı verilen hat levhalarda ve padişah tuğralarında kullanılan bu bezeme sanatının ana malzemesi altındır. Ancak tezhip sanatı sadece altınla işlenmiş süslemeleri değil, boya ile yapılan tezyinatı da kapsar...

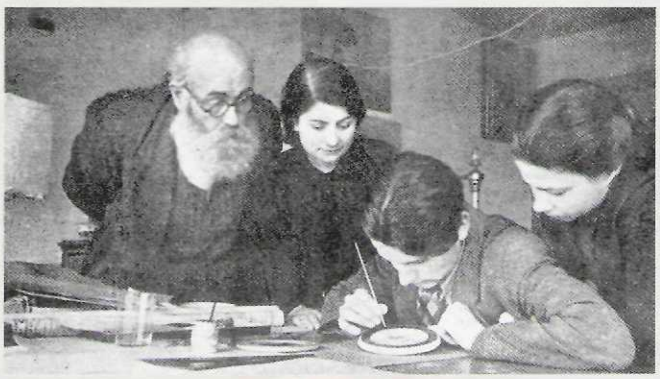
Altınla bezenmiş eserlere 'tezhip', toz altın ve sulu guvaj boya ile tezyinat yapanlara da 'müzehhib' denir. El yazmalarının sayfa kenarları küçük yıldız ya da çiçek motifleriyle bezenir.

Türk Hat Sanatı tarihindeki bu kısa gezimizin son durağı tezhip sanatı tarihi... Türk Tezhip Sanatı'nın tarihi, Anadolu Selçukluları ile başlar. Musul, Harput ve Konya'da gelişen Anadolu Selçukluları tezhip sanatı, geometrik süsleme ve kufî yazının dekoratif kullanımı, zengin süsleme çeşitlerine yer verilmesiyle dikkat çeker.

Klasik Osmanlı tezhip sanatı, özellikle II. Bayezid ve I. Süleyman'ın doğuya yaptıkları seferler sırasında Herat ve

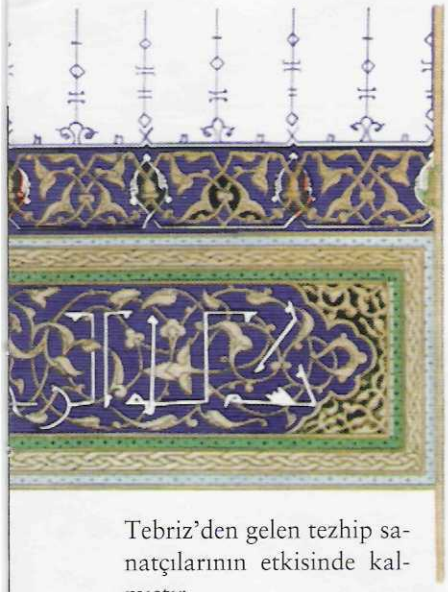
Hocaların hocası İsmail Hakkı

Yedigün dergisinin 2 Haziran 1937 tarihli sayısında, Feridun Kandemir'in hattat, tezhip sanatçısı ve tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946) ile yaptığı söyleşi yer alır. "Güzel Sanatlar Akademisi profesörlerinden hat üstadı İsmail Hakkı'ya" sorar Kandemir: "Bu merak size nereden geldi?" Aldığı yanıt, çarpıcıdır: "Babam... Babamın babası... beş batına kadar bütün dedelerim hattattır benim." Bir başka soruya, "Hat mı zordur, tezhip mi?" sorusuna da şu yanıtı verir üstat: "Elbette tezhip daha fazla yorar ve daha çok zevk ve sanat ister. Hat ile meşgulken insan saatlerle, sabahtan akşama kadar çalışabilir. Tezhip ile ise, nihayet beş saat meşgul olabilir, sonra gözleri sulanır. İyi bir tezhip eser üzerinde sanatkârın altı ay çalışması icap eder."

Allah'ın ve Peygamber'in adını içeren cami formunda bir çifte hat (sağ sayfada, ortada). Dört minareli bir cami formunda, "Allah'tan Başka Güçlü Yok" anlamında kûfî bir hat (altta).

Tebriz'den gelen tezhip sanatçılarının etkisinde kalmıştır.

Bu dönemde yapılan tezhiplerde altın çokça kullanılmış, bordo ve yeşil de bordürlerde kullanılan renkler olarak öne çıkmıştır. 17 ve 18. Yüzyıl'da gerileyen tezhip sanatı, bu dönemde klasik kompozisyonlar içinde iri çiçekler ve kaba süslemeler olarak nitelendirebileceğimiz bir üslup taşımaktadır.

19. Yüzyıl ile birlikte, Türk Tezhip Sanatı'nda Barok sanatın izleri görülmeye başlanır. Vazolar, sepet içinde çiçekler, yapraklar bu dönemin karakteristik motifleridir.

Matbaanın yurdumuza girmesiyle birlikte, tezhip sanatı gündelik hayatımızdaki yerini kaybetmeye başlar. Ancak tezhip yine de el yazması dinî kitaplarda ve hat levhalarında kullanılan bir süsleme olarak yaşamını sürdürür.

Cumhuriyet ile birlikte, geleneksel el sanatlarımız akademilerde yeniden canlandırılmaya başlanır. Tezhip sanatı da, günümüzde, Mimar Sinan Üniversitesi ile Marmara Üniversitesi'nin 'Tezhip Sanatı' bölümlerinde ve açılan özel kurslarda öğretilmektedir.

Yasmine Ghata, kitabını anlatıyor:

'Hat sanatı, bir çeşit ibadet'

Batılı bir sanat tarihçisi olmasına rağmen, Doğulu köklerine ve İslâm Sanatı bilgisine güvenerek Yasmine Ghata, 'Hattatların Gecesi'nde zor bir işe soyunuyor: Okuru hat sanatının ruhanî atmosferine sokmak.

SİBEL YILDIZ

Yasmine Ghata, 'Hattatların Gecesi' romanında da sözünü ediyor: Babaannesi Rikkat Kunt'un bir müzehhip olduğunu yazar, Louvre Müzesi'nde, Sakıp Sabancı Müzesi'nin hat levhaları koleksiyonu sergisini gezerken, şans eseri öğrenir. Ama Yasmine Ghata da sanat tarihçisidir; hat ve tezhip alanlarında uzmandır. Bu oldukça şaşırtıcı paralelliklerden hareketle, Ghata'ya soruyoruz:

➤ *Sizi bu kitabı yazmaya iten neydi? Kitabınızın sizin için taşıdığı farklı anlamlardan bahseder misiniz?*

İslâm sanatlarını, özellikle de Osmanlı sanatını her zaman büyüleyici bulmuşumdur. Babamın ölümünden sonra, Türk kökenimle olan bağım koptu. Bu bende her zaman bir eksiklik duygusu yarattı. Belki biraz da bunları telafi etmek adına, Türk-İslâm sanatlarıyla ilgilenmeye başladım.

Babamın pek çok kitabı vardı konuyla ilgili; onları inceledim. Bu çalışmaların içerisindeyken, kendimde çok kolay tarif edemeyeceğim bir iç huzuru duymaya başladım.

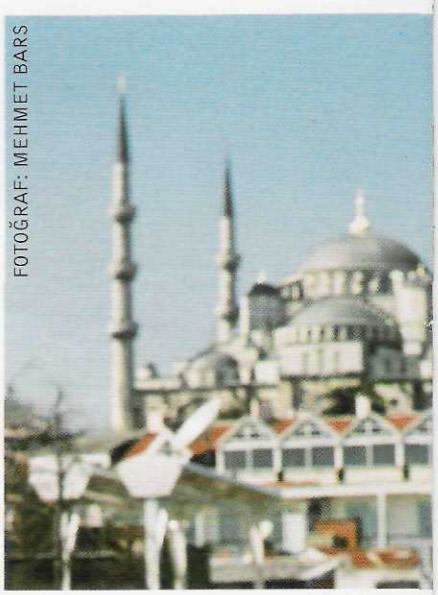
Sanki tanıyamadığım geçmişimin izlerini buluyordum onlarda. Sonrasında, bendeki bu duygulanımlar, konu üzerine daha etraflıca ▶

FOTOĞRAF: MEHMET BARS

Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi koleksiyonunda yer alan ve hattat Mahmud Celaleddin Efendi'ye [1750-1828] ait levhadaki durak işaretleri ve son iki beyitin yanındaki buketli koltuklar, 19. Yüzyıl başının tezhip anlayışını yansıtmaktadır. Zencerekli iç pervaz ve kırmızı üzerine halkârî tezhip, Rikkat Kunt eliyle sonradan yapılmıştır (üstte). 'Hattatların Gecesi' romanının tanıtım günleri için, Yasmine Ghata Mart sonlarında İstanbul'daydı (sağ üstte).

FOTOĞRAF: MEHMET BARS

çalışma isteği uyandırdı ve sanat tarihi okumaya karar verdim; sonrasında da İslâm sanatları üzerine yüksek lisans yaptım.

Louvre Müzesi'nde babaannemin adına rastladığımda, oldukça sarsıldım. Sonrasında, konuyla ilgili bir şeyler yapma gereği duydum. Belki akademik ya da tarihsel bir çalışma da yapabilirdim; ama babaannem hakkındaki bilgi ve belgelerin çoğu Türkçe idi. Bir de, tanıyamadığım babaannemi, bendeki izlenimleriyle bütünleştirmek istedim.

➤ *Romanınızın kurgusu içinde, babaannenizi bir hat sanatçısı olarak yansıtmanızın nedenleri üzerinde durabilir miyiz?*

Benim için hattatlar, sıradan insanların dünyasının sınırlarında dolaşan, gerçek ötesi varlıklar. Hat sanatı bir çeşit ibadet ve bence, onu salt bir estetik uğraş olarak ele almak imkansız.

Aile albümlerinden birinde bulunan bir fotoğraf beni her zaman büyülemiştir: Büyüklük sırasına göre dizilmiş hat aletleri, yazı masası, kalemlik, makas ve iki kalem. Ben hep bunların babaannemin kendi aletleri olduğunu hayal ettim. Dolayısıyla da kitabı yazmaya başlarken o aletlerin sahibi, anlatıcısı olarak düşündüm babaannemi.

➤ *Dolayısıyla romanınız, gerçekle kurgu arasında gidip geldi. Ya da 'gerçek'ten ne kadar söz edebiliriz?*

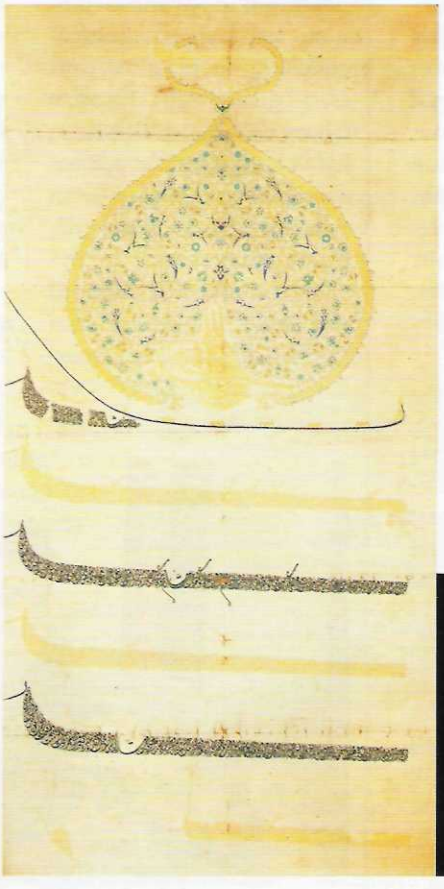
Yazdıklarımda gerçeklerden yararlandım; ama onlara hiçbir şekilde bire bir bağlı kalmadım.

Dolayısıyla, özellikle vurgulamak istediğim bir şey var ki, o da benim romanımın kurgusal bir roman olduğudur... Amacım, gerçeklerin yerlerini değiştirmek ya da olanları olmamış, olmayanları olmuş gibi göstermek değil asla...

Bu bir romandır ve kurgusuyla ön planda olmalıdır. Aksi halde, tarihsel ya da akademik bir çalışma yapardım.

➤ *'Hattatların Gecesi' ilk romanınız olmasına rağmen, hem Fransa'da hem de Türkiye'de oldukça ilgiyle karşılandı. Böylesi bir sonuç bekliyor muydunuz?*

Açıkçası beklemiyordum. Hatta romanımı Fransa'daki yayınevine götürdüğümde, endişeliydim; yayımlamayı kabul etmeyeceklerini ya da üzerine para alacaklarını düşünmüştüm!.. Ama öyle olmadı; konu ilgilerini çekti.

Tezhip çalışması
Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi koleksiyonunda yer alan Sultan II. Abdülhamid'e ait menşurun tuğrasındaki altın, lacivert ve mavi renklerin kullanıldığı üst bölüm tezhipleri, Rikkat Kunt tarafından yapılmıştır.

Roman yayımlandıktan sonra ise, daha çok Doğu'ya merakı olanların okuyacağını düşünmüştüm. Ama kitabım oldukça farklı kesimlere de ulaştı. Bu benim için çok önemli bir mutluluk oldu.

➤ *Konu ile ilgili yeni çalışmalarınız olacak mı?*

Yeni bir kitap yazıyorum; ama bu kez farklı bir konu. Bir müzisyenin hikâyesi olacak.

➤ *Kitaplarınızı sanat ekseninde kurgulamanız özellikli bir tercih mi?*

Buna karşı çıkamam; ama 'Hattatların Gecesi' salt bu kaygı dahilinde yazılmadı. Daha önce de söylediğim gibi, orada, tanıyamadığım ama bendeki derin izlerini her zaman taşıdığım geçmişimin romanlaştırılması söz konusuydu. Yeni çalışmam ise, oldukça farklı. Kahramanımın bir müzisyen olması açısından, yine sanatla bağlantılı bir roman; ama bu kitap, tamamen kurmaca bir yapıt olacak. ■

Rikkat Kunt ve diğerleri...

Bir müzehhib olarak kendini yetiştiren ve Cumhuriyet sonrası tezhip (süsleme) sanatında öne çıkan Rikkat Kunt (1903-1986), Osmanlı döneminin siyaset ve bilim adamı, 'Büyük Türk Lûgati' müellifi Hüseyin Kâzım Bey'in (1870-1934) kızıdır. Eğitimi süresince birkaç dil öğrenen ve yağlıboya resim ile uğraşan Rikkat Hanım, iki başarısız evlilikten sonra, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin Türk Tezyînî Sanatları Bölümü'ne girdi (1936) ve mezuniyetinden itibaren (1944) Akademi'nin kütüphanesinde çalıştı. Prof. Dr. Uğur Derman'ın anlatımına göre de, "1948'de, mezun olduğu bölüme tezhip ve çini hocası olarak intisab etti". 1968'deki emekliliğine kadar 20 yıl boyunca öğrenci yetiştiren Rikkat Kunt *(solda),* 1970'te Lizbon'daki Gülbenkyan Müzesi'nde restorasyon çalışmaları da yaptı. Tezhipte ilk hocası, İsmail Hakkı Altunbezer olan Kunt, özellikle 'halkârî' bezemede kendini kabul ettirdi... Rikkat Kunt'tan önceki kuşaklarda da önemli kadın müzehhib ve hattatlar vardır. Kendisi de bir hat sanatçısı olan Mahmud Celâleddin Efendi'nin eşi Düriye Hanım'ın yanı sıra, Esma İbret'in, Nazire, Fatma Mevhibe, Hatice Huriye ve Meliha Sadullah hanımların adlarını bu çerçevede sayabiliriz. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü için bu yıl aynı tarihte İstanbul'daki Beyazıt Kütüphanesi'nde gerçekleştirilen 'Kadın ve Kültürümüz' adı altındaki etkinliklerden biri de kadın hattatlarımızdan örnekler sergisiydi *(en üstte).* Hattat Düriye Hanım'ın *(sağda)* "Sülüs Hatt-ı Besmele"si de *(sağ üstte)* bu çalışmalar arasındaydı.

Geçmişin ezgileri yeniden piyasada...

'Bir Zamanlar'ın şarkıları

Plaklarda kalan şarkılarla yeniden buluşmak isteyen müzikseverler; Atilla Atasoy, Coşkun Demir, Işıl Yücesoy, Güzin ile Baha, Neco ve Seyyal Taner'in 'en iyileri'ni, 'Bir Zamanlar' serisinden çıkan albümlerinde, orijinal kayıtlarından dinleyecekler...

HAKAN TOK

Türkiye'de popüler müziğin 90'lı yıllardan önceki dönemi, yakın zamana kadar neredeyse tamamen kayıptı. 80'lerin ortalarına doğru, önce 45 devirli plaklar basılmaz olmuştu. Aynı dönemde yaygınlaşmaya başlayan kaset teknolojisi, 90'lar yaklaştıkça müzik piyasasına tamamen hakimiyet kurmuş ve giderek daha az sayıda basılan 33 de-

virli plaklar da böylece ortadan kalkmıştı.

80'lerin son yıllarında tek tük basılmaya başlanan ve o dönemde yurt dışından Türkiye'ye getirildiği için çok pahalı olan diskler, 90'larda daha makul fiyatlara satılmaya başlandığında, artık plak kültürünü tamamen unutmuştuk. O günlerde evlerde kalan son plaklar da ya tavan arasını boyladı, ya üç beş plastik leğen karşılığı bir eskiciye satıldı ya da bahar temizliğinde çöpe gönderildi... O plaklarla birlikte, o plakların üzerindeki şarkılar da bir daha uzun süre geri gelmemek üzere hayatımızdan çıkıp gidecekti. Bu durumun ilk farkına varanlar sahaf dükkânlarını arşınlamaya başladıklarında; boşaltılmış plak depolarından ya da eskicilerden toplanmış, bir çoğu hasar görmüş, çizilmiş, kapağı yırtılmış plak için, avuç dolusu para saymak zorunda kaldılar.

Ciddi arşivcilerden, yeni yetme meraklılara kadar, plak düşkünü herkes için, hem adamakıllı yorucu, hem de pahalı bir zevkti plak peşinde koşmak. Sahaf dükkânlarından ve neredeyse antika piyasasıyla boy ölçüşen plak borsasından tamamen habersiz olup da, derdi, sadece plaklarda kalan şarkıları yeniden dinlemek olanların ise hemen hiç şansı yoktu...

Ancak, bir süre önce, bu alanın meraklılarının da derdine çare bulundu. Bir avuç insanın bu yola baş koyarak çalışıp didinmeleri sonucu, plaklarda kalmış şarkılar birer birer gün ışığına çıkıyor, disk ve kaset formatında yeniden basılarak satışa sunuluyor. Kalan Müzik, Ada Müzik ve Odeon Müzik'in öncülüğünü yaptığı bu çalışmaların son halkası, Ossi Müzik etiketi taşıyan 'Bir Zamanlar' serisi oldu. Yeni kurulmasına karşın, müzik piyasasının görüp göreceği en ciddi hamlelerden birini yaparak aynı 'konsept'de altı albümü birden piyasaya süren Ossi Müzik, Ossi- Sony BMG ortak yapımı olan bu serinin yayınlanabilmesi için, aylar süren bir ön çalışma yapmış. Mayıs başında piyasa çıkan bu altı albümün her birinde, bir döneme damgasını vurmuş isimlerin şarkıları var: Atilla Atasoy, Coşkun Demir, Işıl Yücesoy, Güzin ile Baha, Neco ve Seyyal Taner...

Yıllardır, popüler müziğin kayıp tarihi üzerine yaptığı radyo programlarıyla olduğu kadar, Türkçe popun sayılı arşivcilerinden biri olarak da tanınan Hakan Eren, bu defa karşımıza prodüktör olarak çıkıyor. İmza atacağı bir dizi çalışmanın ilk bölümü olan bu altı albüm, Hakan Eren için, bir hayalin gerçeğe dönüşmesi anlamına geliyor:

"Yıllardır Türk pop müziği tarihiyle ilgileniyorum. Önceleri hobi olarak başlayan bu ilgim, za-

'Bir Zamanlar' serisinin prodüktörü Hakan Eren (üstte, ortada), serinin sanatçılarıyla bir arada: [soldan sağa] Atilla Atasoy, Güzin, Coşkun Demir, Baha ve Işıl Yücesoy. Serinin bir diğer sanatçısı da Seyyal Taner (üstte). 'Bir Zamanlar' serisi, altı sanatçının eski şarkılarını bir araya getiriyor (solda).

FOTOĞRAFLAR: MİRHAN BİLİR

manla profesyonel arşivciliğe dönüştü. Son yıllarda piyasaya çıkan bir çok albüme repertuar danışmanlığı yaptım. Aslında bu tecrübe, bu işe kalkışmanın kolay olmayacağını öğretmişti bana. Ancak ben o şarkıları ve şarkıcıları çok seviyordum ve bir dönem hayatlarımıza fon müziği olmuş tüm o şarkıları üretenlere borçlu olduğumuzu düşünüyordum. İşi bir adım daha ileri götürmenin ve kendi müzik firmamı kurmanın zamanı gelmişti. Bu albümler ve bundan sonra piyasaya sunacağımız tüm albümler, aslında en çok bu borcun ödenmesi anlamına geliyor. Onların yeniden gün ışığına çıkarılması, eminim benim kadar herkesi mutlu edecek."

Seyyal Taner bir sahne şovunda (üstte). Taner'in, 'Gülme Komşuna' adlı şarkısı, Hey dergisinin 'Haftanın 45'likleri' listesinde 1 numarada (sağda).

'SON VERDİM KALBİMİN İŞİNE'...

Popun en gözde isimlerinden biri olan, bütün kariyeri boyunca onlarca hit şarkıyla hafızalara kazınan Seyyal Taner, şarkıcılık performansı kadar göz dolduran şovlarıyla da kendisinden sonra bu işi yapmaya soyunanlara örnek oldu.

Kariyerinin ilk büyük hiti 'Son Verdim Kalbimin İşine' 45'lik plak olarak yayınlandığında, takvimler 1976 yılını gösteriyordu. Ardı ardına gelen bir dolu başarılı plak ve sahne şovu, onu dönemin kuyruklu yıldızlarından biri yaptı. 80'lerin başında yayınlanan ilk albümü 'Lider', pop müziğin can çekişmeye başladığı o günlerde, pes etmek üzere olan bir çok popçuya nasıl bir çıkış yolu bulabileceklerine dair önemli ipuçları verdi.

'Bir Zamanlar' serisinden yayınlanan bu albümde, sadece 70 ve 80'lerde değil, 90'larda da kendi kulvarında rakipsiz koşarken, kitleleri peşinden sürüklemeyi hep bilmiş Seyyal Taner'in, 70'ler ve 80'lerde seslendirdiği en güzel şarkılar bir araya getirilmiş: 'Kalbimi Affettim', 'Gülme Komşuna', 'Seni Çok Özledim' ve diğerleri... Her biri, onun ustalıklı şarkıcılık tekniğini, bitmek bilmeyen enerjisini ve emsalsiz yorumunu bir kez daha gözler önüne sererken, pop denen şeyin ne kadar uçucuysa o kadar da kalıcı olabileceğine bizi inandırıyor. Bu albüm, Nisan ayı içinde yitirdiğimiz Melih Kibar'ın en güzel şarkılarından bir kaçını daha gün ışığına çıkarması nedeniyle de özel bir önem taşıyor...

Seyyal Taner, eski şarkılarını bir araya getiren bu albümle ilgili olarak, "Bu albüm, Türkiye'deki enerji patlamasını, Seyyal Taner'in varoluşunu yansıtıyor" diyor ve ekliyor: "Türkiye'de ilk defa mikrofon elinde şarkı söylemenin ötesinde, sahnenin nasıl kullanılabileceğini gösteren bir albüm bu. Şarkı ile dansı birleştirdiğimiz; şarkı, dans, teatral ve kostümlerin, ışığın, hattâ dansçıların katıldığı; bireycilik değil çoğulculuğun sergilendiği, müzikalimsi show'ların yapıldığı dönemin simgesi olan şarkılar bunlar..."

Atillâ Atasoy
SAHNEYE HAZIR...

rar gün ışığına çıkıyor. Albümde, 70'ler, 80'ler ve 90'larda ses getirmiş Atilla Atasoy şarkılarının hemen hepsini bulmak mümkün.

Sadece Atasoy'un kariyerinin değil, Türk popunun da kilometre taşları olmuş her bir şarkı, kapak tasarımında yer alan fotoğraflarla birlikte, albümü bir bütün olarak keyifli bir belgesele dönüştürüyor. Atasoy, bu albümle ilgili olarak şunları söylüyor:

"Yapmak istediklerim bir albüme sığamayacak kadar çoktu. En çok tatmin olduğum iki albüm 'Farzet ki' ve 'İmkânsız (Rüyalar ve Anılar)' idi; bu anlamda 'Fırtına' da en çok tatmin olduğum şarkımdır. Ama en iyi şarkılarımı da, Fahir Atakoğlu gibi bir aranjör yönetiminde, bir albümde toplamak, sonra da yepyeni başka şarkılarla yeni bir 'merhaba' demek isterdim... Tabii ki, birçok sanatçı gibi, 'belki de en iyi albümüm henüz yapmamış olduğumdur' varsayımıyla..."

'HABERLER', 'FIRTINA' VE DİĞERLERİ...

'Bir Zamanlar' serisinin bir diğer albümü, Atilla Atasoy şarkılarından oluşuyor. İlk plağını 1974'te yayınlanan Atasoy, 1975 Eurovision Şarkı Yarışması Türkiye finallerinde, 'Dilenci' adlı şarkısıyla ikincilik kazanarak adını duyurdu. Daha ilk plağından itibaren, dönemin aranjman furyasına itibar etmedi ve kariyeri boyunca çoğunlukla kendi bestelerini seslendirdi. Özellikle 70'li yıllarda, neresinden baksanız cesaret isteyen bir tavırdı bu...

'Haberler', 'Fırtına', 'Zaman Meyhanesi', 'Anılar' gibi bir çok Atasoy hiti, bu albüm sayesinde orijinal kayıtlarıyla tek-

Atasoy, 1982'deki 'Altınorfe Şarkı Yarışması'nda.

MELİH KİBAR VE ÇİĞDEM TALU'NUN DESTEĞİYLE...

Serinin bir diğer albümü, Coşkun Demir'in şarkılarını kapsıyor. 1979'da, 'Altın Mikrofon' yarışmasıyla adını duyuran; yarışmadan sonra ilk 45'liğini yayınlayan ve asıl mesleği olan elektrik mühendisliğinden şarkıcılığa geçiş yapmak için ısınma turlarına başlayan Coşkun Demir, o günlerde Ali Kocatepe ile çalışmaya başlayacaktı...

29 Kasım 1975 tarihli 'Kelebek'te, Eurovision Şarkı Yarışması'nda adını duyuran Atilla Atasoy'dan söz ediliyor (solda, en üstte).

1981 yılı Eurovision Şarkı Yarışması Türkiye finalinde, 'Miras' adlı Ali Kocatepe bestesiyle yarışacak ve ismi belleklere kazınacaktı.

Demir, 1982'de, Melih Kibar ve Çiğdem Talu ikilisinin desteğini de alarak, 'Koca Çınar' adlı ilk 33'lük plağını yaptı ve bu albümdeki hemen her şarkı dillere düştü... 80'ler ve 90'lar boyunca da çizgisini koruyup, kalburüstü albümler yapmaya devam etti. 'Bir Zamanlar' serisinin bu al-

31 Mart 1980 tarihli Hey dergisinde (üstte), Coşkun Demir (en üstte) 'Sana Muhtacım'la 1. sırada.

Tiyatro sanatçısıyken 1975'te şarkıcılığa başlayan Işıl Yücesoy (sağda) ve bir plağı (altta). 9 Ekim 1978 tarihli Hey dergisinde, Yücesoy'la yapılmış bir röportajın kupürü (en altta).

bümü, Coşkun Demir'in o zor şartlar altında büyük bir özveri ve emekle ortaya çıkardığı tavizsiz ve nitelikli işlerin eksiksiz bir toplaması...

"Bu albümdeki şarkılar, sevilen eserlerden oluştuğunu düşündüğüm ve benim de severek söylediğim şarkılar" diyor Çoşkun Demir.

YENİDEN 'KULAK KULAĞA' OLMAK...

Her tiyatro oyuncusundan şarkıcı olamayacağı söylenir; olanlarınsa mükemmel olacağı... 'Bir Zamanlar' serisinde karşımıza çıkan Işıl Yücesoy, bu tezi bir kez daha ispatlıyor. Türk popunda nadir rastlanan ses rengi kadar, oyunculuğunun verdiği sahneyi kullanma becerisiyle de dikkatleri üzerine çeken Işıl Yücesoy'un çocukluktan beri içinde büyüttüğü müzik sevgisi, onu şarkı söylemeye sevk etmiş.

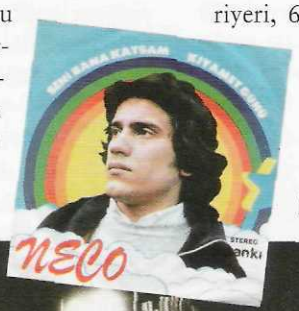

IŞIL YÜCESOY
herşeyini
hırsına borçlu

1975'te başladığı şarkıcılık kariyerini 80'lerin başında noktalarken, geride az sayıda, ama her biri kelimenin tam anlamıyla kusursuz bir avuç şarkı kalmıştı. İnanmadığı hiçbir şarkıyı söylememek için şarkıcılık serüveni boyunca bütün plaklarını kendi hesabına yapmış ve bu yüzden her şarkısıyla on ikiden vurmuştu Yücesoy... Bu albüm, Türk popunun görüp göreceği en etkileyici kadın seslerden biri olan Işıl Yücesoy'un şarkıcılık kariyeri boyunca plağa okuduğu tüm şarkıları içeriyor. Üstelik bunların arasında, daha önce yayınlanmamış bir şarkı da var...

Işıl Yücesoy'un bir dönem fırtınalar estirmiş şarkıları, geçen onca yıla rağmen, yine aynı etkiyi yaratacağa benziyor. Yücesoy da, "Bu albümün çıkması, benim için son derece güzel bir şans; çünkü buz üstüne yazılmış yazılar olmaktan kurtulmuş oluyoruz. Yıllardan sonra, müzikseverlerle yeniden kulak kulağa olabilmek, gerçekten çok güzel" diyor...

'EN İYİLERİYLE' NECO...

'Bir Zamanlar' serisinin beşinci albümünde Neco şarkıları var. Yıllar boyunca, gerek şarkıcılık tekniği, gerekse her biri yapıldığı dönemin bir adım ilerisinde duran şarkılarıyla, Neco'nun şarkıcılık kariyeri, 60'lı yıllarda başladı. 1974'te yayınlanan ilk 45'liğiyle dikkatleri üzerine çekti. O günlerde palyaço imajıyla izleyicilerin karşısına

Neco, 1976'da Polonya'nın Sopot kentinde yapılan 16. Uluslararası Müzik Festivali'nde.

çıkan ve şarkıcılık performansını görsel öğelerle zenginleştiren Neco'nun 1976'da katıldığı Sopot Festivali'nde aldığı ödüller, ülkede büyük ses getirecekti...

Ardı ardına yaptığı plaklarla geniş bir hayran kitlesi kazanan Neco, 'Hair', 'Evita' ve 'Sefiller' gibi, Türkiye'de benzerleri kolay kolay yapılamamış büyük müzikal prodüksiyonlarda sahne performansıyla göz doldurdu. Yıllar boyu çeşitli festival ve yarışmalarda Türkiye'yi temsil etti ve hemen hepsinden ödüllerle döndü. Batı standartlarındaki vokal performansıyla Türk popunun dünya çapındaki erkek seslerinden biri olan Neco, müzikal çalışmalarına devam ediyordu; ancak, 1989'dan bu yana albüm çalışması yapmıyordu...

En iyi Neco şarkılarını orijinal kayıtlarıyla bir araya getiren bu albüm, böylesi önemli bir ismin gelecek kuşaklar tarafından da bilinmesini sağlayacak; kusursuz bir müzikal anlayışın, dört dörtlük bir tekniğin ve kılı kırk yararak, en ufak bir hata payı bırakmadan ortaya bir iş çıkarma gayretinin ne demek olduğunu bize bir kez daha hatırlatacak...

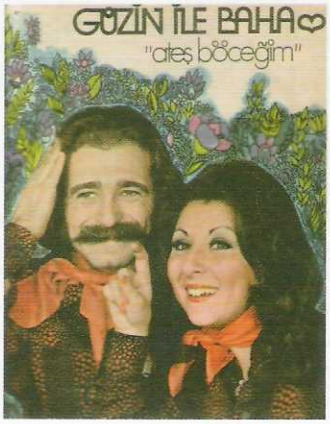

Güzin ile Baha bir sahne çalışmasında birarada (solda). İkilinin en çok ses getiren çalışması 'Ateş Böceğim' olmuştu (sol altta).

'GENÇLİK BAŞIMDA DUMAN'...

Türk popunda yazılmış en nahif aşk şarkılarından biri olan 'Gençlik Başımda Duman' (ya da bilinen adıyla, 'Ateş Böceğim'), hâlâ herkesin ezbere bildiği birkaç şarkıdan biri. Bu bir dinleyişte kulaklarda yer eden sevimli şarkı, şüphe yok ki, seslendirenlerinin de sempatisi sayesinde bu denli popüler olmuştu; Güzin ile Baha'ydı onlar...

Prodüktör sıfatıyla imza attıkları çalışmalarla da, popüler müziğin en üretken, en verimli ve en çalışkan ikilisi olan Güzin ile Baha'nın bütün şarkıları, 'Bir Zamanlar' serisinde yeniden dinleyici karşısına çıkıyor. İkilinin erken dönem Anadolu pop çalışmaları ve 1975 sonrası yaptıkları eğlenceli pop şarkılarını bir araya getiren bu albüm, 70'lerin ruhunu bugüne taşıyor.

60'lı yılların ikinci yarısında Gönül Ülkü-Gazanfer Özcan Tiyatrosu'nda aynı sahneyi paylaşarak tanışan Güzin ile Baha, bir süre sonra ikili olarak şarkı söylemeye başlamıştı. 1972'de tiyatroyu tamamen bırakan ikilinin yaptığı her plak çok sevilmişti...

'En İyileriyle Güzin İle Baha' albümünü, 7 yıl süren müzikal birlikteliklerinin bir belgeseli olarak değerlendiren Güzin ile Baha, "Bizim aşırı müzik tutkumuz, müziğin mutfağına daha çok zaman ayırmamız, kendimiz için üretim yapmamızı engelledi. Emeklerimizi yalnızca ikili çalışmalarımıza ayırsaydık, bu müzikal belgeler sanırız, 9-10 CD'ye ancak sığardı" diyorlar... ■

Neco'nun Sopot Festivali'nde kazandığı ikincilik, dönemin basınında geniş yer almıştı (solda).

'Aşk-ı Memnu'dan 'Kaçak'a...

Dizi merakı nasıl başladı?

'Aşk-ı Memnu', 'Kaynanalar' ve 'IV. Murat' gibi yerli yapımlara imza atan TRT, 1970'lerde ve 80'lerde, 'Kaçak' ve 'Dallas' gibi yabancı dizileri de televizyon izleyicisiyle buluşturdu.

ERDENER KOYUTÜRK

Yıllar öncesine gittiğimizde, yani bundan 30-35 yıl öncesine, şimdi bir furya haline gelen, değişik televizyon kanallarında, aynı gün birkaç tanesine rastladığımız çeşitli dizilerin ilk örneklerine rastlarız.

Siyah-beyaz yayın yapan tek kanallı TRT, dizilerin ilk adresi olmuştu elbette. Devlet televizyonunun istediği kadar ve istediği ölçüde olmak şartıyla, her hafta değişik diziler izlemeye başlamıştı halkımız. Ekrandaki yerli diziler, TRT tarafından hazırlanıyordu.

1973'ün en ilgi çeken dizisi 'Aşk-ı Memnu' olmuştu. Bu, bir edebiyat eserinden televizyona uyarlanan ilk diziydi. Ve dizi, kendi starını yaratmakta gecikmemişti; bu star Müjde Ar idi. Dizi, Müjde Ar için büyük bir çıkış olmuş; televizyon da ilk kez kendi starını yaratmıştı. Ar, dizinin ardından pek çok sinema filminde yer aldı, ünlü bir sanatçı oldu...

'Kaynanalar' dizisinden bir sahne (sağda). 'TV'de 7 Gün' dergisinde, 'Kaynanalar'ın yayın saati ve bölüm özeti duyuruluyor (en sağda).

'IV. Murat'ın başarısı...

1980'lerin başında ekrana gelen ve izleyicinin ilgisini çeken yerli dizilerden biri olan 'IV. Murat'ta, Devlet Tiyatrosu sanatçısı Cihan Ünal baş roldeydi *(sağda ve solda)*. Yönetmenliğini Yücel Çakmaklı'nın *(altta)* üstlendiği dizi öyle başarılı oldu ki, TRT yetkilileri harekete geçti ve başka tarihî dizilerin yapımına ağırlık verdi. 'IV. Murat'ın başarısı, yurtdışından gelen taleplerle de kendini ispatladı; dizinin renkli kopyaları Avustralya ve Yugoslavya'ya satıldı... 4 Nisan 1981 tarihli 'Ses' dergisinde yayımlanan röportajında, dizinin, 12 Eylül öncesinde yaşanan toplumsal gerçekliklerle paralellik gösterdiğini söyleyen Yücel Çakmaklı, "IV. Murat'la Türk toplumu ilk defa kargaşayı bastırmaktadır... Ancak bir gerçek daha vardır. IV. Murat, dış düzeni dengelerken, kendi iç düzenini yitirmiştir" yorumunu yapıyordu.

Dizide, dönemin televizyon izleyicisi, kocası Adnan'ı onun yeğeni Behlül ile (Salih Güney) aldatan Bihter'i (Müjde Ar), biraz utanç, biraz da kendinde saklı gizli bir ilgiyle izledi. Dizinin sonunda, Adnan Bey'in kızı Nihal (Itır Esen) ile evlenen Behlül yüzünden dayanılmaz aşkına cevap bulamayan Bihter, kendini tabancayla öldürmekteydi. Halit Ziya Uşaklıgil'in bu eserini televizyona uyarlayan ve yönetmenliğini üstlenen isim, Halit Refiğ idi...

İlk kez, 1974 Mayıs'ında TRT ekranlarından izleyicisiyle buluşan 'Kaynanalar' ise, ekranlardaki ilk Türk komedi dizisi olma özelliğini taşıyordu. Esasen izleyenler, gelin ve damattan çok, dünürleri ve onların birbirleriyle komik ilişkilerini takip etmekteydiler bu dizide. İzleyicileri gülmekten kırıp geçiren ve seyircilerle oyuncuların neredeyse 'akraba' oldukları bir diziydi bu. Çok uzun soluklu olmuş, yıllarca devam etmişti 'Kaynanalar'...

'Kaynanalar'daki 'Nöri Kantar' rolüyle Tekin Akmansoy ve 'Nuriye' rolüyle Leman Çıdamlı, o dönemde zirveye yerleştiler. Artık 'komedi' denilince, 'Kaynanalar' dizisi ve onun oyuncuları hatırlanıyordu. Dizideki uyanık tüccarı canlandıran ve 'Nöri Kantar'a can veren Tekin Akmansoy, sert ve otoriter bir eşti; ama aynı zamanda şefkatli bir aile babasıydı. Ve elbette, evinin tek hakimiydi... Karısı Nuriye'nin, artık evlatlarından ayrı tutmadıkları temizlikçisi Döndü'yle (Defne Yalnız) Nöri Kantar'a karşı koymaya çalışmaları, bu arada kendilerini korumak istemeleri, sonrasında Nöri Kantar'ın durumun farkına varması ve iki kadının oyununu sezmesi, dizide, orta oyunu tadında sahneler yaratıyordu...

'Kaynanalar'ın bu kadar beğenilmesinin bir diğer nedeni, dünürler arasındaki tatlı çekişmeler ve kültür farklılıklarıydı.

'Tijen' rolünü oynayan opera sanatçısı Sevda Aydan ile 'kılıbık' kocası Timur Hakmen'i canlandıran Haşim Hekimoğlu, entelektüel bir ailenin ilk görüntülerini o yıllarda bize aktarmaktaydılar. Hattâ, Tijen'in kocasına "Timurrrr!" diye şiddetle bağırması ve ardından fenalık geçirerek "niiiiiiiii" şeklinde sop-

'Çalıkuşu' dizisinin başrol oyuncusu Aydan Şener 'Ses' dergisinin kapağında (üstte). 'TV'de 7 Gün' dergisi, 'Aşk-ı Memnu' dizisinin iki yıldızını, Müjde Ar ve Itır Esen'i, 23 Haziran 1975 tarihli sayısının kapağına taşımıştı (en solda). 'Kaynanalar' dizisi o kadar tutulmuştu ki, 1975'te, bu kez aynı isimle bir sinema filmi çekildi (solda; filmin afişi).

İzleyicilerin büyük beğenisini toplayan 'Dallas' dizisinin oyuncuları bir arada (sağda). TRT ekranlarında 15 günde bir ekrana gelen 'Altı Milyonluk Adam' dizisinde, Lee Majors (sağda, ortada). 'Tatlı Cadı' dizisinin yıldızı Elizabeth Montgomery (altta). 'Uzay Yolu'ndan bir sahne (sağda, en altta).

rano bir ses çıkartması, o yıllarda halkı 'korkak koca' esprisine epeyce güldürmüştü. İki dünürden birinin 'kazak erkek', diğerinin de 'kılıbık erkek' oluşu, dizideki komedi unsurunu yaratan etkenlerden biriydi...

1980'lere gelindiğinde, bu kez bir başka edebî eserden uyarlanan 'Çalıkuşu', TRT seyircilerini ekran başına çekti.

Reşat Nuri Güntekin'in ünlü klasiği 'Çalıkuşu' da, 'Aşk-ı Memnu' gibi kendi starını yarattı; bu isim Aydan Şener oldu. Şener, 80'lerin başında birden bire parladı ve ününü yıllarca sürdürdü... Dizi büyük ilgi gördü ve devamlı aşk acısı çeken Feride'nin hikâyesini öğrenmeyen kalmadı...

Gönül Ülkü ve Gazanfer Özcan'ın yarattığı 'Kuruntu Ailesi' ile, 'Kartallar Yüksek Uçar', 'Küçük Ağa', 'IV. Murat', 'Kuruluş', 'Üç İstanbul' ve 'Şıpsevdi', 1970'lere ve sonrasında 80'lere damgasını vuran diğer ünlü yerli dizilerimizdi. Bu prodüksiyonların tümü, TRT tarafından gerçekleştirilmişti...

VE YABANCI DİZİLER...

Yerli dizilerin yanı sıra, dönemine damgasını vurmuş, izleyicileri peşinden sürüklemiş iki yabancı diziyi de es geçmemek lazım. Bu dizilerden biri 'Kaçak'tı...

Burada Dr. Richard Kimble (David Janssen), işlemediği bir cinayetten dolayı aranmaktaydı; karısını öldürdüğü gerekçesiyle yargılanmış ve zehirli iğne ile ölüme mahkum olmuştu. Ama o, karısını tek kollu bir adamın öldürdüğünü söylemekteydi... Bir şekilde hapisten kaçan ve o andan itibaren de hep 'kaçak' olan Dr. Richard Kimble'ın bu macerası, dizi boyunca sürecekti. Komiser Gerard, Kimble'ı yakalamak için her belirdiğinde, izleyenler onun yakalanmaması için dua etmekte, onunla birlikte kaçmaktaydı... 'Kaçak', Türk televizyon seyircisinin merakla, heyecanla izlediği bir dizi olmuştu...

Diğer mühim yabancı dizi ise 'Dallas'tı. Tam bir Amerikan rüyasını yansıtan ve zengin bir ailenin yaşamını ekranlara taşıyan 'Dallas'ta, aile içinde yaşanan entrikalar, 1970'lerin Türk halkını hayretler içerisinde bırakmıştı.

'Dallas'ta anlatılan, çiftliklerinde bir arada yaşayan kalabalık bir ailenin aşk, entrika, zenginlik, menfaat kavramları arasında dönüp duran hayatıydı...

'Dallas'ın baş rollerinde, 'Ceyar' (JR) rolüyle Larry Hagman, 'Boby' rolüyle Patrick Duffy yer alıyordu ve iki kardeşi canlandırıyorlardı. Ceyar, kötü, sinsi ve menfaatçiydi; Boby ise saf ve masum...

Bu Amerikan dizisinden adeta zenginlik akmaktaydı. Petrolcü aile, para içinde yüzmekteydi ve ailenin erkeklerinin çevresinde, başta kendi eşleri olmak üzere, sayısız güzel kadın dolaşıyordu.

Ceyar'ın entrikaları pek ünlüydü. Hattâ o yıllarda, birbirlerine kızanlar, karşısındakini 'Ceyarlık yapma!' diye de ikaz ederlerdi!..

Ve diğerleri... Aynı dönemlerde, 'Mr. Spak'lı 'Uzay Yolu' ile uzayda tur attık. 'Komiser Colombo' rolünde Peter Falk, buruşuk pardösüsü, elinde purosu ve düşünceli tavrıyla karizmatik bir portre çizdi; sempati topladı, adaleti temsil etti. 'Flamingo Yolu', göz kamaştırıcı zenginlikleriyle etkiledi. 'Kökler'de, Amerika kıtasına zorla getirilip köle yapılan Afrikalıların bahtsız yaşamlarına üzüldük...

Japonların savaşçı dizisi 'Shogun'u; aile dizisi 'Küçük Ev'i; küçük bir burun hareketiyle istediğini gerçekleştiren 'Tatli Cadı' Sementa'yı; avukat 'Petroçelli'yi, 'Charlie'nin Melekleri'ni; 'Aşk Gemisi'ni; 'Zengin ve Yoksul'u; 'Görevimiz Tehlike'yi yine o dönemlerde izledik. Kendine özgü müzikleriyle de hatırladığımız bu diziler, o yıllarda kitleleri TRT ekranlarına bağlamış; dizilerle ilgili olarak, yazılı basında da pek çok haber, röportaj yer almıştı...

Bugünlerde ise, bir çok özel televizyon kanalı, kendi dizisini kendisi yaratıyor. Diziler, başlı başına bir iş kolu oldular artık. Şimdilerde her kanalın en az üç-dört dizisi yayınlanıyor ve hepsi değilse de içlerinden en az üç-dört tanesi 'izlenme rekorları' kırıyor.

Seyirci kendine en yakın diziyi bulmakta güçlük çekmiyor. Aile dizilerinin ve komedi dizilerinin yanı sıra, polisiye diziler ve 'ağa' dizileri derken, konular da giderek çeşitleniyor.

Sanatçılar açısından da, eskiye göre çok daha az film üretilen sinemanın bir alternatifi oldu televizyon dizileri... ■

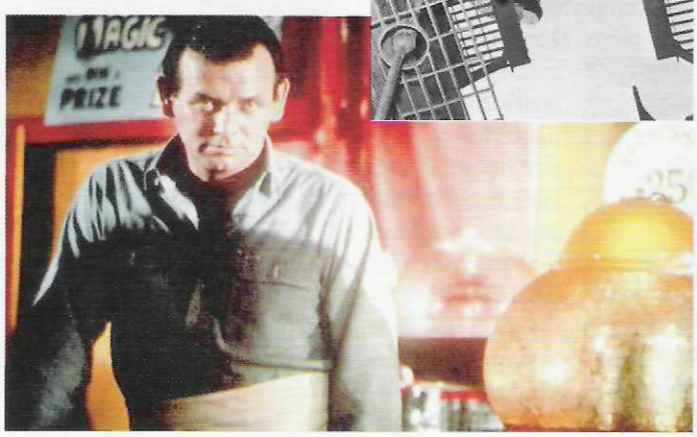
'Charlie'nin Melekleri'

"Bir zamanlar polis akademisine giden üç güzel kadın vardı. Ve muhteşem özellikleri vardı hepsinin. Ben bunları çekip aldım, şimdi benim için çalışıyorlar. Benim adım Charlie..." Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de çok sevilen 'Charlie'nin Melekleri' dizisinin her bölümü, Charlie'nin sesinden bu sözlerle başlıyordu. Kate Jackson'un canlandırdığı 'Sabrina Duncan', Jill Munroe'yu oynayan Farrah Fawcett ve Jacklyn Smith'in oynadığı 'Kelly Garret'in polisiye maceralarını konu edinen dizinin en ilginç tarafı; meşhur Cherlie'nin hiçbir zaman ortalıkta görünmemesiydi *(sağda; 'TV'de 7 Gün' dergisinin 10 Ekim 1977 tarihli 41. sayısının kapağında, dizinin yıldızlarından Farrah Fawcett)...*

Dr. Richard Kimble [David Janssen] (solda), 'Kaçak'ın her bölümünde yeni bir kaçış macerasına atılıyordu.

Geçmişten geleceğe...

Yel değirmenleri

Don Quijote'a 'direnen' yel değirmenleri, Endüstri Devrimi'nden sonra yavaş yavaş unutulur. Günümüzde ise, rüzgar enerjisine olan talep her geçen gün artıyor...

FATİH TOPTAN

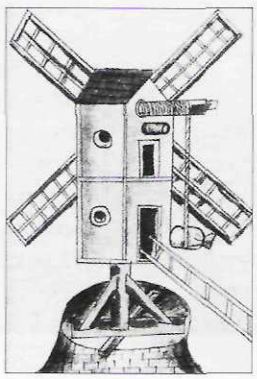
"Osırada, o ovada bulunan otuz kırk yel değirmenine rastladılar; Don Quijote onları görür görmez, silâhtarına dedi ki:

'Talihimiz olayları bizim isteyebileceğimizden de daha iyi bir şekilde yönlendiriyor. Bak şuraya, arkadaşım Sancho Panza, ileride otuz ya da biraz daha fazla azman dev var. Onlarla savaşıp hepsini öldürmek niyetindeyim, elde edeceğimiz ganimetle zenginleşmeye başlarız. Bu kötü tohumları yeryüzünden silmek hayırlı bir savaştır. Tanrı'ya büyük hizmettir.'

'Hangi devler?' dedi Sancho Panza.

'İşte şu gördüklerin,' diye cevap verdi efendisi; 'şu uzun kollu yaratıklar; kiminin kolları iki fersaha kadar varır bunların.'

'Ama efendim,' dedi Sancho, 'o görünenler dev değil, yel değirmeni; kola benzeyen şeyler de, kanatları; rüzgar onları döndürdükçe, onlar da değirmentaşını hareket ettirir...'" (Cervantes, Don Quijote, YKY, 2004)

Don Quijote (Don Kişot) -tahmin edilebileceği gibi- Sancho Panza'nın sözlerini dinlemez ve bu 'azman devlere' olanca cesaretiyle saldırır; ancak fena halde yaralanır... Yel değirmenleri, 'Don Quijote'a rağmen' varlıklarını sürdürürler. Hatta, yüzde yüz temiz ve sonsuz bir enerji kaynağı olan rüzgardan elektrik enerjisi üretilmesini sağlayan modern 'yel değirmenleri' ile, gelecekte de varlıkları süreceğe benzer. İnsa-

J. Isaackszon van Ruisdael imzalı, 1670 tarihli tabloda yel değirmeni (üstte). Don Quijote'un 1835 tarihli Fransızca baskısı için hazırlanan çizimde, Don Quijote, yel değirmenlerine karşı (en sağda). 15. Yüzyıl'a ait bir 'direkli değirmen' çizimi (sağda).

Bir Roma mozaiğinde yelkenli kayık (solda). 1923 tarihli bir Hollanda posterinde, lale toplayan kız ve arka planda yel değirmeni (en solda). 1900 tarihli bir ilanda 'Columbia Yel değirmeni' (altta).

noğlu, ağaçları deviren, barınakları uçuran bu gücün farkına çok eskilerde varır ve içinde bulundukları çağın ihtiyaçları doğrultusunda, bu güçten yüzyıllarca faydalanır...

Rüzgar gücünden ilkin yelkenli teknelerde faydalanılır. Eski Yunan ve Roma uygarlıklarında da, gemilerin yüzdürülmesi için rüzgar gücünden faydalanılır; hatta yelken takımının ayarlanmasıyla, teknenin rüzgarın yönünden farklı bir yönde de gidebileceği bilinir. Heron 'mekanik oyuncakları'nın birinde, küçük boyutlu bir 'yel değirmenini' kullanır. Yel değirmeninin bir pistonu hareket etmesi ile bir orgu çalmasını sağlayan bir mekanizma geliştirir. Ancak, Eski Yunan ve Roma uygarlıklarında 'nedense' bilinen boyutlarda bir yel değirmeni geliştirilemez...

Yel değirmenlerinin ilk olarak nerede kullanıldıklarına dair kaynaklarda çeşitli açıklamalar bulunsa da, yazılı belgelerde ilk yel değirmenlerine, 600 ile 900 yılları arasında, İran'da rastlanır. Avrupa'ya ise -yaygın görüşe göre- Haçlı Seferleri ile, 12. Yüzyıl'da götürülür. Ortaçağ Avrupa'sında, su veya rüzgar gücü, dişli çarklarla iş gücüne dönüştürülür, bu da, bilinen tahıl öğütme işinin yanı sıra, bitkisel yağ üretimi, kumaş çırpma, deri işleme ve kağıt çırpma gibi işlerde kullanılır. Yani, Endüstri Devrimi'nden önce, Avrupa'nın ilk fabrikaları, değirmenlerdir.

Yel değirmenlerine gösterilen ilginin başında, bunların çalışmaları için belli bir hızın üzerinde akan bir ırmağa gerek duymaması ve kışın suyun donması sonucu işi aksatmaması gibi etkenler vardır. Dönemin teknisyenleri, su gücüyle çalışan sistemler gibi rüzgar gücüyle çalışan yel değirmenleri tasarlamaya başlar. Ancak, burada bir sorunun çözülmesi gerekir. Su hep yanı yönde akarken, rüzgarın esiş yönü farklılık gösterir. Bu sorun, dişli ve makine donanımını ile yelkenleri taşıyan ana gövdenin, rüzgarın esiş yönüne göre rahatça döndürülebilecek şekilde, kalın ve sağlam bir ahşap direğe bindirilmesi ile çözülür. 'Direkli değirmen' olarak

'En iyi olan daima en ucuz olandır' sloganıyla 'Amerikan tipi' bir yel değirmeni ilanı (solda, ortada). Hollanda kaynaklı bir tabloda, buz tutan nehirde kayak yapanlar ve yel değirmeni (solda).

Hollanda'nın yel değirmenleri

Yel değirmenleri, toprakları deniz seviyesinin altında olan Hollanda'da, alışılmış görevlerinin yanı sıra, ülke topraklarının sular altında kalmaması için yapılan setlerin üzerinde bulunan kanallara suyun taşınabilmesi için de kullanılıyordu *(üstte; Hollanda'da bir lale bahçesi ve arka planda yel değirmeni).*

anılan bu yel değirmenleri, belki de rüzgarın genelde aynı yönden esmesi sebebiyle, böyle bir tasarıma gidilmeyen İran'daki ilk yel değirmenlerinden oldukça farklı bir hal alır.

12. Yüzyıl'ın sonlarına doğru, yel değirmenleri Avrupa'da hızla çoğalmaya başlar. Özellikle, hızlı akan ırmakların bulunmadığı yerlerde, pek çok yel değirmeni yapılır. Kışın donducu soğuklarında su değirmenlerinin etkili olarak kullanılamadığı Kuzey Avrupa düzlükleri için de yel değirmenleri ideal hale gelir. Yel değirmenlerinin kârlı hale gelmeleri, Papa III. Celestine'in de gözünden kaçmaz ve Papa, yel değirmenlerini vergiye bağlar.

15. Yüzyıl'ın başlarında ise, yel değirmenlerinin gelişiminde yeni bir aşama kaydedilir. 'Kule değirmenler' olarak anılan bu yel değirmenlerinde, taşlar ve dişli donanım sabit bir kuleye yerleştirilir. Kule üzerinde, çarkı taşıyan ve istenildiğinde bir yuva üzerinde hareket ettirilerek çarkın rüzgarın estiği yöne döndürülmesini sağlayan hareketli bir kısım bulunur.

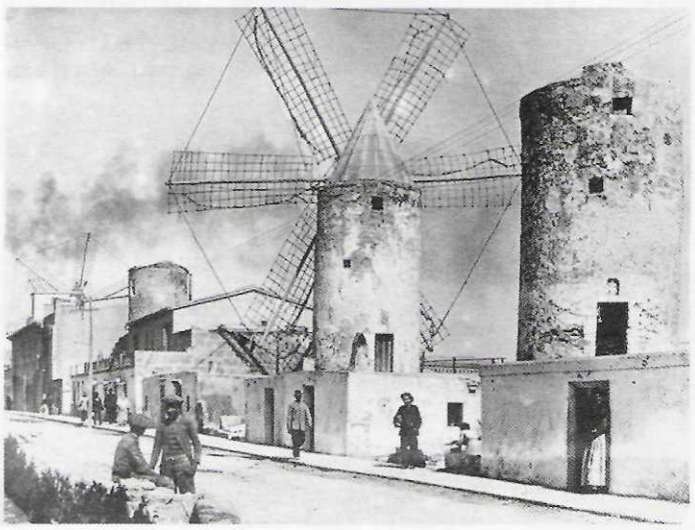
Yel değirmeninin, rüzgarın esiş yönüne göre çevrilmesi eski bir sorundur ve bu önceleri direkli değirmenlerle giderilmeye çalışılmıştır. Ancak, hem direkli değirmenlerde, hem de ondan sonra geliştirilen yel değirmenlerinde, bu işlem elle yapılır ve tabii ki, bu çok verimli bir iş değildir. 1745'te, Edmund Lee'nin, kuyruk fanını geliştirmesiyle buna da bir çözüm bulunur. Kuyruk fanı, rüzgar yön değiştirdiğinde, çark sisteminin tekerlekler üzerinde, rüzgarın yönüne dik oluncaya kadar hareket etmesini sağlar.

1772'de, İskoç Andrew Meikle, geliştirdiği yaylı kanat sistemiyle, yel değirmenlerinin kanatlarının istenilen güce göre ayarlanabilmesini sağlar. Meikle, yelken bezinden yapılmış kanatların yerine, jaluziye benzer bir biçimde çalışan menteşeli kepenkler kullanır ve böylece, yel değirmeni çalışmaya başlamadan önce, istenilen güce göre kanatlar ayarlanabilir. 1789'da ise, Stephen Hooper, kepenk yerine silindirik panjurlar kullanır ve yel değirmeni çalışırken de panjurların ayarlanabilmesini sağlayan bir kumanda sistemi geliştirir. William Cubbit de,

İspanya'nın Palma de Mallorca kentinde, sokak boyunca dizili yel değirmenleri (sağ altta).

1910 tarihli bir fotoğrafta, Fransa'da su *pompalamada* kullanılan bir çelik yel değirmeni.

Şeker kamışı tarlasında çiftçiler ve arkalarında bir yel değirmeni (solda). İngiltere'nin kuzey Leverton bölgesinde, nükleer güç santrali ve yel değirmeni (sol altta).

1807'de, Meikle'ın menteşeli kepenkleri ile Hooper'ın kumanda sistemini birleştirerek 'patent kanadı'nı icat eder. Cubbit'in sisteminde, zincire asılı ağırlıklar değiştirilerek kanatların bir şemsiyeyi açıp kapatır gibi hareket ettirilmesi sağlanır...

1854'te, Daniel Halladay, Ellington'da, 'Amerikan tipi' olarak anılan ilk yel değirmenini yapar. Halladay'in, rüzgar yönü yönlendiricili ve dairesel çok kanatlı yel değirmeni ve daha sonra 1883'te Stuart Perry tarafından geliştirilen çelik yel değirmeni, ABD'de büyük ticarî başarı kazanır. 'Amerikan tipi' olarak anılan bu yel değirmenleri, ABD'de özellikle su pompalama işinde çokça kullanılır.

Yel değirmenlerinin kullanım alanında, 19. Yüzyıl'ın sonlarına doğru Danimarka'da, büyük bir yenilik yaşanır. Bahsettiğimiz yenilik, yel değirmenlerinin elektrik üretiminde kullanılmasıdır. 1890'da, aslen meteorolog olan Danimarkalı profesör Poul la Cour, patent kanatlar ve bir kule üzerine yerleştirilmiş çift kuyruk fanı kullanarak inşa ettiği yel değirmenleriyle elektrik üretmeye başlar. Bundan kısa bir süre sonra, ABD'de de, rüzgar enerjisini elektrik enerjisine dönüştüren küçük çaplı girişimlerde bulunulur. Ancak sonraları, fosil yakıtların daha ucuz olması ve çevre kirliliğinin en azından bugünkü seviyelerine ulaşmamış olması sebebiyle, yel değirmenlerinden elektrik elde etme çalışmaları geri plana itilir. Bu ilgi, 1970'lerde, petrol krizi sebebiyle yeniden artar ve çok sayıda rüzgar türbininden oluşan 'rüzgar çiftlikleri' yapılmaya başlanır.

Rüzgar enerjisi, özellikle 1990'lardan itibaren, başka bir boyutuyla yeniden gündeme gelir. Bu yıllarda iyiden iyiye hissedilmeye başlanan küresel ısınmanın sebebi, büyük oranda fosil yakıtlardır ve rüzgar enerjisi, hem yenilenebilir olması hem de elektrik üretimi sırasında herhangi bir atık çıkarmadığı için, özellikle çevreye duyarlı kişiler tarafından sahiplenilir.

Uzmanlar yıllardır, Türkiye'de de önemli bir rüzgar potansiyeli olduğuna dikkat çekiyorlar. Geçtiğimiz günlerde Avrupa Rüzgar Enerjisi Derneği ve Greenpeace tarafından hazırlanan raporda da, rüzgar potansiyeli bakımından Avrupa ikincisi olan Türkiye'nin, üretim bakımından son sıralarda yer aldığına vurgu yapılıyor. Dünyada da, rüzgar enerjisi kullanımı henüz potansiyelin çok çok altında bulunuyor.

Ne dersiniz, eğer Don Quijote, çevre sorunlarının günden güne arttığı bu yıllarda yaşamış olsaydı, düşman olarak yine yel değirmenlerini mi seçerdi? ■

1890'da, Poul la Cour *(sağda; eşi Christine ile)*, patent kanatlar ve bir kule üzerine yerleştirilmiş çift kuyruk fanı kullanarak inşa ettiği yel değirmenleriyle, elektrik üretmeye başlar.

Uzaya çıkan ilk kadın

Valentina Tereşkova

Bir tekstil işçisi olan Valentina Tereşkova, tutkularının peşine düşer ve tutkuları onu uzaya kadar götürür...

FATİH TOPTAN

Amerikalılar, 2 yıl önce, inişine kısa bir süre kala parçalanan Columbia uzay mekiğinden sonra uzaya fırlatılacak ilk mekik olan ve bu satırların yazıldığı sıralarda fırlatılışı bir kez daha ertelenen Discovery uzay mekiğinin fırlatılışını bekliyor. Discoveriy'nin komutanlığını, 1999'da bu görevi üstlenen ilk kadın olan Eileen Collins üstleniyor... Peki, ya uzaya çıkan ilk kadın kimdi?..

SSCB'nin, 1957'de, dünyanın ilk yapay uydusu 'Sputnik-1'i fırlatmasıyla uzay çağı 'resmen' başlar. Hemen bir sonraki yılın başlarında da, ABD, ilk yapay uydusunu yörüngeye oturtur. Böylece, ABD ile SSCB arasında bir uzay yarışı başlar. Sovyetler, 12 Nisan 1961'de, bir 'inanılmazı' daha gerçekleştirir ve uzaya ilk kez insanlı bir uzay aracı gönderir. 'Vostok 1' adlı uzay aracıyla uzaya çıkan ilk insan olma 'şerefine' erişen

Valentina Tereşkova (üstte), **uçuş hazırlıkları sırasında, uzayda beslenme çalışması yapıyor** (en üstte).

kişi, Pilot Binbaşı Yuri Gagarin olur. Bu müthiş olayı izleyip etkilenenlerden biri de, paraşütçülüğe meraklı genç bir tekstil işçisi olan Valentina Tereşkova'dır...

Valentina Tereşkova, 6 Mart 1937'de, şimdi Rusya sınırları içinde bulunan Yaroslavl bölgesindeki Maslennikovo'da dünyaya gelir. II. Dünya Savaşı sırasında yaşamını kaybedecek olan traktör şoförü Vladimir Tereşkov ile, tekstil işçisi Elena Fyodorovna Tereşkova'nın üç çocuğundan ikincisidir. 1945'te okula başlar. 1953'te okuldan ayrılarak tekstil fabrikasında çalışmaya başlasa da, eğitimine dışarıdan, mektuplar yoluyla devam eder.

Tekstil fabrikasında çalışmaya devam ederken, fabrikanın Komsomol'una (Genç Komünistler Birliği) katılır. Ancak, bir tutkusu daha vardır, paraşütçülük... Yaroslavl'daki yerel havacılık kulübüne katılır ve paraşütle ilk atlayışını, 22 yaşındayken, 21 Mayıs 1959'da yapar. Ardından, tekstil işçileri paraşüt kulübünü kurar ve ilk başkanı olur. Bu uğraşı sırasında, Komsomol'daki çalışmalarını da ihmal etmez ve 1961'de yerel Komsomol sekreterliğine getirilir.

Valentina Tereşkova'nın yaşamında bunlar olurken, Sovyetler, ABD ile olan 'uzay yarışı'nda, farklı bir 'atak' yapmayı düşünür. Uzaya ilk insanın gönderilmesinin ardından, bu kez de uzaya ilk kez bir kadının gönderilmesi kararı alınır. Önseçim sonucu yapılan elemelerle, 16 Şubat 1962'de, eğitim için seçilenler arasında, Valentina Tereşkova'nın yanı sıra, üçü paraşütçü ve biri pilot olmak üzere, toplam beş kişi kalır.

Yerçekimsiz uçuş, izolasyon ve merkezkaç testleri ile tam 120 paraşüt atlayışını içeren eğitime, beş adayın hepsi katılır. Roket teorisi ve uzay gemisi mühendisliği gibi konularda zorlansa da, fiziksel testlerde üstün başarı gösteren Valentina Tereşkova, uzaya çıkan ilk kadın olmak için hazır hale gelir...

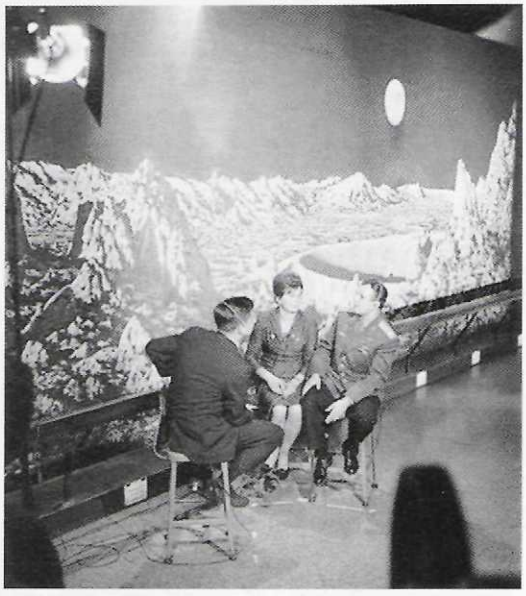

Valentina Tereşkova, Valeri Bikovski'yi taşıyan 'Vostok 5'ten iki gün sonra, 16 Haziran 1963'te, 'martı' kod adıyla ve 'Vostok 6' uzay aracıyla uzaya fırlatılır. Tereşkova, sonradan açıklanan bilgilere göre, 'psikolojik istikrarsızlık' sebebiyle beklenen performansı gösterememiş ve bu sebeple, önceden Tereşkova'nın, uzay aracının kontrolünü alması planlanmışken, buna izin verilmemişti. Ancak, buna rağmen, Valentina Tereşkova, yaklaşık üç gün (70 saat 50 dakika) uzayda kalır ve bu süre içinde,

22 Haziran 1963: Valentina Tereşkova ve Valeri Bikovski, Kruşçev ile, Kızılmeydan'daki 'Hoşgeldin' kutlamalarında (solda). Tereşkova, Vostok 6'dan geçilen bu televizyon görüntüsünde gülümsüyor (sol altta).

16 Ekim 1963: Yuri Gagarin ve Valentina Tereşkova, New York'ta, bir televizyon röportajında (üstte). 1963 tarihli bir Demokratik Alman Cumhuriyeti pulunda Vostok 5 ve Vostok 6'nın uçuşları (solda). Valentina Tereşkova, eşi Andrian Nikolayev ve kızları Elena ile (en solda).

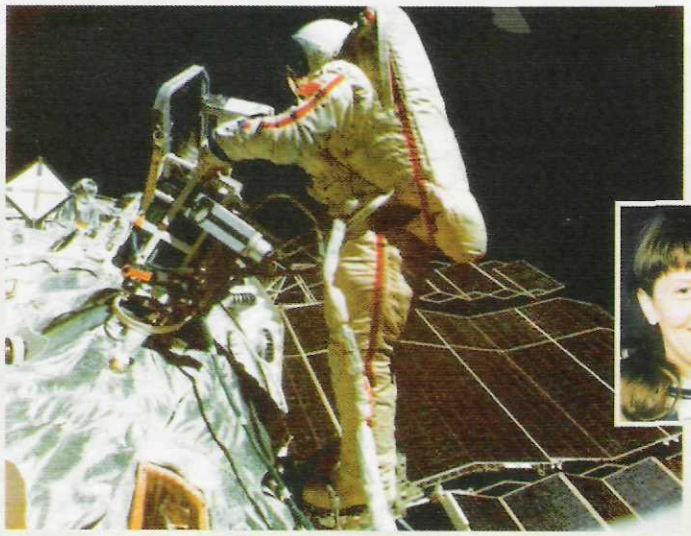

Tereşkova Vostok 6'da (sağda).

dünyanın etrafını 48 kez dolaşır; yani toplam 1.200.000 mil yol kat eder. 19 Haziran'da dönüşünde, 6 bin metre yükseklikte aracından çıkarak, paraşütle Kazakistan yakınlarındaki Karaganda'da yere iner. Valeri Bikovski de, 8 gün uzayda kalması planlanmasına rağmen, teknik problemlerden ötürü, Valentina Tereşkova'dan kısa bir süre sonra dünyaya iner.

Sonraki yıllarda, uzayda geçirdiği bu üç gün içinde, uzay aracında sıkıntılı anlar da yaşadığını ve iniş sırasında burnunu kötü bir biçimde çarptığını anlatacak olan Valentina Tereşkova, görevine olan arzusunun yanında risklerin de farkında olduğunu, ancak görevini başarıyla tamamladığını, kadın ve erkeklerin uzayda birlikte çalışabileceklerini gösterdiğini söyleyecektir...

Dönüşlerinin ardından, Valentina Tereşkova ve Valeri Bikovski'ye Kızılmeydan'da bir karşılama töreni düzenlenir. 22 Haziran'da, Kremlin'de 'Sovyetler Birliği Kahramanı' unvanını ve 'Lenin Nişanı'nı alır. Tereşkova, ileride 'Lenin Nişanı'nı bir kez daha alacak; bunun yanında, Birleşmiş Milletler Barış Altın Madalyası, Joliot-Curie Altın Madalyası gibi çeşitli uluslararası ödüllere de layık görülecektir.

Uzay yolculuklarında kadınlar

Valentina Tereşkova'nın ardından 19 yıl boyunca uzaya bir kadın gönderilmez. 1982'de, 34 yaşındaki Sovyet kozmonot Svetlana Savitskaya, uzaya çıkan ikinci kadın olur *(üstte; uzay yürüyüşünde)*. Sovyetlerin bu alanda sıkı bir yarışta olduğu ABD ise, Sovyetlerden tam yirmi yıl sonra, yine bir Haziran gününde, 18 Haziran 1983'te uzaya bir kadın gönderir. Bu 'şanslı' isim Sally Ride'dır *(sağda, üstte)*.

Stanford Üniversitesi'nde fizik dalında doktora yapan Ride, 1978'de kabul edildiği astronotluk eğitimini bir yıl sonra tamamlar ve 1983'te, Challenger uzay mekiği ile uzaya çıkan ilk ABD'li kadın olur. Ride, Ekim 1984'te Challenger uzay mekiği ile bir kez daha uzaya çıkar.

1999 yılının Temmuz ayında ise, kadınların uzay yolculuklarında tarihe bir diğer önemli not düşülür. Amerikalı astronot Eileen Collins, Columbia uzay mekiğinin kumandanlığını üstlenerek, tarihte bu görevi yapan ilk kadın olur. 1956 doğumlu Collins, 15 Mayıs 2005'te fırlatılması planlanan, ancak teknik aksaklıklar sebebiyle bu satırların yazıldığı an itibarıyla fırlatılışı Temmuz ayına ertelenen Discovery'nin de komutanı...

Şimdiye kadar yapılan uzay yolculuklarında meydana gelen

Valentina Tereşkova, 3 Kasım 1963'te, 1962'de, uzaya çıkan üçüncü Sovyet kozmonot olan ve 96 saat içerisinde dünyanın etrafında 64 tur atarak uzayda kalma rekoru kıran Andrian Grigoryeviç Nikolayev ile, Moskova'da evlenir. O zamanlar, Sovyet uzay programındaki kozmonotlar arasında bekar olanlar, sadece Valentina Tereşkova ve Andrian Grigoryeviç Nikolayev'dir. İddialara göre, biraz da onları birbirlerine yakıştıranların etkisi altında kalarak evlenmişlerdir. Söylentileri haklı çıkarır mı bilinmez, ancak çift, 1982'de boşanacaktır...

Düğünlerine Kruşçev'in yanı sıra, Polit Büro üyeleri ve Sovyet uzay programının liderleri de katılır. Bir yıl sonra kızları Elena dünyaya gelir. Elena, çok özel bir bebektir; çünkü, annesi ve babası uzaya çıkmış olan ilk insandır. Bunun Elena'ya tıbben kötü etkilerinin olabileceği ihtimaline karşı, doktorlar tarafından bazı tıbbi gözlemler yapılır; ancak Elena'da herhangi bir hastalık belirtisine rastlanmaz.

Tereşkova'nın, geçtiğimiz yıl kalp krizi sonucu yaşamını yitiren eşi Andrian Nikolayev de (üstte; Tereşkova ile bir roket modelinin önünde) **'Vostok 3' ile 1962'de uzaya çıkan üçüncü Sovyet kozmonot olmuştu. Tereşkova kızıyla birlikte** (sol üstte).

Valentina Tereşkova, 1964'te, yarım bıraktığı eğitimine Zhukovskiy Askerî Hava Akademisi'nde, 1969'a kadar devam eder. Bir daha uzay yolculuğu yapmaz, ancak SSCB'de çeşitli politik görevler üstlenir. Komünist Parti'nin önde gelen üyelerinden biri olur. Pek çok uluslararası organizasyonda Sovyetler Birliği'ni temsil eder. Bunların yanında, Sovyetler Birliği'nde, cinsiyetler arasındaki eşitliğin sembolü olarak, çeşitli uluslararası kadın organizasyonlarında da Sovyetler Birliği'ni temsil eder...

Uzay araştırmaları bugün de olanca hızıyla devam ediyor. Bu çalışmalar ileride neler getirir, insanoğlunun merakla beklediği 'Uzayda hayat var mı?' sorusuna beklenen yanıt gelir mi, bunu zaman gösterecek... Ancak, Valentina Tereşkova; Yuri Gagarin, Neil Armstrong gibi uzay çalışmalarının 'ilk' isimleriyle birlikte hep hatırlanacak... ■

iki önemli kazada dört kadın yaşamını yitirdi. 1986'da Challenger uzay mekiği, havalandıktan kısa bir süre sonra havada infilak etti. Mekikte yaşamını kaybeden yedi kişi arasında, 1978'de, Sally Ride ile birlikte astronotluk eğitimine başlayan Judith A. Resnik ile Sharon Christina McAulife de *(altta)* bulunuyordu. Diğer kayıplar ise, 2003'te, inişine sadece 16 dakika kala havada infilak eden Columbia uzay mekiğindeki yedi kişiden ikisi olan Kalpana Chawla ve Laurel Clark oldu.

Geçmişten günümüze, hep aynı telaş...

Genç ve güzel kalmak

Bir zamanların güzellik kremlerinin ilanları ile günümüzün kozmetik ürünlerinin tanıtım mesajları, hep aynı noktada buluşuyor: Genç ve güzel kalmak...

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

İnsanoğlunun genç ve güzel kalma arayışı, hep süregelmiş. Gençlik ve güzellik için en çok çaba harcayanlar da kadınlar olmuş. Bugün de durum aynı. Kozmetik ürünlerinin hedef kitlesinin kadınlar olduğu düşünülürse, bu tespit pek yanlış sayılmaz... Ancak bu yazı, kadınlara gençlik ve güzellik kazandıran kremler ya da bin bir çeşit kozmetik ürünler üzerine değil; konumuz ilanlar...

1940'lı yılların ilanlarıyla günümüzün ilanları arasındaki benzer noktalara dikkat çekmek istedik bu yazıda. Elbette o dönemin ilan tasarımıyla günümüzün ilan tasarımı arasında çok önemli farklar var. Şimdi görsellik önde, yazılar ise öz ve ikna edici... Ancak 'mesaj' aynı: "Bu kremi kullanarak en kısa zamanda -7 gün genç ve güzel bir cilde kavuşacaksınız!"

Cemil Cahit Cem'in 1941 baskılı 'Güzel Kadın' isimli kitabı (sağda). Krem Metamorfoz'un 1938 yılındaki ilanı: 'Yüz buruşuklarını ve sivilceleri kat'iyyen izale eder' (en sağda).

Cemil Cahit Cem'in 1941'de yazdığı 'Güzel Kadın' adlı kitaptan birkaç satır aktararak başlayalım yazıya: "Bugünün kadınlığına yeni ne öğretebiliriz ki... Günümüzün kadınlığı, yarım asır evvelki hemşirelerini fersah fersah gerilerde bırakmış bulunuyor. Artık kadınlarımız, yaşla başla da ihtiyarlamıyorlar. Bugünün kadını, ne zaman ihtiyarlamağa karar verirse o zaman ihtiyarlıyor."

Gelin, zaman içinde küçük bir yolculuğa çıkarak gençlik ve güzellik kremleri ilanlarına bir göz atalım... İlk durağımız, 1970'li yıllara kadar ülkemizin en tanınmış kremlerinden biri olan eczacı Edhem Pertev'in ürettiği 'Krem Pertev' ilanı... 1940'ta yayınlanan "Bu Kremi Tecrübe Ettiniz

mi?" başlıklı Krem Pertev ilanı şöyle devam ediyor: "Çiçeklere tazelik ve hayat veren şebnemler gibi bu krem de sabah ve akşam yüzünüze gençlik ve teravet bahşeder. Gündüz kullanıldığı takdirde cildi haricî tesirattan korur. Gece siz uyurken cilde nüfuz ederek guddelerini canlandırır, gıdalandırarak besler, cildi gererek düzgünleştirir. 40 senelik bir tecrübe mahsülü olan Krem Pertev'i siz de tecrübe ediniz."

Sırada, aynı yıl yayınlanan bir başka ilan var... Dünyaca ünlü Tokalon Kremi'nin ilanı, "Bir Kere de Siz Tecrübe Ediniz!" başlığını taşıyor. O dönemin ilanlarının ortak özelliği, bu ilanda da görülüyor. Şimdiki gibi sürekli yenilenmiyor ilanlar, aynı metin uzun yıllar kullanılıyor.

Tokalon Kremi ilanlarında da hemen hemen aynı metin ısrarla kullanılmış: "Viyana Üniversitesinin Tıb Profesörü Dr. Karl Stejskal tarafından keşif ve genç hayvanların derilerinden istihsal edilen Biocel gibi harikulâde bir maddeyi havi bulunan pembe renkli Tokalon kremini kullananlar onun sihramiz tesirine hayrandırlar."

Günümüzün güzellik kremlerinin ilanları da ihtiyarlamaya, yüzlerdeki kırışıklıklara karşı pürüzsüz ve taptaze bir cilt vadeden metinler içermekteler; ancak metinler o zamanlar olduğu gibi neredeyse bir mektup uzunluğunda değil, kısa...

Biz yine 1940'lı yıllara geri dönelim... Tokalon Kremleri'nin 1946'da yayınlanan bir ilanı, "Kat'iyen İhtiyarlamıyan Kadının Sırrı" başlığını taşıyor. İşte, ihtiyarlamamanın sırı: "45 yaşında olduğu halde yüzünde hiçbir çizgi, hiçbir buruşuğu yoktur. Açık, yumuşak ve bir genç kızınki gibi kusursuz bir cilt, âdeta bir harika denebilir. Fakat bunun fenni bir izahı vardır. İşte, bu, Viyana Üniversitesi Profesörü Dr. Stejskal'ın şayanı hayret keşfi olan 'Biocel'in neticesidir. 'Biocel' her yumuşak ve kusursuz cild için elzem olan gençleştirici kıymetli ve tabii unsurdur. (...) On yaş daha genç görününüz ve öyle de kalınız. Yüzünüzün zayıflamış adalelerine nihayet veriniz. Bu çirkin tenden kurtulunuz. Mektepli kız olduğunuz zamanki taze, sıkı yanaklarınızı ve tatlı güzelliğinizi iktisap ediniz."

Tokalon Kremi'ni beğenmeyip parasını geri almış olan var mıdır, bilemiyoruz... Ancak Tokalon Kremleri'nin verdiği ilanların çok dikkat çektiğinden eminiz. Nasıl dikkat çekmesin ki... İşte, Tokalon ilanlarından ilginç bazı başlıklar: "Yarın, bugünden daha genç olacaksınız...", "Niçin siz de genç ve güzel görünmiyesiniz?", "Zevcim gözlerime inanamıyor ve 10 yaş daha genç göründüğümü söyliyor"... ■

Havilland Kremi'nin 1955'teki bir ilanının başlığı: 'Güzelliğin Yaşı Yoktur!' (üstte). Çeşitli boyutlardaki kutu ve tüplerde satışa sunulan ve ülkemizde en çok kullanılan kremlerden biri olan Krem Pertev'in 1940 yılındaki ilanı (sol üstte). 'Tokalon' kremlerinin 1940'taki (solda) ve 1946'daki (en solda) ilanları.

◆ Hazırlayan: Lale Uçan
laleucan@yahoo.com

Kocasını annesine terk etti...

Saadet Hanım'ın başına gelenler...

'Kocasını annesine terk etmeyi vazife bilen Saadet Hanım' (sağ üstte).

'Resimli Haftalık'ın muhabiri, 'kızının kocasını elinden alan ve yuvasını bozan hain annenin' hikâyesini 'tedkîke değer' bulur ve talihsiz kadının başından geçenleri ilk ağızdan dinler...

"Kızının kocasını seven bir kadının hisleri, benim için çok tedkîke değer bir zemin idi. Bu havâdisi gazetelerde okuduğum zaman, bu kadını bulmak ve kendisine izâfe edilen bu cinâyet hakkında fikrini almak istedim. Tesâdüf beni, kızının kocasını elinden alan kadınla değil, kızıyla buluşturdu... Kendisini Kadıköy'de, Yeldeğirmeni'nde oturduğu odanın sessizliği içinde, masum yavrucuğu ile uğraşırken gördüm. Kolları arasında sıktığı yavrusu, kendisi gibi güzel bir çocuktu. Küçücük kollarını annesinin boynuna sarmıştı...

- Hanım efendiciğim, maceranızı vaad ettiğiniz gibi sizin ağzınızdan dinlemek isterim...

- Başımdan geçen macera, bence bir hâdise değil, bir vazife idi. Hayatta her şeyin bir imkânı vardır. Beni büyüten, nihâyet bu yaşıma getiren vâlideme karşı bir vazîfe yapmam lâzım geldi. Mâdem ki teferruat istiyorsunuz, pek kısa olmak şartı ile size nakledeyim:

Babam çok genç vefât etti. Annem bana karşı çok müşfikti. Ben de ona âdeta şefkatten ziyâde korku ile karışık bir hürmet besledim. Annem, ibtidâi tahsili bitirdikten sonra beni dikişçilik tahsil etmek üzere Hıristiyan bir madamın yanına götürdü. Vâlidem, takriben bundan 2-3 sene evvel, evlenmek zamanım geldiğini söyleyerek, beni şimdi elimden giden kocama vermek istemişti. Zevcim, genç ve yakışıklı idi. Onu bir çılgın gibi sevdim...

Günler geçti, aylar gitti, ben ona daha ziyâde yaklaştım. Onun da beni sevdiğine emindim. Evlendiğimin senesi, işte şu gördüğünüz çocuk ol-

Sivas Hamidiye Sanayi Mektebi'nde, Terzi Sınıfı Şâkirdânı *(Servet-i Fünûn, No.795/ 1898, S.229)*

du. Artık birbirimize ebediyen bağlı kalacaktık. Ansızın, yanlış istikâmette esen rüzgâr ocağımın ateşini söndürdü. Kocam benim en ehemmiyetsiz kusuruma varıncaya kadar görüyor; beni azarlıyordu. Annem de ona hak vererek beni hırpalıyordu. Ben hiç bir şeyden şüphe etmiyordum...

Annemin kocam hakkındaki müdâfaalarının kavgaya mahal vermemesi için Erenköy'üne gitmiştim. Sokaktan bir parça geç gelmiştim. Kapı tesâdüfen açık kalmıştı. İçeri girdim ve yukarı kata çıktım. Bilmediğim, meçhûl bir kuvvet, beni annemin odasına sürüklüyordu. Yürüdüm; odanın kapısından annemin kahkahaları aksediyordu. Kocamın sesi de geliyordu. İlk önce tabî bir mana veremezdim. Belki oturuyorlar ve gülüyorlar, dedim. Birden bire kapıyı açarak içeriye daldım. Odaya girmemle çıkmam bir oldu. Bu ağır hâdise karşısında irâdemi kaybetmiştim. Kocamın, annemin kollarından çekerek öpmek isteyen hayali bir türlü gözlerimden gitmiyordu... Annem kocamı seviyordu, kocam da onu seviyordu. O halde; fedâ edilmesi gereken aşk, benim zavallı yaralı kalbime gömülen masum aşktı. Sevgilimi ona bıraktım. Bu karışık aşk mücâdelesinden, elleri ve kalbi boş olarak çıktım...

O akşam, nihâyet kocam süt dökmüş kedi gibi yanıma geldi; 'Saadet, sen yanlış fikre kapıldın' dedi. Devam etmesine meydan vermedim. Kızını feda edebilen bir annenin yanında, karısını feda eden bir kocayı kabahatsiz buluyorum. Ertesi gün çocuğumu alarak evimi terk ettim. Yani, kocamı anneme bırakarak çocuğumla beraber evden ayrıldım... ”

(Resimli Haftalık, No.12 / 1921, S.7)

HARB MECMUASI'NDAN BİR FOTOĞRAF

Bir keşif kolumuz, düşman süvâri keşif kolunu, toplu ve muvaffâk ateşleriyle kaçırtırken...

(Harb Mecmuası, Sayı 9/ Mayıs 1913)

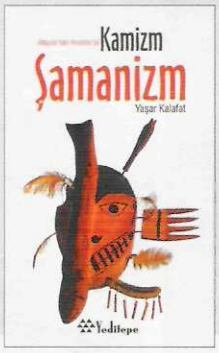
Almanya'nın en güzel erkeği seçildi...

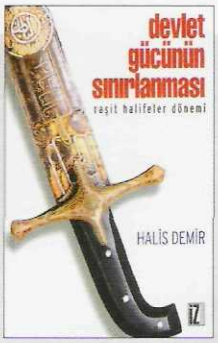
Güzel kadın müsabakaları devam edip giderken, bir Alman mecmuası 'en güzel erkeği' aramaya karar vermişti. Bu maksatla, bütün okurlar kendilerinin veya dostlarının resimlerini göndermeye davet edilmişlerdi. Bu garip müsabaka için 5 bin 670 resim gönderilmiştir. İntihâb edilecek güzel erkek, hatt-ı zâtında mutlaka güzel olmayacak, bugünkü Alman kadınının tercih ettiği erkek tipini temsil edecekti. Birinciye 'altın elma' ile 500 Mark, ikinciye 300 Mark, üçüncüye 100 Mark verilecekti... Alman kadını, resmini yayınladığımız bu erkek numûnesini neden tercih etmiştir? Bunu hakkıyla anlamak için, evvelâ bu numûneye birincilik şerefini veren Alman kadınının ruhunu okumak lâzımdır. Güzel denilen bu insan numûnesinin, her yerde aynı sûrette telakkî edilemeyeceğine şüphe yoktur. Bu resim sahibi, şark kadınının nazarı önünde, güzel şöyle dursun, çirkin bir erkektir. Pek soğuktur; sivri burunlu ve oldukça iri kulaklıdır. Aynı şahıs, Fransız ya da İspanyol kadınının nezdinde de bir para etmez. Şarka gelince, bî şüphe yüzüne bakan bile olmaz...

(Aylık Mecmua, No. 4/1926, S.5)

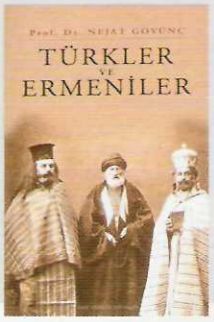
Şamanizm
Altaylar'dan
Anadolu'ya
Yaşar Kalafat
Yeditepe Yayınları,
Ekim 2004, İstanbul

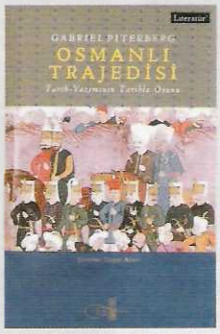

Devlet Gücünün
Sınırlanması
Raşit Halifeler
Dönemi
Halis Demir
İz Yayıncılık,
2004, İstanbul

Türkler ve
Ermeniler
Prof. Dr. Nejat
Göyünç
Yeni Türkiye
Yayınları, Şubat
2005, İstanbul

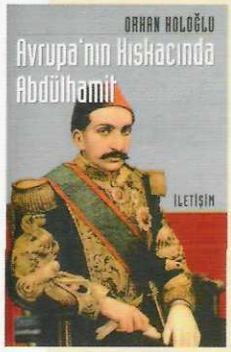

Osmanlı Trajedisi
Tarih Yazımının
Tarihle Oyunu
Gabriel Piterberg
Literatür Yayınları,
2005, İstanbul

Türk Devrimi ve
İstikbali
Vladan Georgevitch
(1897'de Sırbistan
Başbakanı)
İletişim Yayınları,
2005, İstanbul

Koloğlu'nun kitapları: Abdülhamid ve sonrası

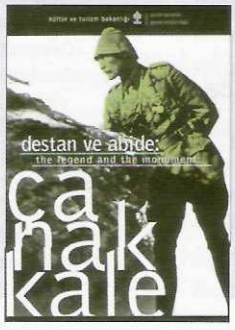

İlk baskısını yine İletişim Yayınları arasında yapan (1998) "Avrupa'nın Kıskacında Abdülhamit" kısa sürede tükenmişti. Orhan Koloğlu'nun bu ilginç ve kapsamlı araştırmasının şimdi ikinci baskısı karşımızda. Koloğlu, 33 yıllık Abdülhamid iktidarının bilançosunu çıkarırken, hem padişahın içeride ve 'dışarıda' uyguladığı yönetim politikalarını ele alıyor hem de, Avrupa'nın bu dönem zarfında Abdülhamid'e karşı izlediği saldırı taktiklerini ortaya koyuyor. Orhan Koloğlu'nun yine şu sıralar yayımlanan bir başka kitabı da, "1908 Basın Patlaması" (BAS-HAŞ), Abdülhamid sonrası dönemin yani İkinci Meşrutiyet'in gündeme getirdiği bir olayı inceliyor: 33 yıllık bir sansür ve suskunluk döneminin ardından gelen basın patlamasını...

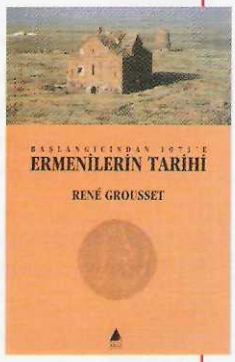
Çanakkale tanıklıkları

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Nisan 2005'te yayımladığı kitaplardan biri de, 'Destan ve Abide: Çanakkale' adını taşıyor. Bakanlığa bağlı Güzel Sanatlar Müdürlüğü'nün Genelkurmay ATASE Başkanlığı ile birlikte yürüttüğü çalışma sonucu şekillenmiş kitapta, bugüne kadar yayımlanmamış bazı fotoğrafların yanı sıra, esir askerlerin ilginç tanıklıklarına da yer verilmiş. Tabii ayrıca, Çanakkale Savaşları'nın Kerevizdere, Seddülbahir, Kanlısırt, Arıburnu gibi kritik mevzilerinde savaşmış askerlerimizin kahramanlık öyküleri ve tanıklıkları da kitabın önemli bir bölümünü oluşturuyor.

Batılı tarihçilerin Ermenilere bakışı

Altı ciltlik 'Haçlı Seferleri ve Kudüs Frank Krallığı' adlı kitabı ve 'Journal Asiatique' dergisindeki çalışmalarıyla, 1920'lerin ortalarından 1950'lere kadar, Batı dünyasında René Grousset (1885-1952) adı, Doğu kültürleri ve Ortaçağ tarihi konularında öne çıkan bir isim oldu. 1946'da Fransa Bilimler Akademisi üyeliğine de seçilen Grousset'nin Ermeni milletine olan sempatisi, bilinen bir gerçektir. Yazarın bu bakış açısıyla kaleme aldığı geniş kapsamlı "Başlangıcından 1071'e Ermenistan'ın Tarihi" adlı çalışması, Aras Yayıncılık tarafından Mart 2005'te, 'Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi' başlığıyla Türkçe'ye çevrilerek basıldı. Kitap, Anadolu'ya ve Ortadoğu'ya Batı'nın 'resmî bakış açısını' gözler önüne seriyor.

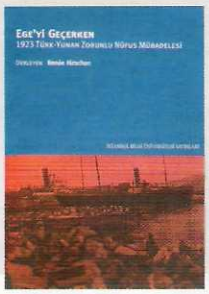

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Bir Anlık Gecikme
[Abdülhamid'e suikastın romanı]
Reha Çamuroğlu
Everest Yayınları, Mayıs 2005, İstanbul

Ege'yi Geçerken
1923 Mübadelesi
Derleyen: Renée Hirschon
İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mart 2005

Fethullah Gülen Okulları
Orta Asya'da İslâm Misyonerleri
Bayram Balcı
İletişim Yayınları, 2005, İstanbul

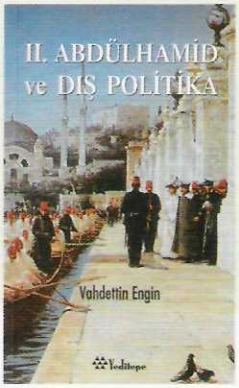
Mehmet Nadir'in yazıları

İstanbul Erkek Lisesi'nin tarihçesi, Popüler Tarih'in Şubat 2005 sayısında yer almıştı. Bugünlerde de, İstanbul Erkek Liseliler Vakfı, okulun kurucularından ünlü matematikçi Mehmet Nadir Bey'in, 1895 yılı gazete ve dergilerinden yayımlanmış eğitim ve öğretime ilişkin yazılarını bir araya getirip yayımladı. Sabri Koz ve Enfel Doğan'ın günümüz Türkçe'sine uyarlayarak düzenledikleri bu yazılar, Boyut Yayın Grubu'nun kitapları arasında "Terbiye ve Ta'lîm-i Etfâl [Çocukların Eğitim ve Öğrenimi] başlığı altında basıldı.

Abdülhamid'in dış politikası

Prof. Dr. Vahdettin Engin'in Yeditepe Yayınevi tarafından yayımlanan son kitabı 'II. Abdülhamid ve Dış Politika', hem 70-80 sayfalık bir bölümde, Abdülhamid'in imparatorluğun dış politikasında izlediği çizginin ana hatlarını ve ayrıntılarını ortaya koyuyor, hem de tam 140 sayfalık bir bölümde, bu konudaki belgeleri sıralıyor. İlgili oldukları devletlere göre tasnif edilmiş bu belgeler, padişahın hususi iradelerinden oluşuyor. Söz konusu iradeler, II. Abdülhamid'in özgün düşüncelerini yansıtan önemli belgeler...

Osman Saffet'in enstantaneleri

Herkes genelde, 'Osman Arolat' der; ama ben hep 'Osman Saffet'e alışığımdır; eski anılarımın arasında, bu isim yer etmiştir. Bu satırları yazarken, gayrı ihtiyari, DÜNYA gazetesindeki köşesine gitti aklım; nasıl imza atıyor diye: 'Osman S. Arolat'... Zaten 'Yaşamımda Bir Gezinti' adlı anı kitabını da gazetecilikteki imzasıyla sunuyor. Ama benim için, 'Osman Saffet' adı daha zengin çağrışımlar yüklü: 'İstanbul Hukuk' öğrencisi olduğum yıl okumaya başladığım Ant dergisindeki yazılardan, 'öğrenci olayları'ndan, 12 Mart 1970'deki Sıkıyönetim düzeninde duvarlara yapıştırılan 'İşte Anarşistler' afişlerinden ve ortak tanıdıkların konuşmalarından...

Osman Saffet, çocukluğundan; 'Küçük Talat'ın kızı ve Hasan İzzet Paşa'nın eşi olan babaannesi Refia Hanımefendi'den, şair babası Ali Mümtaz Arolat'tan söz ederken, tıpkı daha sonraki bölümlerde yer alan gençlik ve gazetecilik anılarında *(altta; yıl 1981, Türk Haber Ajansı'ndayken)* olduğu gibi, hareketli enstantaneler çekmiş adeta. Bir gazetecinin yapması gerektiği gibi. Kısa, öz anlatımların içine, dile getirdiği olayın gerektirdiği analizi de uzatmadan, 'cük' oturtmuş... Bunu zaten kendisi de Dünya Kitapları'nın Anı Dizisi'nde çıkan kitabının kapağındaki fotoğrafın altında dile getiriyor: "Bu dünya gerçeğinin içinde 'yazının tadı'yla: hiç sapmadan, hiç dolanmadan."

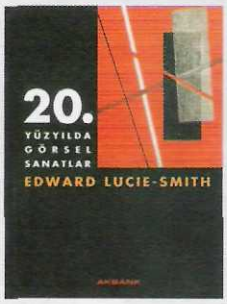
Evet; 'hiç dolanmadan' diyor, ama başına eklediği gibi, hiç de 'sapmıyor'... Çünkü bilinir ki, anılarını kaleme alanlar, kendilerine karşı pek objektif davranamazlar. Ama Osman Saffet, kitabın içinde topladığı yaşam enstantanelerinde, kapakta verdiği sözü tutuyor: Gerçeklerin perdesini aralarken, ne kendini yüceltiyor ne de kimi yaşanmışlıkları örtbas ediyor: Her şey; kendine, mesleğine, yaptıklarına güvenen bir insanın samimi olgunluğu içinde, sevecenlik ve anlayışla aktarılmış.

Hatırlamak gerekir ki, 60'lı ve 70'li yıllarda Türkiye'de üniversite öğrencisi olmuş birkaç kuşağın yaşadıkları, dünyanın ve Türkiye'nin en çalkantılı dönemlerine denk düşer, ama az yazılıp çizilmiştir. İşte Osman Saffet Arolat, bize bu dönemleri de anlatıyor.

20. Yüzyıl görsel sanatlar rehberi

Bugüne kadar Türkçe'ye kazandırılmış belli başlı sanat tarihi kitaplarına bir yenisi daha eklendi: Akbank, 'Kültür ve Sanat Dizisi'nde, Edward Lucie-Smith'in '20. Yüzyılda Görsel Sanatlar' adlı yapıtını, Ebru Kılıç, Begüm Kovulmaz ve Osman Akınhay'ın ortak çeviri çabalarıyla Türkçe'ye kazandırdı. Bu kitap bize, Türkçe'ye kazandırılmış ve alanlarında birer kilometre taşı sayılabilecek benzer yapıtları çağrıştırdı: Herbert Read'in 1960'ta çevrilen 'Sanatın Anlamı' (İş Bankası Kültür Yayınları), 1973'te Hayrullah Örs hocanın kaleminden Türkçe'ye kazandırılan ünlü Heinrich Wölfflin'in 'Sanat Tarihinin Temel Kavramları' (İst. Üni. Ed. Fak. Yayınları) kitabı -ki 1915'te kaleme alınmış bu yapıt, modern estetik anlayışın gelişiminde bir dönüm noktasıdır- ve daha da eskilere gidersek, 1940'ta E.T. Eliçin imzasıyla çevrilmiş Upton Sinclair'in sanat tarihi yapıtı 'Altın Zincir'i görürüz. Tabii daha kayda değer birçok yapıt var: Norbert Lynton'un 'Modern Sanatın Öyküsü', Bedrettin Cömert çevirisiyle tanıdığımız E. H. Gombrich'in 'Sanatın Öyküsü' (Remzi Kitabevi, 1976)... Ancak, Lucie-Smith'in yapıtı, bunlardan farklı bir yapıya sahip. Zaman dilimlerini 10'ar yıllık şemalara oturtan ve böyle bir bölümlendirme içinde, her 10 yılın kültürel olaylarını da aktararak konularını ele alan Lucie-Smith, mukayeseli tablolarla, bu gelişimleri bilim ve sanatın diğer dallarındaki olaylarla buluşturuyor. Böylece bir ölçüde 'komprime' ama 'anahtar eser' seçimleriyle de zenginleşmiş bir yapıt ortaya çıkıyor.

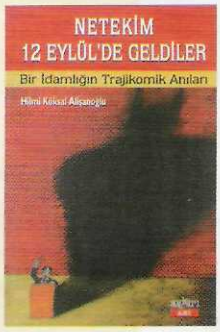

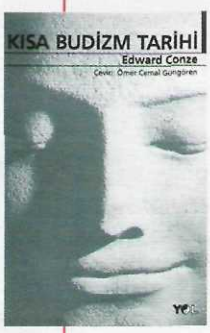
Alişanoğlu'nun 12 Eylül'ü

Hilmi Köksal Alişanoğlu'nun ikinci kitabı 'Netekim 12 Eylül'de Geldiler', Aykırı Yayıncılık tarafından basıldı. Daha önce Alişanoğlu, Darüşşafaka sıralarındaki okul anılarını, sınıf arkadaşlıklarını Remzi Kitabevi tarafından Mayıs 2003'te yayımlanan 'Yuva / Rare Class'da aktarıyordu. 'Bir İdamlığın Trajikomik Anıları' alt başlığını verdiği bu son kitabında ise, Alişanoğlu, 12 Eylül 1980 Türkiye'sini ele alıyor. Anıların, ilginç bir finali var: "Nice zorluklarla karşı karşıya kaldık yıllarca... Kişisel olarak veya ulusça... (...) Ama hepsine göğüs gerdik, dayandık... Yıkılmadık... İşte bu arkadaşlık ve kardeşlik sayesindedir... Başka hangi ülkede yaşanabilir bunun benzeri?" diyor yazar ve kitabı şöyle noktalıyor: "İşte uğruna ölümlere gidip geldiğim ülkemi en çok bundan dolayı seviyorum..."

Budizm meraklılarına

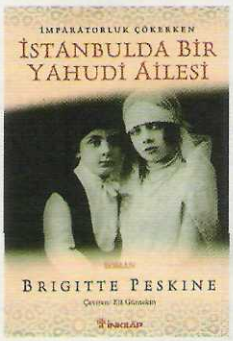
Budizm şu sıralar gündemde: Çin'in 1950'de işgal ettiği Tibet'in sürgündeki lideri Dalai Lama, ilginç bir açıklama yaptı: Çin'in kalkınma atağından pay alma ve Tibet'teki budist kültürün korunması karşılığında, 'bağımsızlık' ideallerinden vazgeçebileceklerini söyledi. Peki ama Dalai Lama'nın korunmasında israr ettiği bu budist kültür nedir acaba?.. İşte şu sıralar, Yol Yayınları, bu sorunun yanıtını veren bir yapıt yayımladı: Kısa Budizm Tarihi; kitabın yazarı Edward Conze, Batılı olmasına Batılı, bir İngiliz ama konunun önde gelen uzmanlarından biri. Kitabın çevirmeni Ömer Cemal Güngören de konuya yakın bir kalem... Meraklılarına tavsiye ederiz.

İstanbul'un Ermeni ve Yahudileri

Markar Esayan, 1969 İstanbul doğumlu genç bir yazar. "Şimdinin Dar Odası" adlı romanıyla, 2004 İnkılâp Kitabevi Roman Ödülü'nde 'Büyük Ödül'e lâyık görüldü. Altı yıldır Agos gazetesinde köşe yazıları yayımlanan Esayan bu ilk romanında (İnkılâp Yayınları), 'Kıbrıs Sorunu' ile gerginleşen 1960'ların Türkiye ortamında, kişisel yaşamları tabanından sarsılan 'azınlık' insanlarını anlatıyor. Bir başka 'azınlık' romanı da yine İnkılâp'tan: Fransız yazar Brigitte Peskine'in, "İstanbul'da Bir Yahudi Ailesi" adlı romanı, imparatorluğun çöküş yıllarında, Fransız kültürü ile kendi Yahudi kültürü arasında bölünmüş bir genç kızın, Rebecca'nın öyküsünü aktarıyor.

popüler
tarih
www.populertarih.com.tr Haziran 2005 Sayı 58 4 YTL / 4.000.000 TL

VATİKAN
Papaların politikaları

Hıristiyanlıkta ilk görüş ayrılıkları

Ruhanî bir hendese: 'Hüsnü hat'

Kanunî'nin son seferi: Sigetvar

1 Haziran 1930: Müjde! Köprü parası kalktı...

Ekranlarımızdaki ilk diziler...

Uzaya çıkan ilk kadın: Valentina Tereşkova

DENİZE NASIL GİRDİLER?

212323 08/05
ISSN 1304-6877
9 771302 657001

www.populertarih.com.tr
YAYINDAYIZ...

Altın Orda ve

Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı, 22-24 Nisan 2005 tarihleri arasında düzenlediği 'Altın Orda ve Varisleri' adlı uluslararası konferansı, "Ayaz İshakî, Saadet Çağatay ve Tahir Çağatay'ın anılarına" adadı.

LÜTFÜ TINÇ

Özellikle İdil-Ural Türkistan coğrafyasında yani Orta Asya Türk dünyasında yer alan toplumların tarihlerini her yönüyle araştırmak ve bu araştırmalardan elde edilen sonuçları yaymak ve yayımlamak amaçlarıyla kendini tanımlayan 'Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı', aslında faaliyetlerini, tüzel kişilik kazandığı 1988'den bu yana sürdürüyor.

Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı'nın başkanı Tülây Duran (altta), 'Altın Orda ve Varisleri' tarzındaki konferansları (sağ üstte), üç yılda bir sürdüreceklerini belirtiyor. Konferansın koordinatörü Doç. Dr. Timur Kocaoğlu (sağda).

Prof. Dr. Saadet Çağatay tarafından kurulan vakıf, Türk cumhuriyetlerinden ülkemize gelen lisans ve lisansüstü öğrencilere kesintisiz ve karşılıksız olarak verdiği burs hizmetinin yanı sıra, Türk dünyasından ülkemize gelen araştırmacılara da karşılıksız maddî destek sağlıyor.

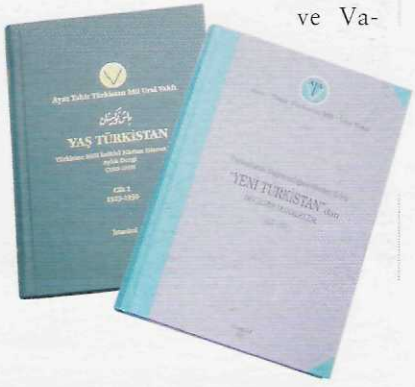

Kazan'daki Ayaz İshaki Müzesi'nin çalışmalarını da destekleyen vakıf, 1929'da yayınlanmaya başlanan 'Yaş Türkistan' dergisinin ilk cildinin tıpkıbasımını ve 'Yeni Türkistan' dergilerinden seçme makaleleri (1927-1932) kucaklayan yayın faaliyetleri de yapıyor.

Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı, 1995'te Ankara'da düzenlediği sempozyumun ardından gerçekleştirdiği ve 'II. Uluslararası Konferans' diye anılan 'Altın Orda ve Varisleri' konferansının kitapçığında, Doç. Dr. Timur Kocaoğlu, 'Altın Orda' sözcüğünü şöyle açıklıyor:

"Türkiye'de, eskiden beri, bir alışkanlık olarak, 'Altınordu' veya 'Altın Ordu' diye yazılan devletin adı, özellikle İdil-Ural bölgesi ve Türk dünyasının başka yörelerinde 'Altın Orda' olarak geçmektedir. Bu devletin adında söz konusu olan, 'ordu' değil, devletin merkezi (başkenti) anlamındaki 'orda' (kamp yeri) kelimesidir... Aslında Cengiz Han'ın imparatorluğunu 4 oğlu arasında paylaştırması sonucunda doğan ve ilk zamanlarda 'Çoçi ulusu' sonra

Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı'nın yayınları (sağda).

FOTOĞRAFLAR: KAPLAN TANEROĞLU

varisleri

'batu ulusu' ve daha sonra doğu ve batı toprakları da 'Gök Orda' ve 'Ak Orda' diye anılan bu devlet, 16. Yüzyıl'da, Kazan tarihiyle ilgili bir Rus kaynağında 'Altın Orda' (Zlataya Orda) diye geçmesinden sonra, yaygın bir kullanıma kavuşmuştur."

Aslında bugüne kadar, 'Altın Orda' konusuna ilişkin olarak, Kazan Devlet Üniversitesi'nde Ağustos 1993 ve Haziran 1998 tarihlerinde uluslararası iki konferans; Şubat 2003'te, Marmara Üniversitesi'nde 'Tatarlar ve Tataristan' çalıştayı; Şubat 2004'te ise, Bilkent'te 'Volga-Ural Araştırmaları' çalıştayı yapılmış...

Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı'nın Nisan 2005'te gerçekleştirdiği konferans ise, konuya çok geniş bir uluslararası açılım getirdi: ABD, Azerbaycan, Fransa, Hollanda, Japonya, Macaristan, Moğolistan, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Başkordistan, Tataristan ve Kırım Özerk Cumhuriyeti'nden toplam 29 ve Türkiye'den de 16 bildiriyle, farklı görüşlerden bilim adamları, toplam 45 bildiriyle konferansa katkıda bulundular.

Konferans boyunca, 4 ana başlık altında 10 ayrı oturum düzenlendi. Her oturuma da ortalama 5 bildiri sunuldu; oturum sonlarında da tartışmalar yapıldı.

Konferansın, genel 'uluslararası' yapısının ötesinde, iki önemli özelliği göze batıyordu: Bunlardan ilki, bildiri sunan 45 bilim adamından anlamlı bir bölümünün, 14'ünün, tarihî Altın Orda bölgesinden gelmiş olmasıydı.

Konferansın ikinci önemli özelliği de, bildiri sahibi bilim insanlarının hemen yarısının, bu alanın tanınmış uzmanları olmaları, diğer yarısının da, bu alandaki ilk önemli katkılarını konferansa taşıyan çok genç bilim insanları olmalarıydı.

Konferans boyunca sunulan bildirilerin tasnifi de şöyle bir sonuç ortaya koyuyordu: Altın Orda tarihine ilişkin 20 bildiri; onun varisleri olan Kazan, Kırım, Sibir, Kasımov hanlıkları ve Nogay Orda'ya ilişkin 16 bildiri; Rusya ve Rus kimliğinin oluşumunda Altın Orda'nın ve varislerinin yeri konusunda 4 bildiri; İdil-Ural bölgesi aydın ve göçmenlerinin 19 ilâ 20. Yüzyıl başlarında Japonya ve Osmanlı ile ilişkileri üzerine 5 bildiri...

Böylece, 'Altın Orda ve Varisleri' konferansında, Türk dünyası için büyük önem taşıyan bildiriler ortaya konmuş oldu. Bu bildiriler 2005 sonlarına doğru, vakıf tarafından kitaplaştırılacak. ■

Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı'na adını veren Ayaz İshakî, İdil-Ural Türklerinin önde gelen liderlerindendir (solda). Konferans boyunca, Türk dünyasının kültürel değerlerini ortaya koyan ilginç bir sergi de katılımcıların beğenisine sunuldu (altta). Bunlar arasında, ilginç 19. Yüzyıl fotoğrafları da yer alıyordu: Kırım'daki Yalta Limanı görüntüsü bunlardan biriydi (en altta).

◆ Hazırlayan: Erkan Ildız
erkanildiz@hotmail.com

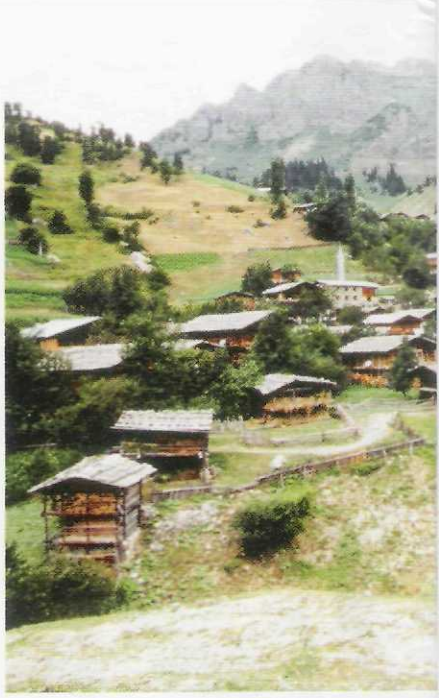
Milli Reasürans'tan bir sergi ve bir kitap...

'Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari'

Milli Reasürans Sanat Galerisi tarafından hazırlanan 'Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari' adlı sergi, 27 Haziran-15 Temmuz 2005 tarihleri arasında izlenebilecek. Sergiyle ilgili olarak, Prof. Dr. Afife Batur'un bilimsel sorumluluğu altında kapsamlı bir kitap da hazırlanıyor.

Modern Asya Mimarlık Örgütü'nün (mAAN2005) 5. bilimsel konferansı, 27 Haziran günü İstanbul'da Milli Reasürans T.A.Ş. konferans salonunda başlıyor. Tüm Asya mimar ve mimarlık tarihçilerine açık olan, sadece Asya'da değil tüm dünyada ilgiyle izlenen konferansa, Doğu Karadeniz kırsal mimarisi konusunda hazırlanan bir sergi ve kitap eşlik edecek.

MUDO'nun katkılarıyla, Milli Reasürans Sanat Galerisi tarafından hazırlanan 'Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari' adlı sergi, 27 Haziran-15 Temmuz 2005 tarihleri arasında izlenebilecek. Sergiyle ilgili olarak, Prof. Dr. Afife Batur'un bilimsel sorumluluğu altında hazırlanan kitap, Ali Konyalı'nın fotoğrafları ile yayına hazırlanıyor.

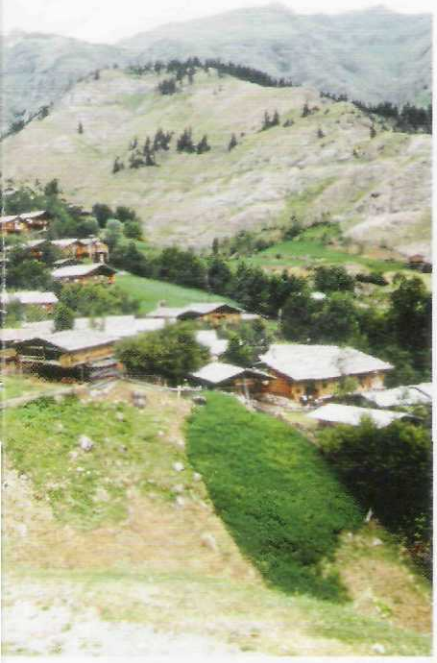

Milli Reasürans Sanat Galerisi yönetmeni Amelie Edgü'nün yönetiminde, Ayşe Gür'ün asistanlığında ve Prof. Dr. Afife Batur'un bilimsel sorumluluğunda sürdürülen çalışmalar, daha sonra Karadeniz Teknik Üniversitesi'nden Prof. Dr. Şengül Öymen Gür'ün, Dr. Reşat Sümerkan'ın ve Dr. Meryem Fındıkgil Doğuoğlu'nun katılımıyla güçlendirilmiş. Ali Konyalı da, bu araştırma ekibinde, fotografik belgeleme çalışması ile, başından itibaren yer almış ve sanatsal düzeyi de olan bir görsel birikim oluşturulmuş.

Prof. Dr. Afife Batur, projeyle ilgili olarak, "Trabzon'dan başlayarak Doğu sı-

Doğu Karadeniz ahşap mimari örneği (üstte). Aynı bölgeye ait maden mimari örneği (sağ üstte) ve dere boyu mimari örneği (sağda).

nırına kadar uzanan sahil şeridinin, Karadeniz Bölgesi'nin en az bozulmuş, özgün kırsal mimarlık örneklerini barındırması" nedeniyle bu yörenin seçildiğini ifade ediyor. Proje yönetmeni Amelie Edgü de, bölgeye birer haftalık üç inceleme gezisi düzenlendiğini ve seçilen mimarlık eserlerinin yerinde belgelendiğini, Nisan ayında yapılan son bir geziyle de belgelemenin tamamlandığını, bölgede benzer yapısal özellikler gösteren vernaküler mimarinin yanında farklılaşmalar içeren örnekler ve kırsal ölçekte anıtsallık içeren görkemli yapıların da incelendiğini belirtiyor.

Bölgeden elde edilen fotoğraf ve mimari çizimler, bir sergi ve kitapla kamuoyuna sunulacak. Prof. Dr. Afife Batur'un danışmanlığında hazırlanan kitap Ali Konyalı'nın fotoğrafları ile yayına hazırlanmış.

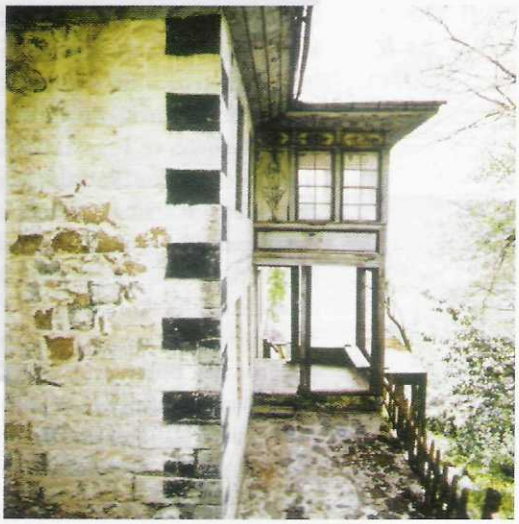
Proje yönetmeni Amelie Edgü, bu 'konferans, kitap ve sergi' buluşmasının, Türkiye mimarlık kültürüne yapacağı katkı kadar, Türkiye'nin tanıtımı açısından da önemli bir işlevi olduğunu belirtiyor. Edgü, bu konferansın hemen ardından, Temmuz başında İstanbul'da toplanması kararlaştırılan 'Uluslararası Mimarlar Birliği'nin 'UIA2005 Konferans ve Kongresi' sırasında da serginin açık olacağını ve kitabın bu çevrelere de ulaşacağını belirtiyor...

Kendisini üreten bir mimari...

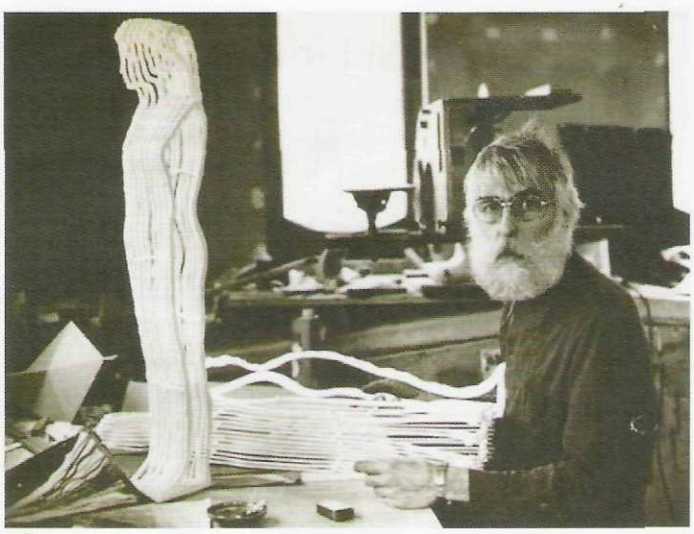

Projenin bilimsel danışmanı Prof. Dr. Afife Batur *(solda)*, Doğu Karadeniz mimarisiyle ilgili olarak şunları söylüyor:

"Doğu Karadeniz'de çok ilginç bir yerleşme modeli var. Sahil kesimi, tabii ki kentleşmiş. Yaylalar, bambaşka bir yerleşme modeli. İkisinin arasında kalan alanda, dağınık yerleşme dediğimiz bir model söz konusu. Evler yeşilliklerin içine gömülmüş, olağanüstü peyzaj oluşturuyor. Kapalı bir kültür oluşmuş; kendine özgü bir sanat, mimari var. Hatta ben ona, kendisini üreten, kendi varyantlarını geliştiren bir marka diyorum. Müthiş bir ahşap kültürü var; bu kültür, kendi içinde ahşabın çok değişik varyantlarını geliştirmiş.... Bu bölgede bir de çok eskilerden kalan bir Hıristiyan kültürü var. Taştan yapılmış kiliseler hâlâ ayaktalar ve ahşap yapıların yanında yer alıyorlar... Bölgede mimari yapıyı korumaya yönelik bir çalışma yapılabilmesi için, öncelikle bir veri tabanı gerekiyor. Bu konuda, Reşat Sümerkan'ın oluşturduğu bir veri tabanı var. Ayrıca Prof. Dr. Şengül Öymen Gür'ün de Devlet Planlama Teşkilatı ile ortak bir çalışması var. 'Doğu Karadeniz Evlerinin Sürdürülebilirliği ve Çağdaşlaştırılabilirliği' konulu bu çalışma da çok önemli. Sonuçta, koruma çalışmaları için bir altyapı var. İTÜ olarak bizim misyonumuz, bu tür koruma alanlarında örnek bir restorasyon uygulaması yapmak ve bunun izlenmesini sağlamaktır..."

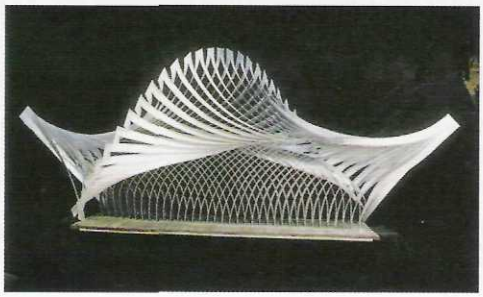
Rize'deki Fındıklı Bilenler Köyü Camii (solda, ortada). Çamlıhemşin'deki Bahçeli Konaklar Köyü'nden bir mimari örneği (üstte). Proje yönetmeni Amelie Edgü (solda).

'İlhan Koman: Retrospektif'

Dünya çapında büyük bir üne sahip olmasına karşın ülkemizde fazla tanınmayan İlhan Koman'ın ülkemizdeki ilk kapsamlı sergisi, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık ve İlhan Koman Kültür ve Sanat Vakfı'nın işbirliğiyle, İsveç Konsolosluğu ve Fransız Kültür Merkezi'nin katkılarıyla gerçekleşiyor. 'İlhan Koman: Retrospektif' başlıklı sergi, üç farklı mekanda, 30 Haziran'a dek izlenebilecek.

Yaşamının ve çalışmalarının büyük bölümünü İsveç, Fransa ve Türkiye arasında paylaştıran İlhan Koman'ın yaklaşık 300 eser ve ilgili fotoğrafının görülebileceği sergi, İsveç Konsolosluğu'nun bahçesinde 1 Mayıs'ta, Fransız Kültür Merkezi'nde 3 Mayıs'ta ve Yapı Kredi Kültür Merkezi Kazım Taşkent Sanat Galerisi'nde 6 Mayıs'ta açıldı. İlhan Koman'ın atölyesi, çalışma teknikleri ve teknesi Hulda ile ilgili bölümler ise yine Yapı Kredi Kültür Merkezi, Sermet Çifter Salonu'nda 'Bir Usta Bir Dünya' sergileri serisinin devamı niteliğinde yer alıyor.

Bizanslılar ve savaş

TUREB (Turist Rehberleri Birliği) ve Fransız Kültür Merkezi işbirliği ile düzenlenmekte olan 'Kesişen Bakışlar-Bizans Konferansları'nın 7 Haziran'da gerçekleştirilecek bölümünde, 'Bizanslılar ve Savaş (X-XIII. Yüzyıllar)' konusu işlenecek. Konferans, Lyon II Üniversitesi'nden Doç. Christophe Giros tarafından verilecek. Fransızca verilen konferansın Türkçe simültane çevirisi de yapılıyor. (Bilgi için, 0212- 292 05 20)

Arkeoloji buluşması Antalya'da...

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından her yıl düzenlenmekte olan 'Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sonuçları Toplantısı'nın 27.'si, bu yıl Antalya'da, Akdeniz Üniversitesi Kampüs'ünde, 30 Mayıs- 3 Haziran tarihleri arasında yapılacak. Türkiye'den ve yurtdışından pek çok arkeolog ve bilim insanının katılacağı toplantıda, Türkiye'de yapılan arkeolojik çalışmalar anlatılacak; kazılar ve yüzey araştırmalarından elde edilen bulgularla ilgili sunumlar yapılacak. Uluslararası önem taşıyan toplantıda, 100'e yakın bildiri sunulacak... Bu toplantı öncesinde, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi bünyesinde düzenlenen 'V. Arkeolojik Kazı ve Yüzey Araştırmaları Toplantısı' da, 18-20 Nisan tarihleri arasında, İstanbul'da Kuyucu Murat Paşa Medresesi'nde yapılmıştı.

Fikret Muallâ, İstanbul Modern'de

İstanbul Modern, Türk resminin önde gelen ismi Fikret Muallâ'nın 102. doğum yıldönümünü, Eti'nin sponsorluğuyla çok geniş kapsamlı bir sergiyle kutluyor. Fikret Muallâ Retrospektifi, 31 Temmuz 2005 tarihine dek sürecek. İlk kez, 35 koleksiyondan bir araya getirilen 243 yapıtın tematik ve tarihsel olarak sunulduğu bu retrospektif sergi, Fikret Muallâ'nın özgün dünyasını tüm boyutlarıyla yansıtıyor.

Sergi, sanatçıyı hep sıra dışı, çalkantılı, bohem yaşam tarzıyla aktaran bakışı tersine çevirmeyi amaçlıyor; yapıt sayısı itibarıyla da, şimdiye dek yapılmış en kapsamlı Fikret Muallâ retrospektifi olma özelliğini taşıyor. Fikret Muallâ'nın resim anlayışını, farklı temalarla ilişkilendirerek ele alan sergide, sanatçının guvaş, yağlıboya, suluboya ve desen çalışmalarının yanı sıra, Ara Güler tarafından çekilmiş Fikret Muallâ fotoğraflarından oluşan bir fotobiyografi de yer alıyor.

İstanbul Modern, Süreli Sergiler Salonu'nda açılan 'Fikret Muallâ Retrospektifi' ile, ilk retrospektif sergisini gerçekleştiriyor. Bu sergiyle, müzede ilk kez gezici eğitim sergisi ve işitsel turlar başlıyor. Sergi için özel olarak bir belgesel film ve çocuklara yönelik alfabe kitabı hazırlandı. Aynı zamanda, yine bir yenilik olarak Fikret Muallâ'nın yapıtları, Eti Tutku bisküvisi ve Selpak kağıt mendil kutularında ve çeşitli ürünlerde yer alacak. 'Fikret Muallâ Retrospektifi' süresince, müzenin eğitim bölümü, kütüphanesi, gösterim salonu ve gezici eğitim aracında çeşitli etkinlikler yapılacak, müze mağazasında sergiye ilişkin ürünler satışa sunulacak.

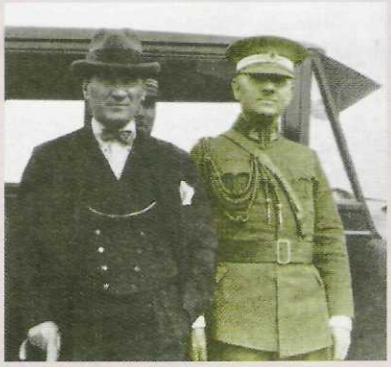
Allianoi kenti tartışılacak...

Yapı Kredi Kültür Merkezi İstanbul Sermet Çifter Salonu'nda, her ayın ilk Salı günü düzenlenmekte olan arkeoloji konulu toplantıların bu ayki konusu, Antik Allianoi kenti. Konu, Trakya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi ve Allianoi kazı başkanı Yard. Doç.Dr. Ahmet Yaraş tarafından anlatılacak. 1998'e kadar bilinmeyen, ancak keşfedildikten sonra 'Allianoy' olduğu anlaşılan kent, yörede yapılmakta olan Yortanlı Barajı nedeniyle Kasım 2005'te sular altında kalacak ve yeniden tarihin derinliklerine gömülüp yok olacak... Ahmet Yaraş konferansında, hem kenti tanıtacak, hem de Allianoi'un sular altında kalmaması için yapılması gerekenleri anlatacak. 7 Haziran'da gerçekleştirilecek olan konferans, 18.30'da başlıyor...

Seryaver Rusuhi Bey, Atatürk Müzesi'nde

Meltem Özdural ve Turgay Tuna'nın koleksiyonlarından yararlanılarak hazırlanan ve 19 Mayıs'ta ziyarete açılan 'Mustafa Kemal'in Yaveri Rusuhi Bey' sergisi, 11 Haziran'a dek, Halaskargazi Caddesi'ndeki Atatürk Müzesi'nde sergilenecek. Popüler Tarih'in, Kasım 2004 tarihli 51. sayısında, yine araştırmacı yazar Turgay Tuna'nın kaleminden okurlarına tanıttığı Seryaver Rusuhi Bey; 1923'ten 1934'e kadar, fotoğraflarda Ataturk'ün hemen bir adım gerisinde yer almış, kimliğini tam olarak bilmesek de, hepimizde bir göz aşinalığı yaratmıştı... Söz konusu fotoğraflarda, üzerindeki üniformasıyla heybetli bir asker portresi çizen bu kişi, Gazi hazretlerinin olası tehlikelerden korunması için canını ellerine teslim ettiği; yaşamındaki en güvendiği insanlardan biri olan emir subayı, yaveri, koruması Yarbay Rusuhi (Savasçı) Bey'di...

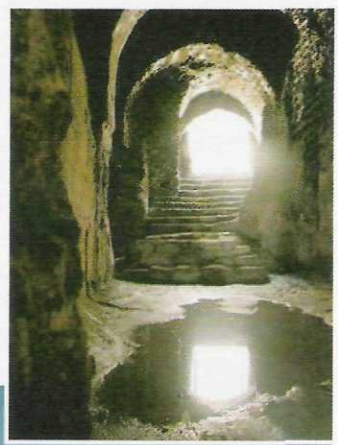

Sarayın kaderi değişecek

Fatih ilçesinde mülkiyet sorunu nedeniyle kaderine terk edilen ve Bizans dönemi saraylarının günümüze kalan en önemli örneklerinden biri olan Tekfur Sarayı'nın restorasyonu, ihaleye çıkıyor. Anemas Zindanları'nın restorasyonu için de ay sonunda ihale açılacak. Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir, 10 yıldır hazırlanamayan 'Tarihî Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın 26 Ocak 2005'te onaylanabildiğini belirterek, ilçenin 4 yıl içinde turizm merkezi haline getirileceğini söyledi.

Demir, ilçenin 2 bin 600 yıllık bir medeniyete ev sahipliği yaptığına dikkat çekerek, Fatih'te başlatılan 'Ayvansaray Alternatif Kültür ve Turizm Güzergâhı' projesiyle, tarihi ve kültürel dokunun ön plana çıkarılacağını söyledi. Proje kapsamında Tekfur Sarayı, Anemas Zindanları ve Türk Mahallesi'ni tekrar konumlandırmak için sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerle çalıştıklarını dile getiren Demir; Tekfur Sarayı ve Anemas Zindanları'nın mülkiyet sorununun kısa bir süre önce çözüldüğünü, sarayın mülkiyetinin artık Büyükşehir'de olduğunu belirtti.

'Kimlik ve Kültür' sempozyumu

Kültür Araştırmaları Derneği ve Koç Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 14-17 Haziran tarihleri arasında, İstanbul'daki Elite Otel'de, 'Kimlik ve Kültür' başlıklı bir kültür araştırmaları sempozyumu düzenliyor. Sempozyumun amacı, disiplinlerarası ve çok disiplinli bir

yaklaşımla, kimlik konusunda yerleşik yargıları sorgulamak, eleştirel ve çözümleyici çalışmalarla, yeni kuram ve yöntem arayışları ortaya koymak... Sempozyumda Türkiye'de, eski Osmanlı ve Sovyetler Birliği topraklarında, Avrupa, Amerika, Avustralya, Asya, Afrika ile İran ve Çin'de Türk kültürleri ile Türkiye kültürleri bağlamında bildiriler sunulacak.

Bilgi'de Sinema...

İstanbul Bilgi Üniversitesi Sinema-TV Bölümü'nün bir etkinliği olan ve HP Sponsorluğundaki 'Bilgi'de Sinema'; Haziran 2005'te Türk Sineması ağırlıklı bir programı sinemaseverlerle buluşturuyor.

'Yeni Türk Sineması' başlığı altında Ahmet Uluçay'ın ilk uzun metraj denemesi 'Karpuz Kabuğundan Gemiler Yapmak' filmi izlenebilir.

'Türkiye'den Bağımsızlar' bölümünün bu ayki konukları iki genç yönetmen; Emre Akay ve Hasan Yalaz. Bu iki yönetmenin, birlikte gerçekleştirdikleri 'Bir Tuğra Kaftancıoğlu Filmi' ve 'Daima İleri' isimli çalışmaları Haziran ayı boyunca Bilgi'de Sinema'da seyredilebilir.

'Genç Belgeselciler' başlığında ise bağımsız bir film üretim kolektifi olan Sine-Göz film atölyesinin 'Akıntıya Karşı Orhan Kemal: Bereketli Topraklar Üzerinde' belgeseli sinemaseverlerle buluşuyor.

Türkiye'nin en eski kısa film yarışmalarından biri olan ve Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi'nin girişimiyle tekrar düzenlen 'Hisar Kısa Film Yarışması'nda dereceye giren ve dikkat çeken filmler de 'Bilgi'de Sinema' Haziran programında takip edilebilir.

'Bilgi'de Sinema' Haziran ayını ve sezonu, 'Büyümeyen Savaş Çocukları' başlığı altındaki filmlerle tamamlayacak. İstanbul Alman Kültür Merkezi - Goethe Institute'un katkılarıyla gerçekleşecek gösterimlerde Volker Schlöndorff'un klasikleşen filmi 'Teneke Trampet - Die Blechtrommel' ve Marianne Rosenbaum'un 'Naneşekeri - Peppermint Frieden' filmleri yer alacak.

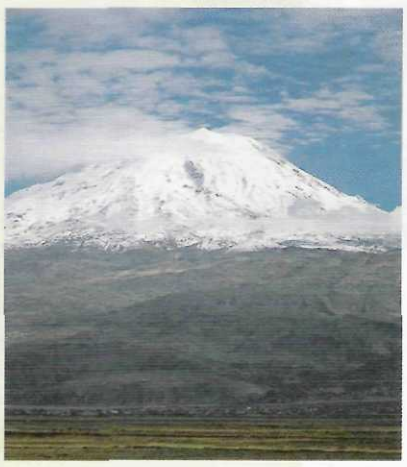

Ağrı Dağı turizme açılıyor

Ağrı Dağı, hareketli bir turizm sezonu için hazırlıklarını tamamladı. Artık, Ağrı Dağı'na yalnızca Doğubeyazıt tarafından değil, Iğdır tarafından da çıkılabilecek. Özellikle dağcılık turizminin canlanacağı yaz boyunca, Korhan-Küp gölü güzergahından tırmanışlar gerçekleştirilecek... Yaz sezonunda, Ağrı Dağı'nı 2 bin 500 turistin ziyaret etmesini beklediklerini söyleyen Iğdır Valisi Halil Ulusoy, "Ağrı Dağı, turizm açısından önemli bir potansiyele sahip. Bu bölgenin Milli Park ve askerî saha statüsünden çıkarılıp yabancı uyruklulara turizm amaçlı olarak açılabilmesi için, gerekli işlemlerde bulunarak izni aldık. Önümüzde yasal bir engel kalmadı. Turizm acentesi sahipleriyle görüşerek fikir alışverişinde bulunduk. Artık, Ağrı Dağı'na yalnızca Doğubeyazıt tarafından değil, Iğdır tarafından da çıkılabilecek. Özellikle dağcılık sporu açısından, Ağrı Dağı çok büyük önem taşıyor. Korhan-Küp gölü güzergahından tırmanışlar gerçekleştirilecek. Bütün bunlar, mutlaka 'mihmandar' öncülüğünde yapılacak" dedi.

Müttefikler zaferi kutluyor...

10 Haziran 1945, Berlin: 5 Haziran'daki ortak deklarasyon için bir araya gelen Müttefikler, Almanya üzerindeki egemenliklerinin tam olarak ortaya konmasının ardından, şerefe kadeh kaldırıyorlar (soldan sağa; Montgomery, Eisenhower, Zhukov, Tedder, and Bradley).

Sovyet birliklerinin 25 Nisan 1945'te Berlin'i kuşatmalarının ardından, Hitler, 30 Nisan'da sığınağında intihar etmiş; 7 Mayıs 1945'te ise Alman Silahlı Kuvvetleri temsilcileri, Eisenhower'ın karargâhında Müttefikler'e teslim olmuşlardı. 'Resmî ve koşulsuz' teslim ise, ertesi gün Berlin'de gerçekleşmişti... Bu 'resmî ve koşulsuz' teslimiyet, 5 Haziran 1945'te, yine Berlin'de bir araya gelen Müttefikler'in 'Ortak Açıklama'sıyla perçinlendi. Müttefik kuvvetlerinin komutanları General Eisenhower, Mareşal Montgomery, General Zhukov ve General Lattre de Tassigny'yi bir araya getiren bu konferansta alınan kararlar, Almanya'nın yönetiminin artık tamamen Müttefikler'de olduğunu gösteriyordu.

Savaşın 'dört büyükleri'ni bir araya getiren bu konferans, Müttefikler'in Almanya üzerindeki koşulsuz egemenliklerinin bir göstergesi oldu; fakat, daha sonraki dönemde ortaya çıkacak -özellikle Sovyetler Birliği'yle ile ilgili- sorunlar da o günlerde filizlenmeye başladı. Çünkü konferansta, bu yeni dönemde Almanya'yı yönetecek güçlerin kimler olacağı gündeme gelince, tam bir anlaşma sağlanamadığı görüldü.

İkinci Dünya Savaşı'nın son savaş konferansı olan ve 17 Temmuz-2 Ağustos tarihleri arasında toplanacak olan Postdam Konferansı, Müttefikler arasındaki bu görüş farklılıklarını iyice gün ışığına çıkaracaktı.

merakediyorum@

googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

